

De impact van microfinanciering in België

Studie gecoördineerd door Proximity Finance Foundation, in partnerschap met het KeFiK, het Kenniscentrum voor Financiering van KMO, met de steun van de Koning Boudewijnstichting

De impact van microfinanciering in België

Studie gecoördineerd door Proximity Finance Foundation, in partnerschap met het KeFiK, het Kenniscentrum voor Financiering van KMO, met de steun van de Koning Boudewijnstichting

-2007-

Publicatie, reproductie, kopie, distributie of andere verspreiding of gebruik door derden is verboden zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van Proximity Finance Foundation.

Inhoudsopgave

VOORWOORD	1
EXECUTIVE SUMMARY	2
RAPPORT	5
INLEIDING	6
HOOFDSTUK 1 ALGEMENE BESCHOUWINGEN	8
1.1 Definitie.....	8
1.2 Evolutie van microfinanciering	9
1.3 Noord versus Zuid	12
1.4 Discussiepunten	14
1.5 Microfinanciering in Europa	16
1.5.1 Toegekend bedrag	16
1.5.2 Terugbetalingstermijn	17
1.5.3 Interestvoet	17
HOOFDSTUK 2 MICROFINANCIERING IN BELGIË	18
2.1 Situatieschets	18
2.2 Wettelijk kader	20
2.2.1 Algemeen kader	20
2.2.2 Sociaal statuut en zelfstandigen: werkloosheids- of wachtuitkeringen.....	21
2.2.3 Sociale bijdragen.....	22
2.2.4 Verbeteringen van het zelfstandigenstatuut.....	22
2.3 Vraag.....	23
2.4 Aanbod	26
2.4.1 Microfinancieringsinstellingen.....	29
2.4.1.1 Brusoc	30
2.4.1.1.1 Producten.....	31
2.4.1.1.2 Begeleiding.....	34
2.4.1.1.3 Toekenningsprocedure.....	35
2.4.1.2 Crédal	36
2.4.1.2.1 Producten.....	37

2.4.1.2.2	Begeleiding.....	41
2.4.1.2.3	Toekenningsprocedure.....	41
2.4.1.3	<i>Participatiefonds</i>	42
2.4.1.3.1	Producten.....	44
2.4.1.3.2	Begeleiding.....	47
2.4.1.3.3	Toekenningsprocedure.....	48
2.4.1.4	<i>Samenvattende tabellen</i>	50
2.4.1.5	<i>Trends</i>	53
2.4.1.5.1	Marktaandeel	53
2.4.1.5.2	Gemiddeld toegekend bedrag.....	55
2.4.1.5.3	Geslacht	56
2.4.1.5.4	Gewest	57
2.4.1.5.5	Leeftijdsverdeling.....	58
2.4.2	<i>Andere initiatieven</i>	59
2.4.2.1	<i>Hefboom</i>	59
2.4.2.2	<i>SOWALFIN en haar filiaal, SOCAMUT</i>	60
2.4.2.3	<i>Andere</i>	62
	HOOFDSTUK 3 DE IMPACT VAN MICROFINANCIERING	65
3.1	Methodologie	65
3.2	Steekproef 1: Aanvragen van informatie, niet gevolgd door het indienen van een kredietdossier	66
3.2.1	<i>Omvang per steekproef</i>	66
3.2.2	<i>Kenmerken van de doelgroep</i>	66
3.2.3	<i>Redenen voor het niet aanvragen van een microkrediet</i>	67
3.2.3.1	... <i>door de oorspronkelijk geïnteresseerde</i>	68
3.2.3.2	... <i>door de structuur</i>	69
3.2.4	<i>Aantal contacten voor de aanvraag van een microkrediet</i>	71
3.2.5	<i>Bijkomende bevindingen</i>	73
3.3	Steekproef 2: Analyse van de weigeringsredenen.....	76
3.4	Steekproef 3: Evaluatie van de impact van microfinanciering bij de begunstigden van een microkrediet.....	81
3.4.1	<i>Profiel van de respondent</i>	81

3.4.2	<i>Profiel van de kredietbegunstigde</i>	82
3.4.3	<i>Initieel versus huidig professioneel statuut</i>	85
3.4.3.1	<i>Initieel professioneel statuut</i>	85
3.4.3.2	<i>Huidig professioneel statuut</i>	86
3.4.4	<i>Motivatie</i>	87
3.4.4.1	<i>Motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten</i>	87
3.4.4.2	<i>Steun van familie en omgeving</i>	90
3.4.5	<i>Zelfstandige activiteit</i>	91
3.4.5.1	<i>Aard van de zelfstandige activiteit</i>	91
3.4.5.2	<i>Keuze van de sector: redenen</i>	94
3.4.6	<i>Kenmerken van het verkregen microkrediet</i>	95
3.4.7	<i>Personeel en impact op de tewerkstelling</i>	96
3.4.8	<i>Omzet en inkomsten</i>	97
3.4.9	<i>Persoonlijke uitgaven</i>	99
3.4.9.1	<i>Volstaan de inkomsten als zelfstandige voor de dagelijkse behoeften?</i>	99
3.4.9.2	<i>Volstaan de inkomsten als zelfstandige om te sparen?</i>	100
3.4.10	<i>Begeleiding en ondersteuning</i>	101
3.4.11	<i>Bancaire situatie</i>	103
3.4.11.1	<i>Evolutie</i>	103
3.4.11.2	<i>Nieuwe kredieten</i>	104
3.4.12	<i>Ondervonden moeilijkheden</i>	104
3.4.13	<i>Redenen voor het stopzetten van de zelfstandige activiteit</i>	109
3.4.14	<i>Ervaringen</i>	111
3.4.14.1	<i>Positieve ervaringen</i>	111
3.4.14.2	<i>Negatieve ervaringen</i>	113
3.4.14.3	<i>Het belang van het microkrediet</i>	113
3.4.15	<i>Toekomstplannen</i>	115
3.4.15.1	<i>Opnieuw starten met een (zelfde) zelfstandige activiteit?</i>	115
3.4.15.2	<i>Professionele status naar de toekomst toe</i>	116
3.4.15.3	<i>Troeven naar de toekomst toe</i>	117
HOOFDSTUK 4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN		119

4.1	Conclusies	119
4.2	Aanbevelingen.....	123
4.2.1	<i>Zelfstandigenstatuut</i>	123
4.2.2	<i>Peterschap</i>	125
4.2.3	<i>Informatie</i>	125
4.2.4	<i>Sociale lasten</i>	126
4.2.5	<i>Terugbetalingsmodaliteiten</i>	127
4.2.6	<i>Behandelingstermijn van een kredietdossier</i>	127
4.2.7	<i>Fiscale wetgeving</i>	127
	BIJLAGEN	128
	Bijlage 1: Lijst van afkortingen.....	129
	Bijlage 2: Adressen	131
	Bijlage 3: Enquête voor de begunstigden van een microkrediet tijdens de periode 1999-2004, die hun zelfstandige activiteit niet hebben stopgezet	133
	Bijlage 4: Enquête voor de begunstigden van een microkrediet tijdens de periode 1999-2004, die hun zelfstandige activiteit hebben stopgezet	142
	LIJST VAN FIGUREN	144
	LIJST VAN TABELLEN.....	146
	BIBLIOGRAFIE.....	147

Voorwoord

Een van de noodzakelijke voorwaarden om een eigen zaak te kunnen oprichten is het beschikken over het nodige startkapitaal. Dit kan echter een hinderpaal vormen indien men om de een of andere reden geen toegang heeft tot het traditionele bancaire krediet, waardoor men genoodzaakt is zijn plannen voor onbepaalde termijn op te bergen. Maar dit hoeft niet steeds het geval te zijn. Wanneer men aan bepaalde voorwaarden voldoet, komt men mogelijk in aanmerking voor een microkrediet bij een microfinancieringsinstelling. Op die manier kan men toch nog zijn zelfstandige activiteit realiseren.

Microfinanciering kan dus projecten helpen verwezenlijken, en heeft mogelijk een positieve invloed op de levensomstandigheden. Dit is iets wat de Koning Boudewijnstichting zeer nauw aan het hart ligt. Zij heeft immers tot doel¹ de levensomstandigheden van de bevolking te helpen verbeteren.

Microfinanciering staat vooral bekend om haar heilzame werking in ontwikkelingslanden. Nochtans kan microfinanciering ook in meer ontwikkelde landen het leven positief beïnvloeden. Ook in België zagen initiatieven met betrekking tot microfinanciering reeds meer dan 20 jaar geleden voor het eerst het levenslicht.

In deze context werkte Proximity Finance Foundation een studie uit omtrent de impact van microfinanciering in België, in samenwerking met het KeFiK, het Kenniscentrum voor Financiering van KMO, met de steun van de Koning Boudewijnstichting. Deze studie behandelt zowel de economische, financiële als sociale impact van microfinanciering en formuleert op basis van de bevindingen enkele aanbevelingen voor de toekomst.

We willen deze gelegenheid aangrijpen om iedereen van harte te bedanken die heeft bijgedragen tot het tot stand komen van dit naslagwerk.

André Taymans
Sarah Van Cauwenbergh
Januari 2007

¹ http://www.kbs-frb.be/code/page.cfm?id_page=65 (01/08/2006)

Executive summary

Hoewel microfinanciering reeds veel langer bestaat, valt er de laatste 30 jaar een echte microfinancieringsgolf waar te nemen. Oorspronkelijk werd het vooral toegepast in ontwikkelingslanden, maar later ontdekte men ook in de geïndustrialiseerde landen de mogelijk positieve werking van microfinanciering. Tegenwoordig is het fenomeen niet meer uit de media weg te denken. De vele positieve ervaringen, zowel in het Noorden als het Zuiden, hebben ervoor gezorgd dat microfinanciering over de hele wereld wordt aangewend in de strijd tegen armoede. Als hulpmiddel weliswaar, aangezien microfinanciering op zichzelf nooit alle werkloosheid en armoede uit de wereld zal kunnen bannen. Microfinanciering kan mensen echter wel helpen in hun eigen inkomsten te voorzien door middel van de creatie van een eigen zelfstandige activiteit, en hen zo aan de armoede helpen ontsnappen.

Microfinanciering is hoofdzakelijk een alternatief voor mensen die zich in een preciaire situatie bevinden. Het kan hen in staat stellen om zich opnieuw in de maatschappij te vestigen en als volwaardig individu geaccepteerd te worden. Maar men mag zich niet enkel op de positieve ervaringen blindstaren. Microfinanciering kan immers ook negatieve ervaringen teweegbrengen: vele micro-ondernemers zijn al na een korte periode verplicht hun zelfstandige activiteit stop te zetten en komen dan in een nog slechtere financiële toestand terecht, waaruit ze zeer moeilijk kunnen ontsnappen. Bovendien blijken zeer veel micro-ondernemers met moeilijkheden te worden geconfronteerd.

Starten als zelfstandig ondernemer met behulp van een microkrediet is dus iets waarover zeer goed dient nagedacht te worden. Op dit niveau is précreatie begeleiding zeer belangrijk: via positieve demotivatie komen reeds zeer veel kandidaten tot de conclusie dat ze niet in de wieg zijn gelegd voor het zelfstandige ondernemerschap. Vaak houdt men immers geen rekening met de impact die het professionele leven als zelfstandige kan hebben op onder andere het privéleven. Eveneens kan deze précreatie begeleiding sommige kandidaten, die zich al in een onzekere socio-culturele situatie bevonden, ervoor behoeden zich in een risicovol avontuur te storten.

Samen met précreatie begeleiding is postcreatie begeleiding ten zeerste aan te bevelen om de kans op een succesvolle activiteit te maximaliseren. Uit de praktijk blijkt dat vele kredietbegunstigden nood hebben aan operationeel advies en begeleiding na het lanceren van de zelfstandige activiteit, in het bijzonder hulp bij het commercialiseren van hun product of dienst en boekhoudkundige en fiscale begeleiding. Bovendien kunnen deze begeleidingsinstellingen, bij specifieke problemen, de micro-ondernemer in contact brengen met professionals uit hun netwerk die gespecialiseerd zijn in een welbepaald domein.

Het maximumbedrag van een microkrediet is eerder beperkt, wat nog een punt is waarop kandidaten moeten worden gewezen. In dat verband moet een microfinancieringsinstelling

voldoende informatie verschaffen betreffende haar producten en voorwaarden. Belangrijk blijft de rol van de instelling in de analyse van het dossier van de aanvrager van een microkrediet. Haar analyse vormt een instrument om te vermijden dat micro-ondernemers in een negatieve spiraal terecht komen. Meer kwetsbare groepen, die dus meer begeleiding maar ook een meer diepgaande analyse vereisen, zijn de oudere begunstigen, de kandidaten die niet arbeidsactief zijn op het moment dat ze een microkrediet aanvragen, negatief of financieel gemotiveerde personen, personen die geen steun van familie en omgeving ontvangen en kandidaten die hun zelfstandige activiteit in de horeca wensen te starten. Diploma's zijn minder belangrijk met betrekking tot de slaagkansen van het project. Noodzakelijk echter zijn de persoonlijke kwaliteiten en competenties, evenals de motivatie die iemand in zich heeft om te starten als zelfstandige. In dat verband is een optimale samenwerking tussen de drie partijen, namelijk de microfinancieringsinstelling, de begeleidingsinstelling en de kandidaat-ondernemer, dus noodzakelijk om de kans op succes te maximaliseren.

Met betrekking tot degenen die hun zelfstandige activiteit moeten stopzetten, kleurt het plaatje echter niet volledig negatief. Er zijn evenzeer micro-ondernemers (1) die erop wijzen positieve ervaringen te hebben opgedaan, (2) wiens situatie nu verbeterd is in vergelijking met de toestand vóór het verkrijgen van het microkrediet, (3) die van zichzelf vinden dat ze een aantal bijkomende troeven vergaard hebben, of (4) die opnieuw als werknemer aan de slag zijn. Bovendien blijkt dat microfinanciering in België door de begunstigen als nuttig tot zelfs noodzakelijk wordt beschouwd.

Betreffende de impact van microfinanciering in België, springen enkele zaken in het oog. Economisch gezien valt het op dat de meeste mensen kiezen voor een activiteit in de dienstensector. De meeste stopzettingen vinden we terug in de horeca. Naast de creatie van een eigen job observeren we dat microfinanciering een impact heeft op de tewerkstelling. Financieel is vooral bij degenen die vandaag nog steeds actief zijn met hun activiteit een positieve evolutie waar te nemen in het aantal bancaire instrumenten dat zij ter beschikking hebben. De inkomsten van de meeste micro-ondernemers die vandaag nog actief zijn, zijn stabiel of gaan in stijgende lijn. Bovendien blijkt toch een aantal personen vandaag wél in staat een bedrag te sparen en zich in te schrijven voor bijkomende verzekeringen. Sociaal gezien is het treffend dat de meeste positieve ervaringen zich op persoonlijk vlak situeren. Men refereert hier vooral aan de persoonlijke voldoening, de zelfontplooiing, de uitdaging, een positiever zelfbeeld en autonomie. Negatieve ervaringen komen echter ook voor op persoonlijk vlak, bijvoorbeeld onder de vorm van een schuldgevoel en stress.

Het statuut van zelfstandige is niet het meest aantrekkelijke, zeker voor mensen die moeten starten vanuit een precaire situatie. De laatste jaren zijn door de overheid al verschillende maatregelen uitgevaardigd die dit statuut aantrekkelijker moeten maken, zoals de one stop shops voor ondernemers die de administratieve formaliteiten vereenvoudigen en het optrekken van de pensioenen van zelfstandigen. Ondanks die verbeteringen is het mogelijk microfinanciering en het zelfstandigenstatuut verder te optimaliseren. Om dat debat op gang te trekken, evenals de aandacht te vestigen op andere punten die verbeterd dienen te

worden, formuleren we aan het eind van deze studie een tiental aanbevelingen voor de overheden, microfinancieringsinstellingen en steunpunten voor starters.

Rapport

Inleiding

Een van de Millenniumdoelstellingen, geformuleerd door de Verenigde Naties in 2000, is het uit de wereld bannen van armoede. Een hulpmiddel dat dit mee kan bewerkstelligen is microfinanciering. De nadruk ligt hierbij op de term “hulpmiddel”: microfinanciering is immers geen wondermiddel dat op zichzelf de armoede in de wereld terug kan dringen, maar toch kunnen de inspanningen op het vlak van microfinanciering ervoor zorgen dat de armoede in de wereld gedrukt wordt.

De oorsprong van microfinanciering ligt in de 19de eeuw, maar toch werd het begrip vooral bekend sinds de oprichting van de Grameen Bank door Muhammad Yunus in Bangladesh in 1976. Sindsdien is microfinanciering wereldwijd verspreid geraakt en groeit de microkredietverlening elk jaar aan. Voor hun verdiensten ontvingen Muhammad Yunus en de Grameen Bank op 13 oktober 2006 de Nobelprijs voor de Vrede voor hun “inspanningen om van onderuit economische en sociale ontwikkeling te creëren”². Eerder werd Yunus benoemd tot eredoctor aan de KU Leuven in 1998 en aan de UCL in 2003. Eveneens ontving hij reeds in 1993 de Koning Boudewijnprijs voor de erkenning van de rol van de vrouw in het economische ontwikkelingsproces³. De Grameen Bank richt zich immers hoofdzakelijk op vrouwen die zich in moeilijkheden bevinden en biedt hen kleine leningen aan.

Hoewel microfinanciering al vrij lang bestaat, bewijst het toekennen van de Nobelprijs aan Yunus en de Grameen Bank, evenals het uitroepen van het jaar 2005 tot het internationale jaar van het microkrediet, en de Global Microcredit Summit georganiseerd in november 2006 in Halifax (Canada) dat microkredieten en microfinanciering nog steeds een brandend actueel onderwerp zijn. Over microfinanciering, vooral dan in ontwikkelingslanden, zijn dan ook al vele studies uitgevoerd. Over de feitelijke impact van microfinanciering, meer bepaald in België, is echter nog niet veel geweten. Daarom proberen we in dit onderzoek de Belgische situatie na te gaan: we schetsen het Belgische microfinancieringslandschap en analyseren de impact van microfinanciering op de levensomstandigheden van de begunstigden.

Over wat nu precies het maximumbedrag van een microkrediet is, bestaat heel wat onenigheid. Wanneer we de producten uit het microkredietgamma van de Belgische verstrekkers vergelijken, blijkt reeds dat er verschillen bestaan tussen de maximum te verkrijgen bedragen bij de instellingen. Voor de enquête bij de begunstigden van een microkrediet hebben we ervoor gekozen om de definitie van de Europese Commissie te

² De Tijd (13/10/2006). *Nobelprijs voor Vrede naar Muhammad Yunus*. <<http://www.tijd.be/print/?Id=2482207&AgencyId=23>> (13/10/2006)

³ De Standaard (13/10/2006). *Nobelprijs Vrede voor Muhammad Yunus*. <http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF13102006_031> (13/10/2006)

hanteren, die stelt dat een microkrediet kleiner is dan of gelijk is aan € 25.000⁴. Bij de weergave van het Belgische microfinancieringslandschap hebben we echter niet zozeer gekeken naar het bedrag, maar hebben we eerder de nadruk gelegd op de doelgroep van het microkrediet.

Om de impact van microfinanciering zo volledig mogelijk te kunnen evalueren, hebben we ervoor geopteerd de studie uit te voeren in vijf fases. Eerst verzamelden we algemene informatie over microfinanciering in België, waarna we via een enquête bij de steunpunten voor starters probeerden na te gaan wat de motieven zijn voor mensen die een organisatie raadplegen om finaal toch geen microkrediet aan te vragen. In een volgende fase probeerden we via kwalitatieve, open gesprekken met deze steunpunten een algemeen beeld te verkrijgen over microfinanciering, de doelgroep, de aanvragers, de procedures, enz. Vervolgens analyseerden we de verschillende redenen die door (microfinancierings) instellingen worden aangehaald om een kredietaanvraag te weigeren. Tot slot werden een 200-tal face-to-face enquêtes uitgevoerd bij de begunstigden van een microkrediet, die toelaten conclusies te trekken over de impact van microfinanciering op hun levensomstandigheden.

Het rapport bestaat uit vier delen. Eerst wordt een algemeen kader geschetst betreffende microfinanciering via een korte historische evolutie, de verschillen tussen microfinanciering in geïndustrialiseerde landen en ontwikkelingslanden, evenals enkele discussiepunten. Wat betreft microfinanciering in ontwikkelingslanden versus geïndustrialiseerde landen kunnen we reeds zeggen dat microfinanciering in België zich situeert in de formele economie en zich dus afspeelt in een “real business” kader, eerder dan een “charity business” kader.

In het tweede deel gaan we in op de specifieke Belgische situatie. Na een korte weergave van het wettelijke kader en het statuut van zelfstandige in België, beschrijven we de instellingen die zich bezighouden met microfinanciering, evenals hun producten.

Het derde hoofdstuk behandelt de essentie van deze studie, namelijk de impact van microfinanciering in België. Via drie steekproeven wordt het doelpubliek geanalyseerd, zowel degenen die een microkrediet verkregen als degenen die het aan hun neus zagen voorbij gaan. Een analyse van de weigeringen laat immers toe de meest voorkomende redenen te identificeren.

Dit rapport wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen. Bij het opstellen van de aanbevelingen, die moeten leiden tot een verbetering van het Belgische microfinancieringssysteem, werd rekening gehouden met de verschillende conclusies uit de voorgaande hoofdstukken.

⁴ Beschikking van de Raad van 20 december 2000 betreffende een meerjarenprogramma voor ondernemingen en ondernemerschap, met name voor het midden- en kleinbedrijf (2000/819/EG), <http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_333/l_33320001229en00_840091.pdf> (13/06/2006)

Hoofdstuk 1 Algemene beschouwingen

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst inzake microfinanciering, waarin de rest van deze studie gekaderd kan worden. Daarom bekijken we kort de definitie en de evolutie van microfinanciering. Ook halen we enkele verschillen tussen het Noorden en het Zuiden aan, waarna nog enkele discussiepunten naar voren worden geschoven. Pas in het tweede hoofdstuk wordt specifiek ingegaan op de Belgische situatie.

1.1 Definitie

Microfinanciering is een breder concept en omvat meerdere diensten dan louter het microkrediet. De begrippen “microfinanciering” en “microkrediet” betekenen volgens de Verenigde Naties⁵ het volgende:

“Microfinanciering omvat de leningen, het sparen, de verzekering, transferdiensten, en andere financiële producten, gericht op klanten met een laag inkomen.”

Binnen deze doelgroep kunnen we een microkrediet als volgt omschrijven:

“Een microkrediet is een kleine som geld die aan een klant wordt uitgeleend door een bank of een andere instelling. Het microkrediet kan aangeboden worden, vaak zonder garantie, aan een individu of via een groepslening.”

De Europese Commissie stelt nog een extra vereiste aan microfinanciering. In het kader van het meerjarenprogramma voor ondernemingen en ondernemerschap, namelijk voor kleine en middelgrote ondernemingen⁶, beschrijft de Raad van de Europese Unie een microkrediet als een lening waarvan het bedrag maximaal € 25.000⁷ bedraagt.

Zoals reeds vermeld is microfinanciering een breder en meer omvattend begrip dan het microkrediet. MicrowaARBorgkredieten behoren bijvoorbeeld ook tot de microfinanciering. Het begrip “microkrediet” op zich kan dan weer worden opgedeeld in “investeringskredieten” en “consumptiekredieten”. In deze studie verstaan we onder een investeringskrediet een krediet om een zelfstandige activiteit mee aan te vangen, dus zowel om een onderneming of een zelfstandige activiteit op te starten, als uit te breiden, of over te

⁵ <http://www.runic-europe.org/nederlands/ecosoc/microcredit/index.html> (15/03/2006)

⁶ Beschikking van de Raad van 20 december 2000 betreffende een meerjarenprogramma voor ondernemingen en ondernemerschap, met name voor het midden- en kleinbedrijf (2000/819/EG), <http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_333/l_33320001229en00840091.pdf> (13/06/2006)

⁷ European Commission (2003). *Microcredit for small businesses and business creation: bridging a market gap*. pp. 52. <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/financing/docs/microcredit_report_en.pdf> (03/05/2006)

nemen. Een consumptiekrediet wordt toegekend om de persoonlijke levensomstandigheden te verbeteren zonder de vereiste een zelfstandige activiteit te starten.

We richten ons in deze studie voornamelijk op het microkrediet voor beroepsdoeleinden, namelijk de investeringskredieten. Toch zullen ook het consumptiekrediet en de waarborgen kort aan bod komen.

We hanteren dus volgende definitie:

*Een **microkrediet** is een krediet waarvan het bedrag maximaal € 25.000 bedraagt, toegekend aan personen die geen of zeer moeilijk toegang hebben tot het traditionele bancaire systeem, voor het opstarten, uitbreiden of overnemen van een eigen zelfstandige activiteit.*

De activiteiten die met behulp van een microkrediet gestart worden, zijn in eerste instantie voornamelijk micro-ondernemingen. Wanneer we het in deze studie hebben over het starten van een onderneming of zelfstandige activiteit, dan worden dus vooral micro-ondernemingen bedoeld.

“Als onderneming wordt beschouwd iedere eenheid, ongeacht haar rechtsvorm, die een economische activiteit uitoefent. Met name worden als zodanig beschouwd eenheden die individueel of in familieverband ambachtelijke of andere activiteiten uitoefenen, personenvennootschappen en verenigingen die regelmatig een economische activiteit uitoefenen.”

“Binnen de categorie KMO's⁸ is een “micro-onderneming” een onderneming waar minder dan 10 personen werkzaam zijn en waarvan de jaaromzet of het jaarlijkse balanstotaal € 2 miljoen niet overschrijdt.”⁹

1.2 Evolutie van microfinanciering

Microfinanciering is geen nieuw begrip. De eigenlijke oorsprong ligt in het verleden, toen mensen voor kredieten hun toevlucht moesten nemen tot woekeraars. In de tweede helft van de 19de eeuw opperde Friedrich Wilhelm Raiffeisen in Duitsland de mogelijkheid om kredieten goedkoper aan te bieden via spaar- en kredietcoöperaties. In het begin van de 20ste

⁸ Aanbeveling van de Commissie van 6 mei 2003 betreffende de definitie van kleine, middelgrote en micro-ondernemingen (2003/361/EG), <http://europa.eu.int/eur-lex/pri/nl/oj/dat/2003/l_124/l_12420030520nl00360041.pdf> (02/05/2006): “Tot de categorie kleine, middelgrote en micro-ondernemingen (KMO's) behoren ondernemingen waar minder dan 250 personen werkzaam zijn en waarvan de jaaromzet € 50 miljoen of het jaarlijkse balanstotaal € 43 miljoen niet overschrijdt.”

⁹ Aanbeveling van de Commissie van 6 mei 2003 betreffende de definitie van kleine, middelgrote en micro-ondernemingen (2003/361/EG), <http://europa.eu.int/eur-lex/pri/nl/oj/dat/2003/l_124/l_12420030520nl00360041.pdf> (02/05/2006)

eeuw lanceerde Alphonse Desjardins in Québec een soortgelijk idee¹⁰. In Afrika probeerde men in zijn kredietneden te voorzien via ROSCA's (Rotating Savings and Credit Associations - roterende spaar- en kredietassociaties)¹¹ of tontines. In deze groepjes draagt iedereen een klein bedrag bij, en heeft ieder lid op zijn beurt recht op het volledige bedrag. Nog andere initiatieven zien het daglicht. Zo wordt bijvoorbeeld in 1973 de South Shore Bank opgericht in Chicago¹², met als doel degenen die geen toegang hebben tot het traditionele bancaire systeem financiële middelen en informatie aan te bieden¹³. Maar het begrip microfinanciering ontstond pas echt in Bangladesh, waar professor Muhammad Yunus na de hongersnood van 1974 besloot het lot van de armsten onder de armen te verbeteren, niet door liefdadigheid, maar door hen toegang te geven tot een minimum aan middelen van bestaan, waardoor ze in staat waren zichzelf te helpen¹⁴. Hij richtte in 1976 een financiële instelling op, Grameen Bank, die zich met kredietverstrekking aan de armen bezig zou houden, en die in oktober 1983 een zelfstandige bank werd¹⁵. Vandaag ontleent Grameen Bank nog steeds kleine bedragen aan de armere bevolking, vooral aan vrouwen. In 2006 mochten zowel de Grameen Bank als Muhammad Yunus de Nobelprijs voor de Vrede in ontvangst nemen¹⁶.

Sinds het ontstaan ervan is het concept microfinanciering meer en meer verspreid geraakt over de hele wereld, eerst in Azië, Latijns-Amerika en Afrika, maar meer recent ook in Oost- en West-Europa¹⁷. In Azië worden 47,1% van de gezinnen die leven in absolute armoede (met minder dan een dollar per dag) bereikt met microfinanciering, in Afrika en het Midden Oosten 9,4%, in Latijns-Amerika en de Caraïben 14,9% en 2,3% in Europa en Noord-Amerika¹⁸. Het belang ervan wordt steeds duidelijker, wat beklemtoond wordt in de formulering van de Millenniumdoelstellingen van de Verenigde Naties in 2000. De bedoeling is om tegen 2015 de armoede in de wereld te halveren ten opzichte van 1990. Alle lidstaten van de Verenigde Naties hebben beloofd de doelen tegen het jaar 2015 te zullen realiseren¹⁹.

¹⁰ Federale overheidsdienst buitenlandse zaken, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking (2002). *Strategienota sociale economie*. pp. 61. <http://www.dgcd.be/documents/nl/strategienotas/sociaal/soc_eco_nl.doc> (14/03/2006)

¹¹ Maystadt J-F (2004). *La micro-finance peut-elle fonctionner au Nord? Apprentissage Sud-Nord*.

¹² van Maanen G. (2004). *Microcredit – Sound business or development instrument*.

¹³ http://www.independentsector.org/media/20050607_gardner.html (11/07/2006)

¹⁴ <http://www.kuleuven.ac.be/patroonsfeest/1998/eredoctoroes/yunus.htm> (13/06/2006)

¹⁵ <http://www.grameen-info.org> (02/05/2006)

¹⁶ <http://nobelprize.org> (16/10/2006)

¹⁷ http://www.european-microfinance.org/europe_microfinance_en.php (13/06/2006)

¹⁸ Daley-Harris S. (2006). *State of the microcredit summit campaign report 2006*. pp. 66. <<http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/2006/SOCR06.pdf>> (03/11/2006)

¹⁹ “De Millenniumdoelstellingen zijn: (1) Extreme armoede en honger uit de wereld bannen, (2) Basiseducatie wereldwijd toegankelijk maken voor iedereen, (3) Gelijke behandeling van mannen en vrouwen bevorderen, (4) Kindersterfte terugdringen, (5) Tegengaan van moedersterfte, (6) Strijd leveren tegen HIV/aids, malaria en andere ziekten, (7) Het verzekeren van een duurzaam milieu, (8) Werken aan een wereldwijd partnerschap voor ontwikkeling.” <http://www.unric.org/index.php?option=com_content&task=view&id=310&Itemid=201> (13/06/2006)

Microfinanciering is een krachtig instrument dat kan helpen om de armoede uit de wereld te bannen. Om dit belang te onderstrepen, hebben de Verenigde Naties besloten 2005 uit te roepen tot het internationale jaar van het microkrediet²⁰. Een van de gevolgen hiervan is dat er wereldwijd veel nieuwe microfinancieringsinstellingen (MFI's) opgericht werden, terwijl anderen uitbreidden of hun dienstverlening verbreedden²¹. In 1997 werd het aantal MFI's op ongeveer 7.000²² geschat, terwijl men dit aantal in 2004 reeds op 10.000²³ raamt.

Recente uitdagingen waar de MFI's mee geconfronteerd worden, zijn bijvoorbeeld:

- de groeiende belangrijkheid van de begeleidingsstructuren, om de MFI's en hun klanten bij te staan, zowel voor als na de toekenning van het microkrediet;
- het toenemende belang van personeel dat voldoende opgeleid is, aangezien sommige MFI's de structuur van een kleine bank beginnen te vertonen;
- de toenemende belangrijkheid van controle en externe supervisie die resulteert in een meer strikte reglementering.

In april 2003 werd het Europese Netwerk voor Microfinanciering (ENM) opgericht door drie instellingen, met name ADIE (Frankrijk), Evers & Jung (Duitsland) en de New Economics Foundation – NEF (Verenigd Koninkrijk). Het ENM is een niet-gouvernementele organisatie, opgericht met de hulp van de Europese Commissie en de Franse Caisse des Dépôts et Consignations (CDC), die zich bezig houdt met de promotie van microfinanciering, zelfstandig ondernemerschap en micro-ondernemingen in Europa, om zo werkloosheid en sociale uitsluiting te bestrijden²⁴. Vandaag de dag telt het ENM 50 leden verdeeld over 20 landen. België is vertegenwoordigd door vijf instellingen, namelijk Brusoc, Crédal, het Participatiefonds, Agence Alter en Réseau Financement Alternatif²⁵.

Microfinanciering wordt tegenwoordig wel vaker aangehaald in de wereldwijde strijd tegen de armoede. Het kwam aan bod tijdens de bijeenkomst van de G8 in 2004 en 2005, de VN-top in 2005 en het rapport van de Commissie voor Afrika²⁶. Natuurlijk is deze lijst van vermelde initiatieven niet exhaustief. Zeker nog het vermelden waard zijn CGAP, Consultative Group to Assist the Poor²⁷, en PlaNet Finance²⁸.

²⁰ <http://www.yearofmicrocredit.org/> (13/06/2006)

²¹ <http://www.oikocredit.org/site/nl/doc.phtml?p=NIEUWS3&article=206> (03/05/2006)

²² <http://microfinancement.cirad.fr/fr/bao/pdf/v2chapitre1.pdf> (30/08/2006)

²³ <http://www.planetfinance.org/microfinance-entreprise/microfinance-liens-utiles.php?liens=institutions-microfinance> (30/08/2006)

²⁴ <http://www.ruralfinance.org/servlet/CDSServlet?status=ND0xMTQzMC4xNDIwMSY2PWZyJmZPW9yZ2FuaXNhdklvbiYzNz1pbmZv> (30/08/2006)

²⁵ <http://www.european-microfinance.org> (16/10/2006)

²⁶ http://www.yearofmicrocredit.org/docs/mdgdoc_MN.pdf (14/06/2006)

²⁷ <http://www.cgap.org> (07/12/2006)

²⁸ <http://www.planetfinance.org> (07/12/2006)

1.3 Noord versus Zuid

Microfinanciering in een geïndustrialiseerd land kan niet op hetzelfde niveau beschouwd worden als microfinanciering in een ontwikkelingsland. Tussen Noord en Zuid bestaan immers enkele substantiële verschillen.

De Grameen Bank van Muhammad Yunus stelt kleine leningen ter beschikking, leningen van vaak enkele dollars. Hierin schuilt reeds een eerste verschil. In Bangladesh en andere minder bemiddelde gebieden blijkt een lening van enkele honderden dollars namelijk voldoende om een eigen activiteit te starten. In België worden er echter andere bedragen gehanteerd. De maximum grenzen van een microkrediet bij de verschillende gespecialiseerde instellingen verschillen, maar belopen toch beduidend meer dan de bedragen die kenmerkend zijn voor het Zuiden. Binnen hun respectievelijke microkredietprogramma's biedt het Participatiefonds ten hoogste € 12.000²⁹ aan, Crédal maximaal € 12.500³⁰ en Brusoc maximaal € 25.000³¹. Het Participatiefonds biedt daarnaast nog de Startlening aan van maximaal € 30.000, Brusoc stelt bijkomend het Startersfonds van maximum € 95.000³² ter beschikking. De bedragen van deze producten liggen merkbaar hoger dan de € 25.000 vooropgesteld door de Europese Commissie, maar de doelgroep waar Brusoc en het Participatiefonds zich met deze producten op richten is duidelijk dezelfde dan degene die in de definitie van de Europese Commissie benadrukt wordt. In Westerse landen is het, omwille van de hogere levensstandaard en de legale vereisten, minder evident om met een zeer laag bedrag een zelfstandige activiteit aan te vangen.

Bovendien worden in Zuiderse landen naast deze investeringskredieten ook consumptiekredieten toegekend. Microkredieten worden dus niet enkel aangeboden om een eigen activiteit op te starten, maar ook om te kunnen voldoen aan persoonlijke noden. In het Noorden dient het microkrediet voornamelijk voor productieve doeleinden, al biedt Crédal een begeleid sociaal krediet van maximum € 5.000³³ aan.

Wat betreft de terugbetaling, zien we dat in Zuiderse landen leningen worden toegekend die terugbetaald dienen te worden op een termijn van enkele dagen, weken of maanden. In het Noorden stellen we vooral looptijden van enkele jaren vast.

Nog een belangrijk verschil tussen Noord en Zuid zijn de finale doelstellingen die nagestreefd worden. Terwijl in het Zuiden een microkrediet vooral aangewend wordt om te kunnen ontsnappen aan de meest extreme armoede, dient een microkrediet in het Noorden

²⁹ <http://www.fonds.org> (20/04/2006)

³⁰ <http://www.credal.be> (21/12/2006)

³¹ GIMB-groep. *Jaarverslag 2005*.

³² Brusoc (2006). *Uw economische activiteit opstarten of ontwikkelen. Een project in sociale economie opstarten. Uw project financieren, daar zorgen wij voor!*

³³ Crédal. *Rapport annuel 2005*.

hoofdzakelijk als ondersteuning bij het opstarten van een eigen activiteit. In het Zuiden heeft men vaak geen andere mogelijkheid om uit de meest extreme armoede te ontsnappen dan via een eigen activiteit, terwijl dit in het Noorden niet zozeer het geval is. België beschikt immers over een goed ontwikkeld systeem van sociale zekerheid, waardoor minder gegoede mensen ondersteund worden door een sociaal vangnet. Mensen starten in Westerse landen dus voornamelijk uit eigen wil als zelfstandige³⁴.

Daarnaast is het doelpubliek dat men viseert met microfinanciering verschillend in Noord en Zuid. Microfinanciering in het Zuiden richt zich voornamelijk op het arme publiek, mensen die moeten overleven met minder dan een dollar per dag, waarbij de nadruk ligt op vrouwen. Dit publiek is dus zeer omvangrijk en gemakkelijk identificeerbaar en bereikbaar. In West-Europa daarentegen kunnen twee doelgroepen onderscheiden worden: zij die het risico lopen om in de armoede terecht te komen (o.a. werklozen en begunstigden van sociale uitkeringen) versus reeds bestaande micro-ondernemers die moeilijk financiële diensten kunnen verkrijgen. Deze doelgroep is minder omvangrijk dan degene in het Zuiden en is veel moeilijker identificeerbaar en dus veel moeilijker te bereiken³⁵.

De omgeving in het Noorden is complexer, concurrentiëler en onderworpen aan een strengere wetgeving. Dit alleen maakt het al moeilijker om in het Noorden een zelfstandige activiteit op te starten. In het Zuiden bevindt het zelfstandige ondernemerschap zich hoofdzakelijk in de informele sector. In het Noorden daarentegen dient een microkrediet voornamelijk om het zelfstandig ondernemerschap en de economische activiteit aan te zwengelen en de overstap van de informele naar de formele sector te vergemakkelijken³⁶.

In ontwikkelingslanden wordt bij microfinanciering in de meeste gevallen gebruik gemaakt van een “sociaal onderpand”. Dit betekent dat het microkrediet wordt toegekend aan een groep mensen. De groepsleden maken met elkaar afspraken wat betreft de terugbetaling van de lening. Als de lening niet tijdig wordt terugbetaald, is dat nadelig voor de hele groep. Deze groepen zijn dus bedoeld om elkaar te steunen en kennis te delen, maar daarnaast hebben ze ook een controlefunctie. Mede dankzij deze sociale druk ligt het terugbetalingspercentage zeer hoog³⁷. In België daarentegen wordt een krediet meestal toegekend aan een individuele persoon en ligt het terugbetalingspercentage lager. Pas recent is men gestart met het project VrouwEnZaken, waarbij ook de nadruk ligt op ondersteuningsgroepjes, via dewelke de deelnemers zowel steun als sociale controle kunnen verwachten.

³⁴ Maystadt J-F (2004). *La micro-finance peut-elle fonctionner au Nord? Apprentissage Sud-Nord*.

³⁵ Guichandut P. (2006). *Europe occidentale et reste du monde: parle-t-on des mêmes pratiques?* Finance & the common good/bien commun, Europe: la microfinance se fait une place, n° 25, autumn 2006, pp. 54-60. <http://www.european-microfinance.org/data/File/obsfin_Europe_Occidentale_et_reste_du_monde_PG.pdf> (31/10/2006)

³⁶ Maystadt J-F (2004). *Microfinance au Nord: un effet de mode importé du Sud?* Mondes en Développement, Volume 32, n°126, 2004/2, pp. 72-73.

³⁷ <http://www.ncdo.nl/index.php?page=53> (06/07/2006)

1.4 Discussiepunten

In de volgende paragrafen worden enkele discussiepunten omtrent microfinanciering naar voren geschoven. Vooral de economische versus de sociale visie op microfinanciering durven al eens tot onenigheid leiden. Er bestaat in dit geval geen juiste of foute opvatting, we vermelden deze standpunten enkel om aan te tonen dat er meningsverschillen bestaan wat betreft microfinanciering.

SOCIAAL VERSUS ECONOMISCH MOTIEF

Commerciële banken lijken meer en meer geïnteresseerd te geraken in microfinanciering. Maar mogelijk is het hen, naast het motief om maatschappelijk verantwoord te ondernemen, vooral te doen om op lange termijn winst te maken via toetreding tot nieuwe markten. Op die manier wordt echter uit het oog verloren dat microfinanciering in de eerste plaats draait om het aanbieden van financiële middelen aan minder bedeelde mensen³⁸ en dus hoofdzakelijk een instrument is ter verbetering van hun levensomstandigheden³⁹. Natuurlijk rekenen MFI's hun klanten ook interest aan. MFI's moeten immers, net zoals traditionele banken, hun vaste en variabele kosten (zowel operationele kosten als kosten m.b.t. het kredietrisico) kunnen dekken. Wanneer dit niet het geval is, zal de duurzaamheid en de groei van de MFI afhangen van subsidies en giften. Het probleem is echter dat het totaal van subsidies en giften meestal niet genoeg bedraagt om aan de totale vraag te kunnen voldoen. Een MFI dient dus winstgevend te zijn, maar men mag daarbij het sociale aspect niet vergeten. Gert van Maanen vermeldt in zijn boek "Microcredit – Sound business or development instrument" twee denkscholen, namelijk de "sound business school" en de "development school". De eerste denkschool benadrukt dat het belangrijkste doel voor een MFI de winstgevendheid is, omdat aan de hand van de winst de effectiviteit, de efficiëntie en de duurzaamheid van de instelling bepaald kan worden. Men gaat ervan uit dat een winstgevend instelling zich tot de kapitaalmarkt kan wenden voor toekomstige kapitaalbehoeften, en dus niet meer afhankelijk is van giften en subsidies. De tweede denkschool ziet microfinanciering als een ontwikkelingsinstrument waarvan de efficiëntie en effectiviteit niet zozeer bepaald moeten worden op basis van de winstgevendheid, maar eerder op basis van het terugbetalingspercentage. Wanneer dit percentage hoog is, kan de goede werking van de instelling hier automatisch uit worden afgeleid. Indien de instelling niet goed zou functioneren of de producten niet relevant zouden zijn met betrekking tot de doelgroep, zou het inkomen van de begunstigden van een microkrediet niet stijgen en zouden ze hun lening niet massaal kunnen terugbetalen⁴⁰. Eigenlijk vullen beide denkscholen elkaar aan. Immers, als een MFI zich toelegt op het aspect ontwikkeling en de resultaten, omwille van de nadruk op het ontwikkelingselement, positief uitvallen, dan zal hier logischerwijze uit volgen dat er winst gegenereerd wordt.

³⁸ den Hartog D. (Woord & Daad) (2006). *Sectoranalyse Microfinance*. pp. 16. <<http://www.woordendaad.nl/Media/download/7173/2006%20Sectoranalyse%20MED%20%20Micro%20finance.pdf>> (09/06/2006)

³⁹ <http://www.cgap.org> (24/03/2006)

⁴⁰ Van Maanen G. (2004). *Microcredit – Sound business or development instrument*.

DOELGROEP

Daarnaast kunnen we ons afvragen tot welke “minder bedeelde” doelgroep microfinanciering zich wendt. Ontleners van een microkrediet moeten immers het ontleende bedrag terugbetalen inclusief interest. Bovendien moeten ze gemotiveerd zijn om een eigen activiteit te ondernemen. Microfinanciering is een van de middelen om armoede uit de wereld te helpen, maar strekt zich voornamelijk tot de “meer welgestelde” arme mensen. Het gevaar bestaat dus dat de extreem arme bevolking met behulp van microfinanciering in de kou blijft staan. Daarenboven kunnen sommige instellingen, die oorspronkelijk een meer sociale benadering hanteerden, evolueren naar een “real business” benadering, zodat ze na verloop van tijd hun doelgroep vergeten en enkel de meer welgestelde armen gaan bedienen.

WAARBORGEN

Nog een discussiepunt is het vragen van een (solidaire) waarborg. Brusoc vraagt voor zijn microkredieten geen waarborg, evenals het Participatiefonds. Crédal eiste in het verleden een solidaire waarborg voor 50% van het verkregen bedrag door een of meerdere personen uit de omgeving van de aanvrager. Deze vereiste is echter opgeheven sinds 27 oktober 2006. Voorstanders van een waarborg pleiten dat microkredieten leningen zijn, en leningen dienen terugbetaald te worden. De waarborg spoort dan aan tot terugbetaling. Tegenstanders van een waarborg stellen zich vragen bij de geschiktheid van de waarborg om de terugbetaling van het krediet te garanderen. Wanneer geen waarborg vereist is, is een gedegen responsabilisering noodzakelijk. Een microkrediet blijft immers een lening die terugbetaald dient te worden.

BEDRAG VAN HET MICROKREDIET

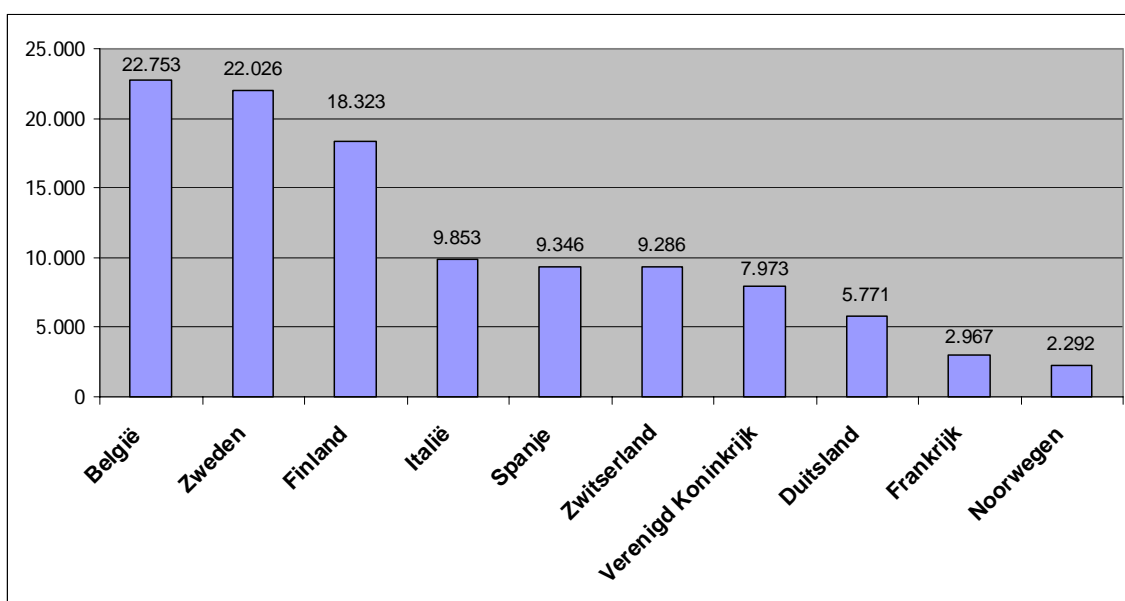
We hebben reeds vermeld dat in het Zuiden zeer kleine microleningen, tot enkele honderden dollars, worden toegekend. In het Noorden is dit niet het geval en zijn de bedragen veel groter. Nochtans bestaan er ook in landen in het Noorden grote verschillen tussen de toegekende bedragen. In Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk worden gemiddeld bedragen van minder dan € 10.000 toegekend terwijl de gemiddelde bedragen in België en Nederland veel hoger liggen. Aangezien de levensstandaard en legale vereisten in die landen gelijkaardig zijn, is het niet eenvoudig deze verschillen te verklaren. Er valt dus te discussiëren over de vraag hoe groot het bedrag van een microkrediet moet zijn.

1.5 Microfinanciering in Europa

1.5.1 Toegekend bedrag

Zoals reeds vermeld bestaan er grote verschillen tussen de gemiddelde bedragen die per land worden toegekend. Zelfs wanneer we enkel Europese landen beschouwen, zien we reeds uiteenlopende gemiddelden verschijnen.

Figuur 1: Gemiddeld toegekend bedrag in enkele Europese landen (2005)⁴¹

In Zweden en Finland worden bedragen toegekend die gemiddeld hoger liggen dan € 18.000. Ook in Nederland bedraagt de gemiddelde microlening € 20.000⁴². Maar België spant de kroon qua grootte van de toegekende bedragen met een gemiddelde dat € 22.500 overschrijdt. Dit heeft gedeeltelijk te maken met de maximumbedragen van de microleningen die in België worden toegekend. Het Participatiefonds heeft het grootste marktaandeel in België in handen. De Startlening is goed voor meer dan 80% van het marktaandeel. Aangezien het maximale toekenbare bedrag voor de Startlening € 30.000 bedraagt, bepaalt dit reeds in grote mate het hoge gemiddelde van België. In Frankrijk daarentegen staat ADIE in voor een groot aantal van de verschaft microkredieten. De

⁴¹ European Microfinance Network (June 2006). *Preliminary Results of the Microfinance Sector Survey 2004-2005*.

⁴² FACET bv (2006). *Microkredieten in Nederland. Een nog onontgonnen gebied. Kansen en uitdagingen. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken*. <http://www.european-microfinance.org/documents_en.php?piId=3244> (01/09/2006)

microfinancieringsproducten die ADIE aanbiedt, bedragen maximum € 5.000⁴³. Hierdoor ligt het gemiddelde in Frankrijk heel wat lager dan in België.

Bovendien heeft men in België met betrekking tot microkredieten nogal de neiging het maximaal toegelaten bedrag aan te vragen. Deze extra middelen zouden de werking van de activiteit bevorderen. Het is inderdaad zo dat men voldoende thesaurie achter de hand moet hebben, wat de kandidaat-ondernemers maar al te vaak aangeraden wordt.

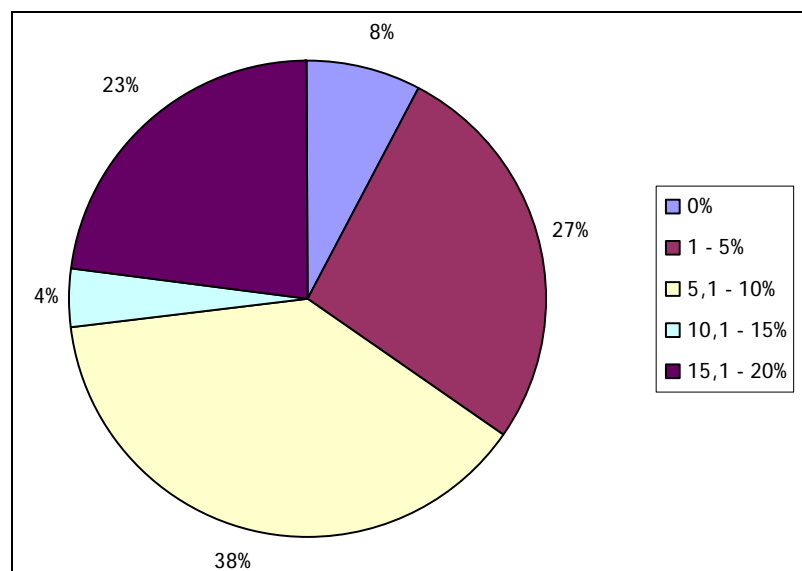
1.5.2 Terugbetalingstermijn

De maximale terugbetalingstermijn in de landen in West-Europa varieert tussen 60 maanden en 10 jaar. De gemiddelde terugbetalingstermijn bedraagt echter 29 maanden⁴⁴.

1.5.3 Interestvoet

De gemiddelde interestvoet aangerekend in West-Europa bedraagt 8%. Sommige landen, waaronder België, hanteren lagere rentevoeten. In het Verenigd Koninkrijk daarentegen kunnen de rentevoeten oplopen tot bijna 20%.

Figuur 2: Gemiddelde interestvoet in West-Europa⁴⁵

⁴³ http://www.european-microfinance.org/membres_en.php?pild=111 (04/10/2006)

⁴⁴ European microfinance network (2005). *Overview of the microfinance sector in Western Europe*. pp 28. <<http://www.european-microfinance.org/data/File/232.pdf>> (13/06/2006)

⁴⁵ European microfinance network (2005). *Overview of the microfinance sector in Western Europe*. pp 28. <<http://www.european-microfinance.org/data/File/232.pdf>> (13/06/2006)

Hoofdstuk 2 Microfinanciering in België

Microfinanciering en microkredieten bestaan al langer, maar zijn vooral bekend omwille van hun positieve invloed op de levensomstandigheden in ontwikkelingslanden. De meeste studies omtrent microfinanciering vermelden deze landen als begunstigde van microfinanciering, terwijl de geïndustrialiseerde landen meestal als donor fungeren. In het vervolg van deze studie wordt niet ingegaan op de situatie in ontwikkelingslanden en de rol van België als donor. We onderzoeken daarentegen de nood aan microfinanciering in België en de impact die het kan hebben op de levens van de begunstigten.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het Belgische microfinancieringslandschap. We zullen zowel de vraag als het aanbod behandelen. Nochtans mag het woord “aanbieder” niet te eenduidig beschouwd worden. Het is immers interessant om zowel de instellingen die effectief financiering aanbieden als de instellingen die ondersteunende activiteiten verrichten nader te bekijken.

2.1 *Situatieschets*

België is een van de geïndustrialiseerde landen en staat in de top-20 van de rijkste landen ter wereld⁴⁶. Desondanks is er in een welvarend land zoals België nog sprake van armoede.

*“Het **armoederisicopercentage** is het percentage personen met een equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60% van het mediaan nationaal equivalent inkomen.⁴⁷”*

Volgens de analyse van het Belgisch Nationaal Actieplan sociale insluiting 2003-2005 leeft 7% van de Belgen vandaag nog steeds in diepe armoede en het armoederisicopercentage bedraagt in ons land nog steeds 13%⁴⁸. De meeste bronnen daarentegen spreken over een aantal van anderhalf miljoen Belgen (15%) die op of onder de Europese armoedegrens leven. Deze armoededrempel bedraagt volgens de Europese Unie € 777⁴⁹ per maand voor een alleenstaande⁵⁰, waarmee de noodzakelijke kosten voor huisvesting, voedsel, kleding, elektriciteit, gas, water, gezondheid, vervoer en communicatie betaald dienen te worden. Zoals verwacht blijft er dan ook (bijna) niets over voor andere zaken, zoals persoonlijke verzorging en ontspanning⁵¹. Gelukkig bezit België een sterk uitgebouwd systeem van

⁴⁶ <http://www.bop.vgc.be/tijdschriften/wablieft/wab181/81werijk.txt> (11/07/2006)

⁴⁷ http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm (04/09/2006)

⁴⁸ <http://www.mi-is.be/NL/Themes/AB/ervaringsdeskundigenindearmoedel.htm> (11/07/2006)

⁴⁹ Federale overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2006). *Persbericht EU-SILC 2004: De Statistiek naar Inkomens en Levensomstandigheden: Resultaten van de SILC-enquête 2004*. pp. 13. <http://statbel.fgov.be/press/pr085_nl.pdf> (06/12/2006).

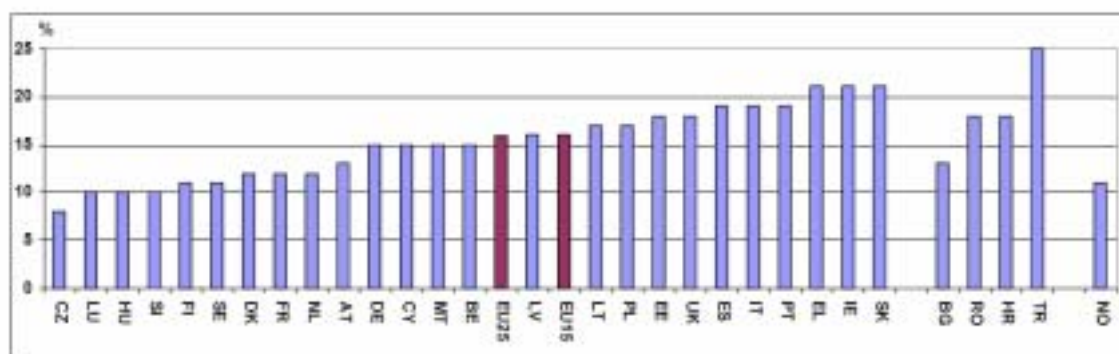
⁵⁰ http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=22055&ct=016293&e=85760 (12/07/2006)

⁵¹ <http://www.armoede.be> (11/07/2006)

sociale bescherming. Zonder de sociale transfers in de Sociale Zekerheid en Sociale Bijstand zou nagenoeg een Belg op twee (47%) in overeenstemming met de Europese norm een laag inkomen en een armoederisico hebben⁵². Bovendien speelt zwartwerk een niet te verwaarlozen rol om aan het armoederisico te ontsnappen (en nog meer in andere landen dan in België).

In Europa leeft ongeveer 16% van de bevolking op of onder de armoedegrens. Dit blijkt uit cijfers van Eurostat uit 2003. Onderstaande grafiek toont aan dat België qua armoederisicopercentage net onder het Europese gemiddelde ligt⁵³. Groepen die het meeste risico lopen om in armoede verzeild te geraken zijn vrouwen, eenoudergezinnen (met meestal een vrouw aan het hoofd van het gezin) en oudere mensen⁵⁴.

Figuur 3: Armoederisico – percentage (cijfers: 2003 – bron: Eurostat)⁵⁵

Mensen die zich in de risicogroep bevinden, lopen het risico de meest noodzakelijke kosten niet meer te kunnen betalen, maar armoede draait niet enkel om een gebrek aan geld. Armoede heeft ook te maken met het feit dat men zich in de onmogelijkheid bevindt om te voldoen aan artikel 23 van de Belgische grondwet⁵⁶. Dit artikel vermeldt immers:

“Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.

Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen.

⁵² http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/napincl2001be_nl.pdf (11/07/2006)

⁵³ <http://www.euractiv.com/en/socialeurope/72m-eu-citizens-threatened-poverty/article-145627> (13/07/2006)

⁵⁴ European Microfinance Network (2006). *European dialogue*, n° 36. *Role of research in microfinance*. pp.

104. <http://www.european-microfinance.org/data/File/Dialogue_36_AN_Role_of_research.pdf> (09/10/2006)

⁵⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-013/EN/KS-NK-05-013-EN.PDF (13/07/2006)

⁵⁶ <http://www.mi-is.be/NL/Themes/AB/index.html> (11/07/2006)

Die rechten omvatten inzonderheid:

1° het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid in het raam van een algemeen werkgelegenheidsbeleid dat onder meer gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil, het recht op billijke arbeidsvoorwaarden en een billijke beloning, alsmede het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen;

2° het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;

3° het recht op een behoorlijke huisvesting;

4° het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;

5° het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.”⁵⁷

2.2 Wettelijk kader

2.2.1 Algemeen kader

Alle handels- en ambachtsondernemingen zijn verplicht om zich vóór de aanvang van hun activiteit in deze hoedanigheid te laten inschrijven bij de Kruispuntbank van Ondernemingen bij een ondernemingsloket naar keuze. Deze verplichting is zowel van toepassing op het ogenblik van de oprichting van de onderneming als bij de opening van een nieuwe vestigingseenheid⁵⁸. Iedere ingeschreven onderneming of vestigingseenheid verkrijgt op het ogenblik van de inschrijving een ondernemings- of vestigingseenheidsnummer, een uniek identificatienummer⁵⁹.

De ondernemingsloketten controleren of de natuurlijke of rechtspersoon voldoet aan de toegangsvoorwaarden tot het beroep (beroepskennis in het activiteitsdomein) en de noodzakelijke ondernemersvaardigheden. Onder ondernemersvaardigheden verstaat men de basiskennis van bedrijfsbeheer en beroepsbekwaamheid⁶⁰. Indien aan deze voorwaarden voldaan is, schrijven de ondernemingsloketten de onderneming in bij de Kruispuntbank van Ondernemingen.

⁵⁷ http://www.arbitrage.be/nl/basisteksten/basisteksten_grondwet.html (11/07/2006); http://www.senate.be/doc/const_nl.html#t1 (04/09/2006)

⁵⁸ Artikel 33, §1 van de wet van 16 januari 2003 – Wet tot oprichting van een Kruispuntbank van Ondernemingen, tot modernisering van het handelsregister, tot oprichting van erkende ondernemingsloketten en houdende diverse bepalingen (Belgisch Staatsblad van 05/02/2003), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm> (04/12/2006).

⁵⁹ Artikel 5 van de wet van 16 januari 2003 – Wet tot oprichting van een Kruispuntbank van Ondernemingen, tot modernisering van het handelsregister, tot oprichting van erkende ondernemingsloketten en houdende diverse bepalingen (Belgisch Staatsblad van 05/02/2003), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm> (04/12/2006).

⁶⁰ Artikel 3, lid 2 van de programmawet van 10 februari 1998 – Programmawet tot bevordering van zelfstandig ondernemerschap (Belgisch Staatsblad van 21/02/1998), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm> (04/12/2006).

2.2.2 Sociaal statuut en zelfstandigen: werkloosheids- of wachtuitkeringen

Een uitkeringsgerechtigde volledige werkloze die beslist om een eigen baan te creëren verliest het recht op werkloosheidsuitkeringen zodra hij het statuut van zelfstandige verwerft. Ondernemingsinitiatieven kunnen hierdoor afgeremd worden. Mensen zijn immers meer geneigd werkloos te blijven en uitkeringen te ontvangen dan een eigen activiteit te starten zonder de hulp van een sociaal vangnet. Om langetermijnwerklozen aan te moedigen terug aan het werk te gaan via een zelfstandige activiteit, hebben sommige Europese landen maatregelen genomen. Ierland bijvoorbeeld introduceerde in 1993 het “Back to Work Allowance Scheme”. Via dit systeem behouden startende zelfstandigen hun recht op uitkeringen gedurende een periode van 4 jaar, evenwel op een regressieve manier⁶¹.

Het is echter mogelijk een bijberoep (nooit een hoofdberoep) uit te oefenen (in loondienst of als zelfstandige) gedurende de werkloosheid, mét behoud van uitkeringen, indien volgende voorwaarden tegelijkertijd voldaan zijn:

1. Men moet het bijberoep reeds hebben uitgeoefend tijdens de tewerkstelling als werknemer, gedurende ten minste 3 maanden voorafgaand aan de uitkeringsaanvraag;
2. Men moet het bijberoep aangeven op het ogenblik van de uitkeringsaanvraag bij de uitbetalingsinstelling;
3. Men mag deze activiteit niet verrichten tussen 7 en 18 uur tijdens de week (van maandag tot vrijdag);
4. Sommige activiteiten zijn verboden en kunnen niet bijkomstig verricht worden gedurende de werkloosheid: (1) beroep dat alleen na 18 uur wordt uitgeoefend, (2) activiteiten die verboden zijn krachtens de wet van 6 april 1960 betreffende de uitvoering van bouwwerken, (3) de activiteiten in een beroep van de horecasector of vermaak, leurder, reiziger, verzekeringsagent of –makelaar, tenzij de activiteit van gering belang is⁶².

Indien het werkloosheidsbureau op voorhand schriftelijk op de hoogte wordt gebracht, is het mogelijk de vestiging als zelfstandige voor te bereiden met behoud van werkloosheids- of wachtuitkeringen gedurende een periode van hoogstens 6 maanden (bijvoorbeeld via een haalbaarheidsstudie, marktonderzoek, inrichting lokalen, leggen van professionele contacten, administratie). Vanaf het ogenblik dat de zelfstandige activiteit effectief wordt uitgeoefend, heeft men geen recht meer op uitkeringen⁶³.

⁶¹ http://welfare.ie/foi/btw_eall.html (05/12/2006)

⁶² Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, *Infoblad – Werknemers: Mag u een bijberoep uitoefenen tijdens uw volledige werkloosheid?* <http://www.rva.fgov.be/D_opdracht_W/Werknemers/T048vw/InfoNL.pdf> (05/12/2006) (datum laatste wijziging: 01/04/2006).

⁶³ Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, *Infoblad – Werknemers: Wat is de invloed van een zelfstandige activiteit op het recht op werkloosheidsuitkeringen?* <http://www.rva.fgov.be/D_opdracht_W/Werknemers/TIND/InfoNL.pdf> (05/12/2006) (datum laatste wijziging: 01/10/2006).

Wie beslist zijn activiteit in loondienst stop te zetten om zelfstandige te worden, heeft gedurende 6 maanden na de werkverlating geen recht op een werkloosheidsuitkering bij stopzetting van de zelfstandige activiteit binnen de 6 maanden. Om daarna terug van een uitkering te kunnen genieten, dient aangetoond te worden dat de vroegere werkgever niet bereid is de persoon in kwestie weer in dienst te nemen. Bovendien kan iemand die werkloosheids- of wachtuitkeringen genoot vóór de vestiging als zelfstandige, opnieuw toegelaten worden tot het recht op uitkeringen indien de zelfstandige activiteit maximaal 9 jaar geduurd heeft. Heeft de uitoefening van de zelfstandige activiteit minstens 6 maanden geduurd, dan kan na de stopzetting ervan een uitkering ontvangen worden die even hoog is als voordien⁶⁴.

2.2.3 Sociale bijdragen

Elke zelfstandige is verplicht, eens per kwartaal, sociale bijdragen te betalen. De te betalen bijdragen vertegenwoordigen hoofdzakelijk een percentage van de beroepsinkomsten. Bij een beginnende zelfstandige zijn de werkelijke inkomsten echter nog niet bekend. Daarom dient de startende zelfstandige gedurende de eerste jaren elk kwartaal een voorlopige en forfaitaire bijdrage te betalen⁶⁵:

1. Tot einde eerste volledige kalenderjaar: € 494,71
2. Tweede kalenderjaar: € 574,54
3. Derde kalenderjaar: € 650,79

Deze bijdragen hebben betrekking op een zelfstandige activiteit in hoofdberoep. Voor een zelfstandige activiteit in bijberoep dient een bijdrage betaald te worden van € 62,29⁶⁶.

Later worden deze bijdragen geregulariseerd op basis van de werkelijke belastbare inkomsten.

2.2.4 Verbeteringen van het zelfstandigenstatuut

België heeft reeds een aantal verbeteringen doorgevoerd om het statuut van zelfstandige aantrekkelijker te maken, evenzeer staan een aantal verbeteringen op stapel:

- behoud van uitkeringen indien de zelfstandige activiteit wordt stopgezet binnen een termijn van 9 jaar;

⁶⁴ Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, *Infoblad – Werknemers: Wat is de invloed van een zelfstandige activiteit op het recht op werkloosheidsuitkeringen?* <http://www.rva.fgov.be/D_opdracht_W/Werknemers/TIND/InfoNL.pdf> (10/03/2006) (datum laatste wijziging: 01/04/2006).

⁶⁵ <http://www.rsvz-inasti.fgov.be/nl/helpagency/registration/registerinfo/index.htm> (12/12/2006)

⁶⁶ http://www.svmb.be/svmb/svmb_info/nl/sociale_zekerheid/svmb_voorlopig_minimum.cfm (12/12/2006)

- administratieve vereenvoudigingen: o.a. oprichting van de ondernemingsloketten (one stop shop voor ondernemers), waar startende ondernemers een aantal administratieve stappen op één enkele plaats kunnen doorvoeren⁶⁷, evenals de gefaseerde, maar uiteindelijk voor alle ondernemingen ingevoerde verplichting om hun btw-aangifte enkel en alleen nog elektronisch te mogen doen⁶⁸;
- verbeteringen van het sociaal statuut:
 1. verhoging van het minimumpensioen voor zelfstandigen⁶⁹;
 2. wettelijke verzekering tegen kleine medische risico's: vanaf 1 januari 2008 verplicht voor alle zelfstandigen, als onderdeel van de ziekteverzekering. Vanaf 1 juli 2006 gratis voor de personen die voor het eerst een zelfstandige activiteit in hoofdberoep aanvatten, alsook de gepensioneerde zelfstandigen die de inkomensgarantie voor ouderen⁷⁰ genieten⁷¹;
 3. verhoging van uitkeringen voor invaliditeit en arbeidsongeschiktheid⁷²;
 4. verhoging van de moederschapsuitkering⁷³.

2.3 Vraag

Microfinanciering wendt zich tot minder welgestelde mensen en mensen met een zeer laag inkomen. Omdat banken meestal een waarborg vereisen, hebben deze mensen zeer moeilijk toegang tot het traditionele bancaire systeem. Daarom vragen de meeste MFI's beperkte of geen waarborgen.

De vraag naar microkredieten stijgt zienderogen. Mensen die geen of moeilijk toegang hebben tot het bancaire krediet kloppen bij een gespecialiseerde instelling aan om een lening te bekomen. Deze beperkte toegang tot bancair krediet is de belangrijkste vereiste om voor een microkrediet in aanmerking te komen, een vereiste die vaak het gevolg is van het statuut van de aanvrager. Voor een microkrediet komen voornamelijk uitkeringsgerechtigde volledige werklozen, niet-werkende werkzoekenden en begunstigen van een wachtuitkering, sociale steun of een leefloon in aanmerking. Deze mensen lopen een risico om in de armoede verzeild te geraken. Wanneer de motivatie aanwezig is om een eigen zaak op te starten, kan microfinanciering een hulpmiddel zijn om deze mensen in staat te stellen in hun eigen inkomen te voorzien.

⁶⁷ De Standaard (23/02/2002). *Ondernemingsloket vóór jaareinde uit de steigers*.

⁶⁸ <http://www.vbo-feb.be/index.html?file=1702> (05/12/2006)

⁶⁹ <http://presscenter.org/archive/other/103584> (05/12/2006)

⁷⁰ "IGO = Inkomensgarantie voor ouderen" <http://www.mdseminars.be/admin/article_pdf/FIS-W-271.pdf> (05/12/2006)

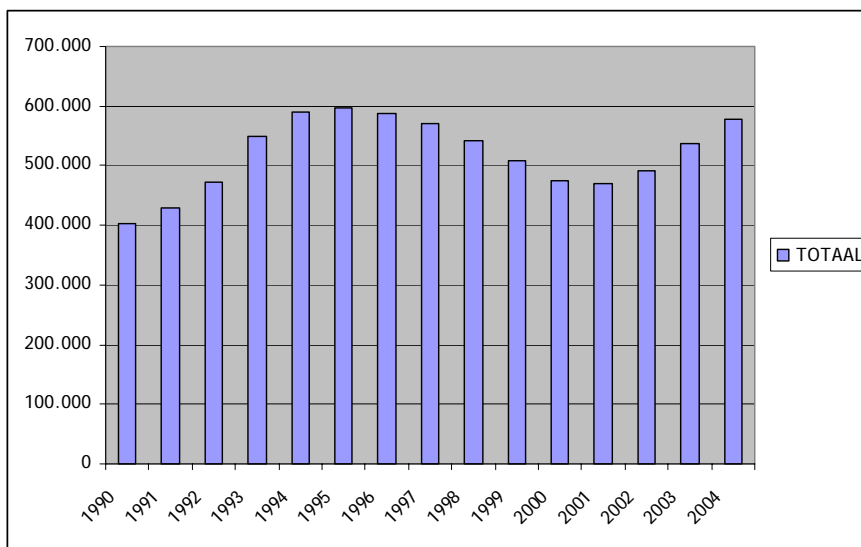
⁷¹ Koninklijk Besluit van 10 juni 2006 – Koninklijk Besluit tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 29 december 1997 houdende de voorwaarden waaronder de toepassing van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gecoördineerd op 14 juli 1994, tot de zelfstandigen en de leden van de kloostergemeenschappen wordt verruimd (Belgisch Staatsblad van 16/06/2006), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm> (05/12/2006).

⁷² <http://presscenter.org/archive/other/103584> (05/12/2006)

⁷³ http://www.svz.partena.be/PDF/Newsletter/NL/newsletter_2003_1_n.pdf (05/12/2006)

Het feit dat de vraag gestegen is, hangt samen met het aanbod. De wisselwerking op de markt tussen vraag en aanbod zorgt voor fluctuaties in de gevraagde en aangeboden hoeveelheden. Jaren geleden was er ook nood aan microfinanciering, maar was de vraag beperkter, aangezien het aanbod minder uitgebreid was. De evolutie van het aanbod heeft een stijging van de vraag tot gevolg. Het aanbod schiept de vraag.

Figuur 4: Aantal niet-werkende werkzoekenden in België⁷⁴

Bovenstaande grafiek toont aan dat het aantal niet-werkende werkzoekenden de laatste jaren, na een daling gedurende enkele jaren, weer in stijgende lijn gaat. In 2004 bedroeg het precieze aantal 576.612, waarvan 271.250 mannen (47%) en 305.363 vrouwen (53%). Volgens Eurostat bedroeg het werkloosheidspercentage evenveel in 2005 als in 2004, namelijk 8,4%⁷⁵. In juni 2006 blijkt dat de werkloosheidsgraad voor het eerst sinds jaren gedaald is in Europa. In oktober 2006 was in België 8,3% van de beroepsbevolking werkloos⁷⁶. Volgens het Internationaal Monetair Fonds (IMF) zit eind 2006 in België 8,2% van de beroepsbevolking zonder werk. Dat is een daling van 0,2% ten opzichte van de twee voorgaande jaren. Ook eind 2007 zal de werkloosheidsgraad volgens het IMF 8,2% bedragen⁷⁷.

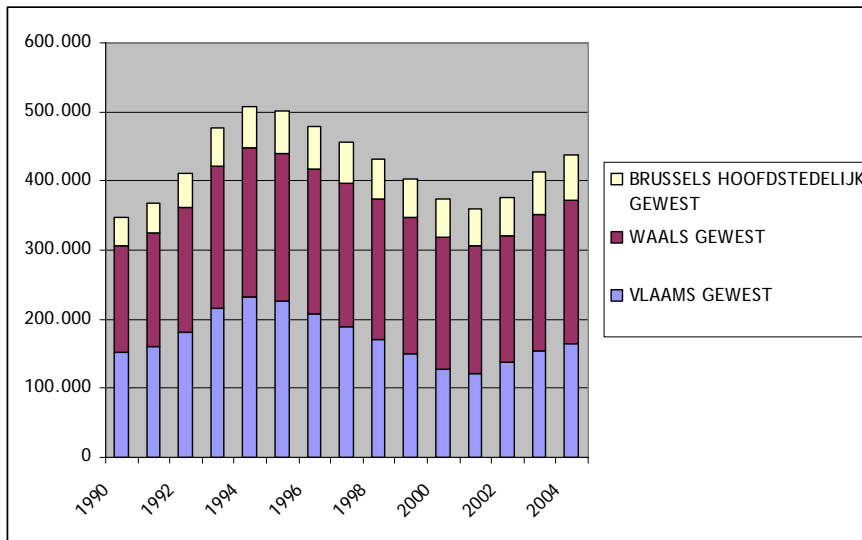
⁷⁴ http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=21964&ct=016212&e=85473 (19/07/2006)

⁷⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&_screen=detailref&_language=fr&_product=STRIND_EMPLOI&_root=STRIND_EMPLOI/emploi/em071 (09/08/2006)

⁷⁶ De Tijd (01/12/2006). *Belgische werkloosheid daalt veel minder dan Europese*. <http://www.tijd.be/mijn_nieuws/artikel.asp?Id=2562574&sR=true> (04/12/2006)

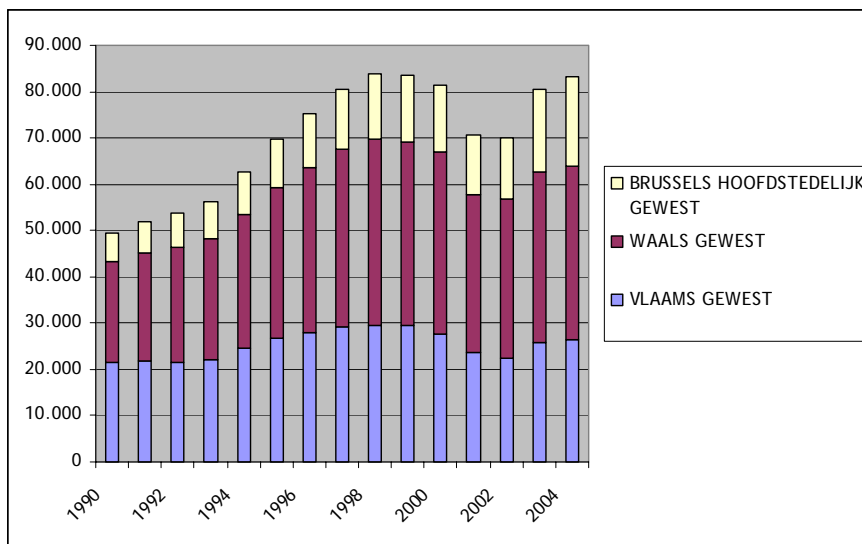
⁷⁷ De Tijd (14/09/2006). *IMF ziet Belgische werkloosheid amper dalen*. <http://www.tijd.be/mijn_nieuws/artikel.asp?Id=2434828&sR=true> (04/10/2006)

Figuur 5: Aantal uitkeringsgerechtigde volledige werklozen in België, per gewest⁷⁸

Ook hier valt dezelfde daling sinds 1995 en de stijgende trend sinds 2001 op. In 2004 waren er 438.262 uitkeringsgerechtigde volledige werklozen in België. Ook hier is dezelfde verhouding (47% mannen, 53% vrouwen) waar te nemen.

Figuur 6: Aantal ontvangers van een leefloon in België, per gewest⁷⁹

⁷⁸ http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=21964&ct=016212&e=85473 (19/07/2006)

⁷⁹ http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=21964&ct=016212&e=85474 (11/07/2006)

In 2001 en 2002 kende het aantal ontvangers van een leefloon een terugval, maar sinds 2003 klimt het aantal weer. In 2004 bedroeg dit aantal 83.269, waarvan 42% mannen en 58% vrouwen.

Op 1 januari 2005 telde België 10.445.852 inwoners⁸⁰, waarvan 870.862 buitenlanders⁸¹, of 8,34% van de totale Belgische bevolking⁸². Uit voorlopige resultaten van het onderzoek in opdracht van de Koning Boudewijnstichting⁸³ blijkt dat deze groep eveneens zeer vatbaar is voor armoede. Dit blijkt uit volgende cijfers: 58,9% van de personen van Turkse herkomst en 55,6% van de mensen van Marokkaanse origine in België hebben een inkomen dat onder de Europese armoedegrens van € 777 per maand ligt. Bovendien leeft 21,5% van de Italianen in België onder de armoedegrens tegenover 10,16% van de autochtone Belgen.

Maar ook mensen die niet onder de reeds vernoemde statuten vallen, kunnen moeilijkheden hebben om de touwtjes aan elkaar te knopen, niet omdat ze werkloos zijn, maar wel omdat ze weinig verdienen of zware schulden hebben. De doelgroep van microfinanciering is dus breder dan bovenstaande statuten. Daarom stellen de meeste MFI's geen specifieke lijst met statuten op die in aanmerking komen voor een microkrediet, maar omschrijven ze de doelgroep voornamelijk als "mensen met een beperkte toegang tot het traditionele bankkrediet".

2.4 Aanbod

Toegang tot financiering is van fundamenteel belang om een eigen activiteit te kunnen opstarten. Al jarenlang blijkt echter dat deze toegang niet vanzelfsprekend is⁸⁴. Toegang tot financiering is de op-één-na belangrijkste belemmering voor KMO's, na het gebrek aan

⁸⁰ FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie. *Bevolking per geslacht en per leeftijdsgroep - België (2000-2006)*. <http://statbel.fgov.be/figures/d21_nl.asp#3> (06/12/2006).

⁸¹ FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie. *Vreemde bevolking per gewest en per geslacht (2000-2005)*. <http://statbel.fgov.be/figures/d21_nl.asp#5> (06/12/2006).

⁸² Participatiefonds, departement studies (2006). *Immigrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven*. Studie uitgevoerd in het kader van het INTI-programma "integratie van onderdanen uit derde landen" 2005-2006 van het Directoraat Generaal Justitie, Vrijheid en Veiligheid van de Europese Commissie. Participatiefonds, Brussel. pp. 92.

⁸³ Martiniello M., Perrin N., Van Robaeys B., Vranken J. (2006). *Armoede bij personen van vreemde herkomst becijferd. Deelverslag van 'Armoede bij personen van vreemde herkomst'. Een onderzoek in opdracht van de Koning Boudewijnstichting*. pp. 23. <<http://www.kbs-frb.be/files/db/NL/PUB%5F1635%5FArmoede%5Fvreemde%5Forigine%5Fbecijferd.pdf>> (06/12/2006).

⁸⁴ AlteR&I (2004). *Etude sur le micro-crédit et les obstacles bancaires en Wallonie*. Rapport réalisé à la demande de la SOWALFIN. pp. 61: "Belemmeringen voor de toegang tot bankfinanciering zijn, o.a. van sociale oorsprong (risicoprofiel, werklozen), van culturele oorsprong (wederzijds onbegrip tussen de aanvragers van een krediet en de banken), betreffen de positionering van de financiële sector (te hoge toegangsdrempel voor een investeringskrediet), betreffen de economische sector (bepaalde sectoren ondervinden meer moeilijkheden dan andere), betreffen onvolledige of onaangepaste informatie over de financieringen voor de nieuwe ondernemers".

geschoolde arbeidskrachten⁸⁵. In de beginfase zijn financiële middelen noodzakelijk, maar banken weigeren vaak een lening omwille van het gebrek aan waarborgen en garanties en omdat ze van mening zijn dat armere mensen slechtere terugbetalers zijn dan meer welgestelde mensen⁸⁶. Nochtans blijkt uit studies dat de terugbetaling van microkredieten (in het Zuiden) vlotter verloopt dan de terugbetaling van formele financiële leningen⁸⁷ en dat de mensen bereid zijn interesten te betalen die toelaten dat de MFI's hun kosten kunnen dragen⁸⁸. Bovendien beschouwen banken microfinanciering als een activiteit met een hoog risico en een laag rendement vanwege het hoge aantal faillissementen en de hoge administratieve kosten. Deze vaste kosten zijn immers gelijk voor microleningen en gewone leningen. Daarom is er sprake van een gat in de markt tussen vraag en aanbod, een gat dat mede veroorzaakt wordt door asymmetrische informatie⁸⁹ tussen kredietnemer en kredietverlener. Om dit gat te kunnen dichten is overheidssteun nodig⁹⁰.

In België zijn er verschillende initiatieven met betrekking tot microfinanciering voorhanden. Een heel aantal van deze initiatieven zijn echter toegespitst op het verbeteren van de levensomstandigheden in ontwikkelingslanden⁹¹. Desondanks investeert de overheid in microfinanciering en specialiseren universiteiten zich in de studie betreffende microfinanciering⁹². De financiële dienstverlening zelf is voorbehouden voor de microfinancieringsinstellingen (MFI's), evenals andere ondersteunende initiatieven.

⁸⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen (2004). *Verslag van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement inzake de uitvoering van het Europees Handvest voor kleine bedrijven (COM (2004) 64 definitief)*. pp 82. <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/nl/com/2004/com2004_0064nl01.doc> (03/05/2006)

⁸⁶ <http://www.kauri.be/Debatmicrofinanciering.doc> (21/03/2006)

⁸⁷ Lyman T. (2006). *How to regulate microfinance*. The Financial Regulator, Volume 10, Number 4, March 2006, pp. 47-52. <http://www.cgap.org/press/press_coverage38.pdf> (27/03/2006)

⁸⁸ <http://www.cgap.org> (24/03/2006)

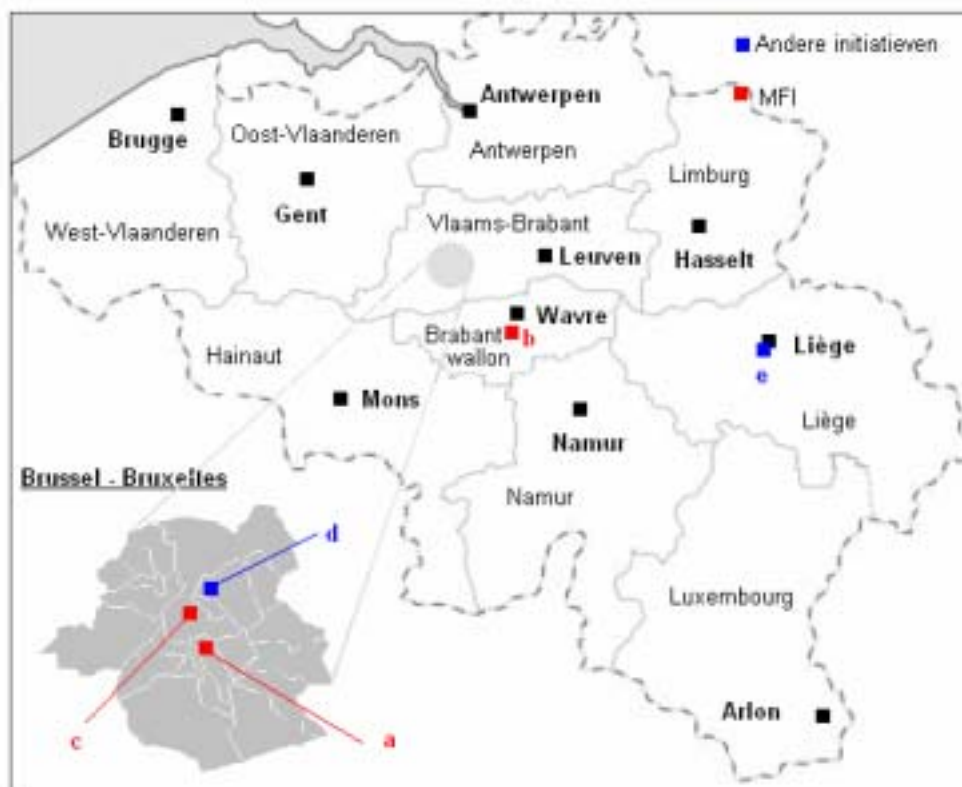
⁸⁹ "Asymmetrische informatie houdt in dat in een economische transactie de ene partij meer informatie heeft dan de andere partij." <<http://www.kerneconomie.nl/asp/kregiste.asp>> (04/08/2006)

⁹⁰ European Commission (2003). *Microcredit for small businesses and business creation: bridging a market gap*. pp. 52. <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/financing/docs/microcredit_report_en.pdf> (03/05/2006)

⁹¹ <http://www.incofin.be/nl/presentation/microfinance.html> (04/05/2006)

⁹² <http://www.kauri.be/Inleidingmicrofinanciering.ppt> (04/05/2006)

Figuur 7: Overzicht van de microfinancieringsinstellingen en enkele andere structuren in België⁹³

<u>Instelling:</u>	a) Brusoc	b) Crédal	c) Participatie-fonds	d) Hefboom	e) La SOWALFIN
<u>Vestigings-plaats:</u>	Elsene	Louvain-la-Neuve	Brussel	Schaarbeek	Luik
<u>Toepassings-gebied:</u>	Brussel – zone Doelstelling II	Brussel + Wallonië	België	Vlaanderen + Brussel	Wallonië

Bovenstaande figuur geeft de drie MFI's in België weer, namelijk Brusoc, Crédal en het Participatiefonds, samen met enkele andere initiatieven, SOWALFIN en Hefboom. We willen benadrukken dat zeker niet alle structuren op deze figuur vermeld staan, het is de bedoeling via de figuur een idee te krijgen over de spreiding van de instellingen in België die zich met microkredieten bezighouden.

⁹³ Kaart gebaseerd op <http://www.vanin.be/denieuwewereld/html/Ruimte.pdf> (29/06/2006) en <http://nl.wikipedia.org/wiki/Afbeelding:BrusselLocatie.png> (29/06/2006)

Daarenboven moeten we ook de steunpunten vermelden. Het Participatiefonds werkt immers samen met een groot aantal steunpunten⁹⁴ (die zich bezig houden met zowel het indienen van de aanvraag van de kandidaat-ondernemer als de opvolging van diens project), verspreid over het hele land⁹⁵. Tot deze steunpunten behoren onder andere Job'In, UCM en UNIZO. Brusoc werkt onder meer samen met de plaatselijke ondernemingsloketten⁹⁶ en de bedrijventra. Crédal werkt voor het aanbrengen van dossiers samen met sociale secretariaten, financiële organismen en een aantal structuren/steunpunten, waaronder Azimut, Challenge, Groupe One, Job'In en Mirec⁹⁷.

2.4.1 Microfinancieringsinstellingen

Onder een microfinancieringsinstelling (MFI) verstaan we:

*“A formal organization whose primary activity is microfinance, the provision of banking services to lower-income people, especially the poor and the very poor.”*⁹⁸

Een MFI kan dus gezien worden als eender welke organisatie (een kredietunie, kredietcoöperatie, financiële NGO of “down-scaled⁹⁹” commerciële bank) die financiële diensten aanbiedt aan de armere bevolkingsgroepen¹⁰⁰. In België zijn er tegenwoordig drie gespecialiseerde instellingen aanwezig, namelijk Brusoc, Crédal en het Participatiefonds. Deze zijn geen MFI's in de strikte zin van het woord, aangezien zij nog andere producten aanbieden naast de producten uit hun microkredietprogramma. Toch beschouwen wij hen in deze studie als MFI's, omdat zij als enige Belgische instellingen microkredieten aanbieden, gericht op een specifieke doelgroep in een preciaire situatie.

⁹⁴ Voor een volledige lijst van de steunpunten, raadpleeg www.fonds.org

⁹⁵ Aantal steunpunten op 1/12/2006: 100

⁹⁶ Anderlecht, Brussel-Stad, Molenbeek, Sint-Gillis, Schaarbeek

⁹⁷ <http://www.mirec.net> (05/09/2006)

⁹⁸ Christen R. P., Lyman T. R. & Rosenberg R. (2003). *Microfinance Consensus Guidelines: Guiding Principles on Regulation and Supervision of Microfinance*. pp.5-6. <http://www.cgap.org/docs/Guideline_RegSup.pdf> (04/05/2006)

⁹⁹ “Downscaling is the process of training economically viable commercial banks to specialize for micro loans. In this process, the banks retain their other functions such as deposit taking and commercial transactions. Also other bank departments continue with issuing loans exceeding micro loans which is especially useful when clients overcome the micro loan demand and migrate to small or medium loans. Bottom line, one department of the bank is trained and specialized for this purpose. Why would a bank restructure itself to have a lower profit with a larger risk and less security? There are two main answers: risk diversification and the fact that downscaling opens new markets, since it attracts clients that otherwise would not come to the bank.” <<http://www.policy.hu/rosic/Interim%20Research%20Paper.pdf>> (07/08/2006)

¹⁰⁰ <http://www.cgap.org/portal/site/CGAP/menuitem.5cb3955e9924016067808010591010a0/> (04/08/2006)

2.4.1.1 Brusoc¹⁰¹

Brusoc steunt, sinds haar oprichting in 2001, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de ontwikkeling van de sociale en de lokale economie. Het filiaal maakt deel uit van de overkoepelende groep “Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Brussel” (GIMB). Sinds haar oprichting in 1984 komt de GIMB door het verlenen van bijstand en financiële hulp tegemoet aan de behoeften van private ondernemingen. Ze financiert en begeleidt Brusselse KMO's bij hun oprichting, groei en ontwikkeling¹⁰². De tussenkomsten zijn aangepast aan het specifieke karakter van elk project, hetzij onder vorm van een investering in kapitaal (minderheidsparticipatie), hetzij onder de vorm van een lening¹⁰³.

Om de sociale en lokale economie te ontwikkelen, heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest middelen ter beschikking gesteld aan Brusoc. Bovendien past de ontwikkeling van de sociale economie in het kader van Doelstelling II, die bijdraagt tot de ondersteuning van de economische en sociale omschakeling van de in structurele moeilijkheden verkerende zones die niet in aanmerking komen voor Doelstelling I¹⁰⁴. Het programma Doelstelling II beoogt onder meer: het herwaarderen van industriële steden, de herinrichting van groengebieden en een financiële steun voor de start of de uitbreiding van activiteiten voor zelfstandige en voor zeer kleine ondernemingen¹⁰⁵. Met betrekking tot deze doelstelling ontving Brusoc eveneens bijstand van EFRO, het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling¹⁰⁶.

¹⁰¹ Voor meer informatie betreffende Brusoc: <http://www.srib.be> (05/05/2006)

¹⁰² <http://www.srib.be> (05/05/2006)

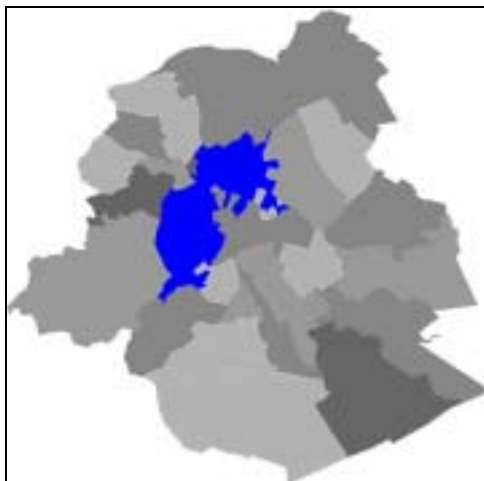
¹⁰³ GIMB (2006). *De Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Brussel. Meer dan financiering alleen!*

¹⁰⁴ “Doelstelling I beoogt het bevorderen van de ontwikkeling en structurele aanpassing van regio's met een ontwikkelingsachterstand waarvan het BNP per inwoner lager is dan 75% van het gemiddelde van de Europese Unie.” <http://www.bruxelles.irisnet.be/cmsmedia/nl/doelstelling_2_in_het_brussels_hoofdstedelijk_gewest_de_europese_structuurfondsen_in_het_teken_van_de_stad.pdf?uri=43742a9604077e55010408aaf23c1f36> (07/08/2006)

¹⁰⁵ http://www.bruxelles.irisnet.be/nl/region/region_de_bruxelles-capitale/ministere_de_la_region_de_bruxelles_capitale/competences_et_organisation/secretariat_general/cellule_de_coordination_des_fonds_structurels_europeens/objectif_2.shtml (05/05/2006)

¹⁰⁶ Verordening (EEG) nr. 1783/1999 van het Europees Parlement en de Raad van 21 juni 1999 met betrekking tot het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, <<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l60015.htm>> (07/08/2006): “In deze verordening wordt de werkingssfeer van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) vastgelegd voor de periode 2000-2006. Dit heeft tot doel de economische en sociale samenhang te bevorderen door de belangrijkste regionale onevenwichtigheden ongedaan te maken en bij te dragen aan de ontwikkeling en de omschakeling van de regio's, en daarbij te zorgen voor synergie met de bijstand uit de andere Structuurfondsen.”

Figuur 8: Zone Doelstelling II van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest¹⁰⁷

Tot de zone Doelstelling II van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest behoren verschillende wijken in Anderlecht, Brussel Stad, Vorst, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek¹⁰⁸. Deze zone is ongeveer 11 km² groot is en omvat 7% van de oppervlakte van het Brusselse Gewest¹⁰⁹.

Brusoc financiert en begeleidt zelfstandigen, kleine ondernemingen en projecten in de sociale economie door middel van een aantal leningen. De doelgroep van Brusoc wordt gekenmerkt door een aantal specifieke eigenschappen, namelijk:

1. Het merendeel van de kandidaten heeft het op sociaal gebied moeilijk en beschikt over weinig middelen (werkzoekenden, uitkeringstrekkenden, vluchtelingen, verarmde zelfstandigen);
2. De kandidaten zijn uitgesloten van de klassieke bankfinanciering;
3. Alle kandidaten zijn bezielde met dezelfde wil om hun sociaal statuut te verbeteren en wensen om die reden een economisch rendabele activiteit te ontwikkelen;
4. Personen die bij Brusoc een lening aanvragen, hebben dikwijls reeds allerhande informatie ontvangen bij de plaatselijke sociale diensten¹¹⁰.

2.4.1.1.1 Producten

Brusoc heeft drie financieringsinstrumenten ter beschikking: het Micro-krediet, het Startersfonds en de Achtergestelde Lening. Via het Micro-krediet en het Startersfonds

¹⁰⁷ <http://www.ecosubsibru.be/documents/Kaart%20zone%20Objectief%20202.pdf> (19/10/2006)

¹⁰⁸ http://www.ecosubsibru.be/index.cfm?fuseaction=aides.aides_one&aide_id=96&language=NL (19/10/2006)

¹⁰⁹ <http://www.weblex.irisnet.be/data/Crb/Biq/2004-05/00057/F/images.pdf> (19/10/2006)

¹¹⁰ Brusoc. *Jaarverslag 2001*.

steunt Brusoc de lokale economie, de sociale economie¹¹¹ wordt ondersteund via de Achtergestelde Lening. De tussenkomsten liggen tussen € 1.250 en € 95.000¹¹². Om echter voor een van deze leningen in aanmerking te komen, dient men te voldoen aan een aantal tussenkomstvoorwaarden:

1. De aanvrager ondervindt moeilijkheden om een klassieke banklening aan te gaan;
2. De aanvrager brengt een minimum aan eigen fondsen aan;
3. De aanvrager wil een activiteit ontwikkelen in de zone “Doelstelling II” van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De voorwaarde betreffende de vestiging in de zone Doelstelling II van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft betrekking op het Micro-krediet en het Startersfonds, aangezien deze beide producten gefinancierd worden door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Europese structuurfondsen (EFRO). Omwille van deze territoriale beperking worden ongeveer 40% van de projecten die ter analyse aan Brusoc worden voorgelegd, uitgesloten¹¹³. Voor de Achtergestelde Lening geldt deze vestigingsvoorwaarde niet, voor zulke tussenkomsten mag het project op het gehele grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gelegen zijn¹¹⁴.

Voor zowel het Micro-krediet als voor het Startersfonds werkt Brusoc nauw samen met de bedrijvencentra¹¹⁵, de Loketten van de Lokale Economie¹¹⁶, de OCMW's en andere associaties. Brusoc tekende een overeenkomst met het Participatiefonds met de bedoeling om de interventies te verstevigen¹¹⁷.

Met betrekking tot het aantal contacten en het aantal goedkeuringen valt sinds 2001 een positieve groei waar te nemen. Dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat Brusoc na een aanloopfase eindelijk op volle kracht draait via mond-tot-mond reclame, presentaties en promotiecampagnes.

A) MICRO-KREDIET

Het Micro-krediet richt zich, sinds maart 2001, tot iedereen die geen uitzicht heeft op werk of die in precaire omstandigheden leeft en die als zelfstandige aan de slag zou willen in de

¹¹¹ “De sociale economie bestaat uit een verscheidenheid aan bedrijven en initiatieven die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden voorop stellen en hierbij de volgende basisprincipes respecteren: voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid.” <<http://www.vosec.be>> (04/09/2006)

¹¹² Brusoc (2006). *Uw economische activiteit opstarten of ontwikkelen. Een project in sociale economie opstarten. Uw project financieren, daar zorgen wij voor!*

¹¹³ Brusoc. *Jaarverslag 2002*.

¹¹⁴ Brusoc. *Jaarverslag 2001*.

¹¹⁵ http://www.iiav.nl/epublications/2005/Beleid_inzake_tewerkstelling_en_beroepsopleiding.pdf (04/09/2006)

¹¹⁶ http://www.ecosubsibru.be/index.cfm?fuseaction=aides.institutions_one&institution_id=38&language=FR (04/09/2006)

¹¹⁷ Brusoc. *Jaarverslag 2002*.

zone Doelstelling II (werkzoekenden, mensen die leven van een minimumuitkering, vluchtelingen, enz.)¹¹⁸. Deze lening is beperkt tot natuurlijke personen die een activiteit willen opstarten of ontwikkelen.

Het bedrag van het Micro-krediet schommelt tussen € 1.250 en € 25.000¹¹⁹. Dit bedrag is terug te betalen in constante maandelijkse schijven, tegen een jaarlijkse interestvoet van 4% over een periode die varieert tussen 1 en 5 jaar. Gemiddeld wordt een Micro-krediet terugbetaald over een periode van 3 jaar, maar de eigenlijke periode hangt af van de terugbetalingscapaciteit van de aanvrager. Een inbreng van minimum € 620 aan eigen middelen is vereist. Bovendien wordt de inbreng in natura in dat bedrag verrekend¹²⁰. Er wordt geen waarborg gevraagd. Geen enkele sector wordt uitgesloten¹²¹. De meeste kandidaten die zich tot Brusoc richten, wensen een detail- of buurthandel op te richten¹²². Het is mogelijk een activiteit te starten als zelfstandige in bijberoep, maar het is wel de bedoeling dat de persoon op langere termijn zelfstandige in hoofdberoep wordt. Deze mogelijkheid om te starten als zelfstandige in bijberoep is enkel mogelijk voor natuurlijke personen en wordt dus enkel toegestaan bij de toekenning van een Micro-krediet, niet bij een Startersfonds of Achtergestelde Lening.

B) STARTERSFONDS

Het Startersfonds is operationeel sinds september 2001 en richt zich tot handelsvennootschappen in oprichtings- of ontwikkelingsfase. Het bedrag, toegekend in de vorm van een kapitaalsubsidie of een lening¹²³, varieert tussen € 5.000 en € 95.000. Het is geen specifiek microkrediet, aangezien bedragen kunnen worden ontleend van meer dan € 25.000, maar omdat bedragen tussen € 5.000 en € 25.000 ook kunnen worden toegekend, nemen we dit product op in onze analyse. Bovendien komt het Startersfonds overeen met het Micro-krediet met betrekking tot het profiel van de doelgroep. Tot de doelgroep van het Startersfonds behoren immers voornamelijk kleinschalige projecten, waarbij de kandidaat-ondernemer zich in een maatschappelijk zwakke positie bevindt of weinig middelen ter beschikking heeft. Het enige verschil tussen het Micro-krediet en het Startersfonds situeert zich in de juridische vorm van de aard van de activiteit. Het Micro-krediet richt zich op natuurlijke personen, terwijl het Startersfonds bedoeld is voor de ondersteuning van handelsvennootschappen. Alle rechtsvormen van handelsvennootschappen worden aanvaard, zoals de NV, de BVBA en de CVBA¹²⁴.

Ook het Startersfonds dient terugbetaald te worden in constante maandelijkse schijven, tegen een jaarlijkse interestvoet van 4% over een periode die varieert tussen 1 en 5 jaar. De

¹¹⁸ http://www.mineco.fgov.be/enterprises/best/best_report_feira_2002_nl.pdf (04/09/2006)

¹¹⁹ GIMB-groep. *Jaarverslag 2005*.

¹²⁰ <http://www.weblex.irisnet.be/data/Crb/Biq/2004-05/00057/F/images.pdf> (04/09/2006)

¹²¹ http://www.mineco.fgov.be/enterprises/best/best_report_feira_2002_nl.pdf (04/09/2006)

¹²² Brusoc. *Jaarverslag 2001*.

¹²³ http://www.srib.be/pages/NL/1_5.asp (07/08/2006)

¹²⁴ Brusoc. *Jaarverslag 2001*.

inbreng van eigen middelen moet ten minste € 6.200 bedragen¹²⁵. Er is geen waarborg vereist. Brusoc sluit op basis van de sector waarin de activiteit zal worden uitgeoefend geen dossiers uit.

C) ACHTERGESTELDE LENING

Voor de projecten in de sociale economie of inschakelingsprojecten¹²⁶ heeft Brusoc de Achtergestelde Lening ter beschikking. Dit product richt zich voornamelijk tot vzw's, integratiebedrijven of commerciële bedrijven met een sociaal-economisch doel¹²⁷. De toegekende bedragen variëren tussen € 5.000 en € 75.000¹²⁸. Dit bedrag dient te worden terugbetaald via constante maandelijkse schijven, tegen een jaarlijkse interestvoet van 4% over een periode variërend tussen 1 en 5 jaar. De inbreng van eigen middelen dient minimaal € 5.000 te bedragen. Ook voor deze lening is geen waarborg vereist en worden geen sectoren uitgesloten.

2.4.1.1.2 Begeleiding

De problemen waarmee een micro-ondernemer kan te kampen krijgen, zijn veelal dezelfde als voor elk ander bedrijfsproject. Niettegenstaande heeft het doelpubliek van Brusoc vaak meer moeite met de administratieve en financiële aspecten. Daarom genieten alle projecten die door Brusoc gefinancierd worden (dus zowel door middel van het Micro-krediet als het Startersfonds als de Achtergestelde Lening) tijdens de volledige terugbetalingstermijn van het krediet van een individuele begeleiding en steun bij het beheer van het project¹²⁹, om op die manier de kans op voortbestaan van de ontwikkelde activiteiten te maximaliseren. Deze begeleiding wordt door Brusoc zelf verzorgd en is volledig gratis.

De begeleiding verloopt in twee fasen. Vóór de oprichting van de onderneming wordt nagegaan of alle administratieve en wettelijke voorwaarden voldaan zijn. Velen ondervinden immers moeilijkheden bij het bekomen van de nodige attesten. De analist schat de coherentie tussen het profiel van de aanvrager en het project in en helpt de kandidaat-ondernemer met het vervullen van de nodige formaliteiten. Samen stellen ze een business plan op. Door middel van een aantal persoonlijke ontmoetingen tussen de aanvrager en de analist wordt er tussen beiden een vertrouwensband opgebouwd. Die

¹²⁵ Brusoc (2006). *Uw economische activiteit opstarten of ontwikkelen. Een project in sociale economie opstarten. Uw project financieren, daar zorgen wij voor!*

¹²⁶ “Een inschakelingsbedrijf is een bedrijf of een vereniging met rechtspersoonlijkheid, met als sociaal doel de maatschappelijke integratie en de inschakeling in het arbeidsproces van laaggeschoolde personen en bijzonder moeilijk te plaatsen werkzoekenden d.m.v. een activiteit i.v.m. goederenproductie en dienstverlening.” Decreet betreffende de voorwaarden waaronder de inschakelingsbedrijven worden erkend en gesubsidieerd van 16 juli 1997 (Belgisch Staatsblad van 11/08/1998), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm> (25/10/2006)

¹²⁷ http://www.mineco.fgov.be/enterprises/best/best_report_feira_2003_nl.pdf (04/09/2006)

¹²⁸ Brusoc (2006). *Uw economische activiteit opstarten of ontwikkelen. Een project in sociale economie opstarten. Uw project financieren, daar zorgen wij voor!*

¹²⁹ GIMB-groep. *Jaarverslag 2004*.

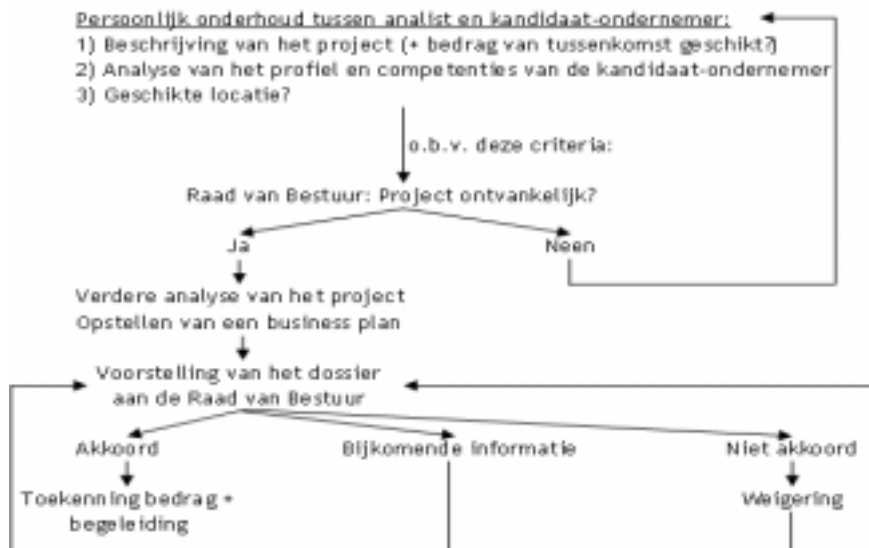
vertrouwensband is zeer belangrijk¹³⁰. Wanneer de analist twijfels heeft over een bepaald aspect van het project kan en zal hij dit, omwille van de vertrouwensrelatie, onmiddellijk zeggen, eerder dan een negatieve beslissing van de Raad van Bestuur af te wachten. Op die manier treedt de analist meer op als een vertrouwenspersoon en raadgever dan als een controleur.

Na de start van de activiteit blijft dezelfde begeleider/analist de ondernemer volgen gedurende de volledige looptijd van de lening. Deze begeleiding is niet verplicht en gebeurt niet systematisch. De ondernemer kan beroep doen op begeleiding wanneer hij hier nood aan heeft. In dat geval stelt de analist een begeleiding op maat voor naar gelang van de behoeften en de eventuele juridische, financiële en administratieve problemen¹³¹. Hoe dan ook moet de ondernemer op vaste tijdstippen zijn financiële gegevens en de btw-aangifte aan Brusoc bezorgen. Tijdens de eerste 3 trimesters van het project ontmoeten Brusoc en de ondernemer elkaar minstens een keer per maand, ook daarna is een gepersonaliseerde opvolging van het project verzekerd.

2.4.1.1.3 Toekenningsprocedure

Onderstaande figuur geeft het verloop weer van de procedure voor de toekenning van een lening bij Brusoc. Deze hele procedure verloopt intern, waardoor een vertrouwensrelatie met de kandidaat-ondernemer kan opgebouwd worden, iets waar Brusoc zeer sterk de nadruk op legt.

Figuur 9: Aanvraag van een microkrediet bij Brusoc

¹³⁰ Servet J-M (2006). *Banquiers aux pieds nus: La microfinance*.

¹³¹ <http://www.weblex.irisnet.be/data/Crb/Biq/2004-05/00057/F/images.pdf> (04/09/2006)

Een eerste selectie van de dossiers gebeurt reeds op niveau van de groep. De gecontacteerde telefonist(e) beslist, op basis van de kenmerken van de gewenste lening (zoals het bedrag), welke dossiers doorgestuurd worden naar Brusoc en welke beter passen in de filosofie van de andere filialen.

Tijdens een eerste persoonlijk gesprek met de kandidaat-ondernemer dient deze zijn cv en een korte beschrijving van het project van ongeveer anderhalve pagina voor te leggen. Het project dient te voldoen aan enkele voorwaarden. Zeer belangrijk is de coherentie tussen het profiel en de competenties van de aanvrager en het project, evenals de voorziene locatie van het project. Op basis hiervan beslist de Raad van Bestuur of een project ontvankelijk is. Dossiers worden niet definitief geweigerd, maar alles hangt af van de reden van weigering. Als een project geweigerd wordt omwille van de slechte locatie of omdat de aanvrager geen kennis van bedrijfsbeheer heeft, kan het project na verloop van tijd, wanneer de aanvrager een andere locatie gevonden heeft of een opleiding bedrijfsbeheer heeft gevolgd, terug worden voorgelegd aan de Raad van Bestuur.

Indien een project als ontvankelijk wordt onthaald, wordt het verder geanalyseerd en wordt een business plan opgesteld via bijkomende persoonlijke contacten met de kandidaat. De analyse van het project wordt daarna weer voorgelegd aan de Raad van Bestuur, die beslist of de lening wordt toegekend, geweigerd, of dat bijkomende informatie vereist is. Het verschaffen van de gewenste informatie leidt tot een akkoord van de Raad van Bestuur. Bij weigering is het mogelijk dat het dossier aangepast wordt en terug wordt voorgelegd aan de Raad van Bestuur.

2.4.1.2 Crédal¹³²

Crédal is een kredietcoöperatie met een sociaal doel, opgericht in 1985 door spaarders die aan hun spaargeld een solidaire, ethische en transparante bestemming wilden geven.

Het geld dat wordt ingezameld door middel van de aandelen van de coöperatieleden, wordt geïnvesteerd in activiteiten in Franstalig België in de vorm van:

- kredieten aan verenigingen en ondernemingen voor onderlinge steun die beantwoorden aan strikte criteria: bevordering van tewerkstelling, strijd tegen de uitsluiting, democratische inspraak, kwaliteit van beleid, transparantie en autonomie in beleid;
- kredieten tegen bescheiden intrestvoeten aan personen die geen toegang hebben tot het bankkrediet, hetzij om hun zelfstandige activiteit (microkrediet) te kunnen starten of te ontwikkelen, hetzij om te kunnen voorzien in hun basisbehoeften (begeleid sociaal krediet);
- alle kredieten worden toegekend vanuit een pedagogisch oogpunt en krijgen desgevallend adviezen op het vlak van beheer.

¹³² Voor meer informatie betreffende Crédal: <http://www.credal.be> (20/04/2006)

Crédal is eveneens erkend als Adviesbureau Sociale Economie en is coördinator van een opleidings-, begeleidings- en financieringsprogramma voor vrouwen, “VrouwEnZaken” genaamd.

Crédal geniet reeds gedurende vele jaren van financiële ondersteuning door Bacob Bank en door Fortis¹³³ door middel van het beleggingsfonds Stimulus¹³⁴ en het spaarproduct Krekelsparen¹³⁵. Sinds 2006 geniet Crédal van de ondersteuning van Dexia Foundation, een vzw opgericht eind 2004, georiënteerd op de ondersteuning van projecten die geselecteerd werden op basis van hun sterke band met de inzet van de bank, en die niet alleen gesteund worden met financiële, maar ook met menselijke middelen. Zo besteedt Dexia Foundation heel wat middelen aan de ontwikkeling van het microkrediet en het begeleid sociaal krediet¹³⁶.

2.4.1.2.1 Producten

Crédal heeft diverse financieringsinstrumenten ter beschikking om zijn objectieven te kunnen verwezenlijken, waarvan een aantal onder de noemer “microkrediet” kunnen worden geplaatst. De specifieke microkredieten worden aangeboden onder de naam MC², maar in het kader van kredieten ter verbetering van de levensomstandigheden is het interessant ook VrouwEnZaken en het begeleid sociaal krediet in de analyse te betrekken. Om in aanmerking te komen voor een microkrediet bij Crédal moet men voldoen aan de volgende voorwaarden:

1. De aanvrager is zelfstandige of wil zelfstandige worden;
2. De aanvrager wil een activiteit van beperkte omvang opstarten of verder uitbreiden (micro-onderneming);
3. De aanvrager heeft beperkte of geen toegang tot het traditionele bancaire krediet;
4. Het project is voldoende uitgewerkt;

¹³³ http://www.cefip.be/FILES/NL/6_news.html (bericht 11/04/2006) (29/08/2006)

¹³⁴ http://www.ethibel.org/pdf/annualreport2004_NL.pdf (29/08/2006)

¹³⁵ “Het Krekelsparen biedt de mogelijkheid tot sociaal-ethisch sparen. De vorm is die van een spaarrekening, “de Krekelspaarrekening”, die eruit ziet als en alle voorwaarden heeft van een gewone spaarrekening bij Fortis Bank. Toch zijn er duidelijke verschillen met de klassieke spaarrekening: Vooreerst geeft Fortis Bank aan haar partnerorganisaties - Netwerk Vlaanderen vzw en Réseau Financement Alternatif - een bijzondere vergoeding waarmee zij hun eigen onderliggende sociale projecten financieel kunnen ondersteunen. Bovendien kan de cliënt een deel van zijn interesten afstaan aan diezelfde organisaties of aan bepaalde projecten van die organisaties. Een aantal van deze organisaties kunnen een fiscaal attest afleveren indien de afgestane interest meer dan € 30 bedraagt. Tot slot heeft Fortis Bank het engagement aangegaan om de ingezamelde gelden van de Krekelspaarders sociaal-ethisch te wederbeleggen volgens welbepaalde criteria. Ethibel, een onafhankelijke organisatie, controleert dit jaarlijks en levert de certificeringsverklaring af.” <<http://www.fortisbank.be/page/Krekelsparen.asp?Type=Beleggen&TopItem=EthischBeleggen>> (29/08/2006)

¹³⁶ “Het begeleid sociaal krediet wordt aangewend voor mensen die om economische en/of sociale redenen uitgesloten zijn van het bancaire systeem en die nood hebben aan een aangepaste financiering om goederen te kunnen kopen die van essentieel belang zijn voor hun sociale reïntegratie.” <http://www.dexia.com/docs/2006/20060510_AG/VoletC_NL/20060510_VoletC_NL_29_50.pdf> (29/08/2006)

5. De aanvrager gaat akkoord met de begeleiding.

Ook bij Crédal vertoont het aantal contacten en het aantal goedkeuringen sinds 2004 een opmerkelijke stijging. Dit is enerzijds het gevolg van het feit dat Crédal wat betreft MC² vóór 2004 enkel samenwerkte met steunpunten en pas vanaf 2004 ook met andere organismen zoals sociale secretariaten en financiële instellingen. Anderzijds speelt mond-tot-mond reclame een grote rol.

A) MC²

MC² is sinds september 2000 het microkredietprogramma van Crédal. Via MC² worden twee microkredieten aangeboden. Vooraleerst is er het Investeringskrediet (“Crédit d’investissement”) waarvan het bedrag recent werd opgetrokken tot maximaal € 12.500. Dit microkrediet dient om de creatie of de ontwikkeling van een zelfstandige activiteit te financieren. Deze zelfstandige activiteit dient een beperkte omvang te hebben (de totale investering mag niet meer dan € 50.000 bedragen) en dient uitgevoerd te worden in hoofdberoep. Activiteiten in bijberoep worden ook toegestaan, maar enkel indien de kandidaat-ondernemer op termijn effectief als zelfstandige in hoofdberoep zijn activiteit zal uitvoeren. Er wordt een interestvoet van 5% aangerekend over een looptijd van maximum 4 jaar. Deze rentevoet kan echter verminderd worden tot 3% indien een van de volgende voorwaarden voldaan is: (1) een persoon stelt zich solidaire borg ter hoogte van 50% van het geleende bedrag, (2) de kandidaat-ondernemer levert contant een eigen inbreng van 25% van het totale bedrag van het project, (3) de kandidaat-ondernemer blokkeert 20% van het te ontleene bedrag op een rekening of bij Crédal via deelname in de coöperatieve vennootschap. Er is eveneens een bijdrage tot het Waarborgfonds (“Fonds de garantie”) vereist voor 5% van het ontleende bedrag. De kosten van deze deelname aan het Waarborgfonds kunnen ten belope van de helft gecupereerd worden aan het einde van de terugbetalingsperiode van het krediet. Hiervoor dienen echter twee voorwaarden voldaan te zijn. De micro-ondernemer dient namelijk de voorgestelde begeleiding te volgen, evenals het ontleende bedrag correct terug te betalen. Een vrijstelling van terugbetaling van het ontleende bedrag (kapitaal) is mogelijk gedurende drie maanden, maar deze vrijstelling gebeurt niet automatisch. Ze dient goedgekeurd te worden door het Kredietcomité.

Daarnaast beschikt Crédal over een Thesauriekrediet of kaskrediet (“Crédit trésorerie”) van maximum € 10.000. Dit krediet wordt aangewend om de tijdelijke behoeften aan liquide middelen op te vullen en kan meerdere malen aangevraagd worden. Een interestvoet van 8% is vereist. De kredietlijn kan gedurende 1 jaar gebruikt worden (hernieuwbaar). Een bijdrage aan het Waarborgfonds van 5% van het ontleende bedrag dient bijkomend betaald te worden. Zoals bij het Investeringskrediet kan ook deze bijdrage voor de helft gecupereerd worden indien de begeleiding gevolgd wordt en de lening correct wordt terugbetaald.

Beide microkredieten mogen aanvullend aangevraagd worden. Het totale bedrag van beide kredieten mag echter maximaal € 12.500 bedragen. Bovendien was voor beide kredieten oorspronkelijk een solidaire waarborg vereist van 50% van het ontleende bedrag, door een

of meerdere personen uit de omgeving van de aanvrager van het microkrediet. Deze vereiste is echter recent opgeheven, omdat ze een ware rem vormde op de microkredietaanvragen.

Indien de kredietaanvraag goedgekeurd wordt door het Kredietcomité, maar de kandidaat-ondernemer uiteindelijk beslist het krediet niet op te nemen¹³⁷ bedragen de dossierkosten € 125. Met betrekking tot de sector waarin de zelfstandige activiteit zal worden uitgeoefend zijn er weinig beperkingen. De klassieke koerierdiensten (wanneer niet enkel met ondernemingen en multinationals wordt samengewerkt, is het echter wel toegelaten), pure import en export, teleboetieks en politiek incorrecte sectoren zijn uitgesloten. Cofinanciering is mogelijk, bijvoorbeeld met de Startlening van het Participatiefonds, met een krediet van Brusoc, evenals met bankleningen en andere financieringsbronnen¹³⁸. Cofinanciering is niet aan specifieke voorwaarden onderworpen indien het gaat om een totale investering die € 25.000 niet overschrijdt. Wanneer het echter gaat om een investering tussen € 25.000 en € 50.000 dient de aanvrager een eigen kapitaal in te brengen van 10% van het totale investeringsbedrag. Wat betreft cofinanciering met de Startlening van het Participatiefonds dient ook een eigen inbreng van 10% gedaan te worden indien het project een totale investeringswaarde van meer dan € 25.000 heeft. Daarnaast kan Crédal, als steunpunt van het Participatiefonds, via cofinanciering tussenkomen in de eigen inbreng van ¼ van het ontleende bedrag.

B) VROUWENZAKEN

Eind 2004 is men bij Crédal gestart met het project VrouwEnZaken (AFFA: “Affaires de Femmes, Femmes d’Affaires”). Het betreft hier geen microkrediet op zich, maar een opleidingsprogramma om vrouwen klaar te stomen voor het ondernemerschap, dat finaal kan leiden tot de aanvraag van een microkrediet. Dit project is een initiatief van Crédal in samenwerking met Vie Féminine, Hefboom en Stebo (vervangen door UNIZO tijdens 2006). Het wordt gesubsidieerd door het Vlaamse, Waalse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, evenals door het Europees Sociaal Fonds (ESF), dat het vrouwelijke ondernemerschap op die manier hoopt te stimuleren¹³⁹ en de POD¹⁴⁰ Maatschappelijke Integratie¹⁴¹. VrouwEnZaken werd in 2005 bekroond met de Prinses Mathildeprijs¹⁴². Het project richt zich enkel op een vrouwelijk publiek, wat duidelijk geïnspireerd is door de zuiderse filosofie. Wanneer we immers statistieken raadplegen, blijkt dat het merendeel van de micro-ondernemers in het Zuiden vrouwen zijn, in tegenstelling tot het Noorden waar

¹³⁷ <http://www.credal.be/pdf/mc2/me-clients.doc> (05/09/2006)

¹³⁸ “Wie in Nederland risicokapitaal ter beschikking stelt van een vriend of familielid om een onderneming op te starten, kan genieten van de fiscaal voordelige Tante Agaath-regeling. Geïnspireerd door dat voorbeeld werkt de Vlaamse Regering deze dagen aan de Vriendenlening.” <<http://www.pmv-kmo.be/pmv-1.0/download/nl/1704/document>> (14/09/2006)

¹³⁹ http://www.hefboom.be/user_docs/HefboomalsAdviesverlener.pdf (06/07/2006)

¹⁴⁰ “De POD Maatschappelijke Integratie is een overheidsdienst die instaat voor de uitvoering, evaluatie en opvolging van het beleid voor maatschappelijke integratie. Hoofddoelstelling is het aan iedereen waarborgen van de sociale grondrechten en dit op duurzame wijze.” <<http://www.mi-is.be>> (14/09/2006)

¹⁴¹ <http://www.kbs-frb.be/files/db/FR/mathilde-laureat2005-AFFA-folder.pdf> (06/07/2006)

¹⁴² Hefboom. *Jaarverslag 2005*.

het merendeel van de micro-ondernemers nog steeds mannen zijn¹⁴³, namelijk 60% mannen versus 40% vrouwen¹⁴⁴.

Dit project, dat toegespitst is op zowel autochtone als allochtone vrouwen, bestaat uit een negen weken durende opleiding die opgedeeld is in twee cycli. De eerste cyclus, de oriëntatiecyclus, dient om de deelnemers met de neus op de feiten te drukken. Er wordt immers nagegaan of ze geschikt zijn om een eigen zaak op te starten en of hun project realistisch is. Tijdens de tweede cyclus ligt de nadruk op de begeleiding. De deelnemers vormen groepjes van drie tot vijf vrouwen, waarbij ze terecht kunnen voor steun en advies met betrekking tot hun project. Maar naast deze ondersteunende functie kan men echter een soort sociale controle bemerken die men via deze groepjes wenst te bereiken door middel van de groepswaarborg. Van het totale leningbedrag wordt immers 1% afgehouden, dat de groepsleden pas verkrijgen wanneer elk groepslid haar lening terugbetaald heeft. Deze groepjes vindt men ook in het Zuiden, waar leningen vaak worden verstrekt aan groepen, die garant staan voor de totale terugbetaling¹⁴⁵. Naast deze groepjes staan ook begeleiders klaar om de vrouwen persoonlijk te helpen bij het starten van hun project.

Aan het einde van deze opleiding is het mogelijk een microkrediet te verkrijgen van maximum € 10.000. Voor deze lening is geen waarborg vereist. Ze dient terugbetaald te worden over een periode van 18 tot 24 maanden (36 maanden indien € 10.000) aan een interestvoet van 5%.

C) BEGELEID SOCIAAL KREDIET

In het kader van deze studie, evenals door Crédal zelf, wordt dit krediet niet beschouwd als een microkrediet, aangezien het niet als doel heeft de levensomstandigheden van de betrokkene te verbeteren via het oprichten van een zelfstandige activiteit. Dit krediet¹⁴⁶ wordt sinds september 2003 in Wallonië en sinds oktober 2005¹⁴⁷ ook in Brussel tot het productgamma van Crédal gerekend. Het is geen investeringskrediet, bedoeld om een onderneming op te starten. Het is echter een consumptiekrediet, bedoeld voor mensen of gezinnen die geen of moeilijk toegang hebben tot het klassieke bancaire krediet. Dit krediet dient om een aankoop te helpen financieren die nodig en noodzakelijk is om de dagelijkse levenskwaliteit te garanderen. Het kan bijvoorbeeld dienen om duurzame (elektrische) huishoudapparatuur te kunnen aankopen of meubilair. Daarnaast kan het ook gebruikt worden om de woonplaats uit te rusten zodat bijvoorbeeld energie bespaard wordt of voor

¹⁴³ “34% vrouwen” Crédal. *Rapport annuel 2005*. “Startlening: 43% vrouwen.” Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2005*.

¹⁴⁴ <http://www.creawal.org/uploadfiles/presentation/AtelierFinancementIII.pdf> (09/08/2006)

¹⁴⁵ http://www.isonline.nl/default.asp?CMS_ITEM=57D46B219B2D43728F5827313F4C3C2DX3X42472X56&CMS_NOCOOKIES=YES (04/07/2006)

¹⁴⁶ “Crédit sociale accompagné; dat voorheen “Prêt 5 sur 5” werd genoemd. Deze kredieten zijn onderworpen aan de wet van 12 juni 1991 betreffende het consumptiekrediet.” Crédal. *Rapport annuel 2004*.

¹⁴⁷ Agence Alter (2006). *Le crédit social accompagné, aussi pour les Bruxellois*. Alter Echos, nr. 216, 22 september – 5 oktober 2006, pp. 16-17. <http://www.alterechos.be/le-credit-social-accompagne-aussi-pour-les-bruxellois-va15184.html> (08/11/2006)

de aankoop van materieel voor gehandicapte personen. Ook kosten voor vorming en opleiding kunnen met dit microkrediet betaald worden.

Het bedrag dat verkregen kan worden varieert tussen € 500 en € 7.500. De terugbetalingsperiode hangt af van het ontleende krediet. Zo moet een lening van € 500 terugbetaald worden op maximum 18 maanden, een krediet van € 7.500 dient na maximum 36 maanden terugbetaald te zijn. De te betalen interestvoet is eveneens afhankelijk van het ontleende bedrag. Leningen van minder dan € 2.000 vereisen een interest van 5,5%. Een bedrag van meer dan € 2.000 daarentegen moet terugbetaald worden tegen een rentevoet van 4,5%¹⁴⁸.

2.4.1.2.2 Begeleiding

Meestal komt een kandidaat-ondernemer bij Crédal terecht door middel van een steunpunt of een boekhouder. Tijdens twee persoonlijke sessies en enkele telefonische contacten stellen de kandidaat en Crédal het volledige dossier samen, waarbij onder andere het business plan wordt opgesteld en een rentabiliteitstudie wordt uitgevoerd.

Wat betreft de postcreatie begeleiding blijft Crédal ter beschikking van de micro-ondernemer tijdens de volledige looptijd van het krediet. Deze begeleiding wordt door Crédal zelf verzorgd en is volledig gratis. Concreet gebeurt deze begeleiding via een bezoek door een analist van Crédal of een vrijwilliger van Crédal, op de werkvloer. Gemiddeld vinden deze bezoeken eens om de drie maanden plaats, echter niet systematisch. Het principe is dat Crédal ter beschikking staat van de micro-ondernemer indien deze nood heeft aan begeleiding, bijvoorbeeld wanneer specifieke problemen de kop opsteken. De verkrijgers van een krediet bij Crédal kunnen ook genieten van informatie door mensen die deel uitmaken van het netwerk van Crédal, zoals advocaten en boekhouders¹⁴⁹.

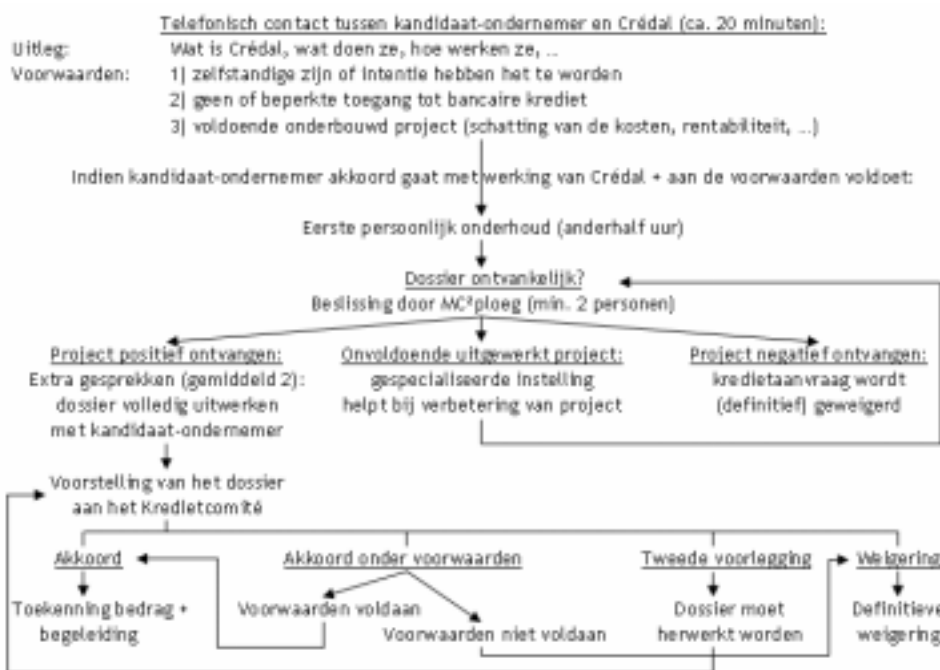
2.4.1.2.3 Toekenningsprocedure

Onderstaande figuur geeft de verschillende stadia in de toekenningsprocedure van een microkrediet weer. Belangrijk is dat bij Crédal deze hele procedure intern verloopt, van het eerste contact met de kandidaat-ondernemer tot en met de toekenning van het krediet en de bijhorende begeleiding. Wel is het mogelijk dat mensen via externe aanbevelingen bij Crédal terecht komen.

¹⁴⁸ <http://www.credal.be> (08/11/2006)

¹⁴⁹ <http://www.credal.be/pdf/mc2/me-partenaires.doc> (24/10/2006)

Figuur 10: Aanvraag van een microkrediet bij Crédal

Crédal bepaalt op basis van een telefoongesprek van ongeveer 20 minuten met de aanvrager van een microkrediet of een project interessant kan zijn om verder te behandelen, of dat er in het andere geval geen toekomst zit in het project. Wanneer het project mogelijk geacht wordt, wordt een eerste persoonlijk interview voorzien, waarna het project nogmaals geëvalueerd wordt. Wanneer een project na volgende gesprekken en verdere uitwerking van het dossier wordt voorgelegd aan het Kredietcomité, dat een keer per maand samenkomt, zijn vier verschillende beslissingen mogelijk: bij een “akkoord” wordt het bedrag toegekend en is begeleiding mogelijk, echter een “akkoord onder voorwaarden” dient te voldoen aan bijkomende vereisten (bijvoorbeeld het verschaffen van bijkomende documenten) om tot een “akkoord” te leiden. “Tweede voorlegging” (Repassage) vereist een herwerking van het dossier, waarna het opnieuw kan voorgelegd worden aan het Kredietcomité. Een “weigering” tot slot heeft tot gevolg dat het krediet niet toegekend wordt, bovendien zijn aanpassingen van het dossier niet mogelijk.

2.4.1.3 Participatiefonds¹⁵⁰

Het Participatiefonds is een federale openbare financiële instelling, opgericht in 1984. Het Participatiefonds ondersteunt en stimuleert het ondernemerschap, en streeft een dubbel sociaal-economisch doel na:

¹⁵⁰ Voor meer informatie betreffende het Participatiefonds: <http://www.fonds.org> (02/05/2006)

1. De toegang tot het bankkrediet vergemakkelijken voor zelfstandige ondernemers, de vrije beroepen, en de kleine ondernemingen in de startfase, overnamefase of uitbreidingsfase;
2. De werkloosheid bestrijden door de toekenning van kredieten aan werkzoekenden die hun eigen zaak oprichten.

Om deze doelstellingen te bereiken is het Participatiefonds bereid om risico's te nemen, maar hecht het eveneens veel belang aan het voeren van een redelijke kredietpolitiek. Daarnaast tracht het Participatiefonds een maximale toegankelijkheid te bereiken, via de partnerships met alle kredietinstellingen actief op het vlak van het beroepskrediet, met de KMO organisaties en de steunpunten voor starters, en met het Business Angels netwerk, via producten aangepast aan de noden van de zelfstandige ondernemers en de snelheid van behandeling van de kredietaanvragen.

De opdrachten die het Participatiefonds nastreeft zijn:

1. De toegang tot de markt van de beroepskredieten voor startende kleine ondernemingen of zelfstandigen vergemakkelijken;
2. Rechtstreeks of onrechtstreeks bijdragen tot het versterken van de financiële structuur van ondernemingen, natuurlijke of rechtspersonen, die toegang hebben tot het beroepskrediet;
3. Achtergestelde leningen toekennen aan niet-werkende werkzoekenden die zich willen vestigen als zelfstandige of een onderneming willen oprichten, en bijdragen tot de financiering van hun ondersteuning. Zij kunnen rekenen op een degelijke begeleiding bij de indiening van hun dossier en een opvolging gedurende de eerste 18 maanden in de startfase;
4. Gedurende een voorbereidingsperiode van 3 à 6 maanden een vergoeding betalen en bijdragen tot de financiering van de begeleiding van werkzoekenden jonger dan 30 jaar en anderen die zich voor de eerste maal als zelfstandige vestigen;
5. Helpen bij de overname van ondernemingen;
6. Het leveren van administratieve en technische verrichtingen voor de rekening van derden, om onder andere de toegang van natuurlijke en rechtspersonen tot het beroepskrediet te vergemakkelijken, en hiervoor filialen oprichten;
7. Via de CVBA "Startersfonds", een filiaal gespecialiseerd in de inzameling van spaargeld bij het grote publiek, de tussenkomsten verhogen ten gunste van natuurlijke en rechtspersonen - met inbegrip van niet-werkende werkzoekenden - die een onderneming oprichten of die sinds maximum 4 jaar in hoofdberoep gevestigd zijn;
8. Voor rekening van derden, toelagen voorschieten ten behoeve van uitoefenaars van bepaalde zelfstandige activiteiten in het kader van de door de Koning te bepalen sectoren (cfr. sociaal plan kinesisten);
9. Onderdak bieden aan het Kenniscentrum voor Financiering van KMO, belast met het opzetten van een expertisenetwerk en het vereenvoudigen van de toegang tot dit domein;

10. Het operationele beheer verzekeren van de uitkering van een inkomenscompensatievergoeding aan zelfstandigen die het slachtoffer zijn van hinder ten gevolge van werken op het openbaar domein¹⁵¹.

De strategie van het Participatiefonds spitst zich toe op drie kernactiviteiten, namelijk het toekennen van kredieten (de toekenning van kredieten aan kleine ondernemingen en het beheer ervan), servicing en de activiteiten van het KeFiK, het Kenniscentrum voor Financiering van KMO.

Het Participatiefonds voert zijn opdracht inzake het toekennen van kredieten uit binnen de business lines “Cofinanciering”, “Private Investment Facility” en “Microfinanciering”. Binnen elk van deze business lines heeft het Participatiefonds verschillende producten ter beschikking voor de verwezenlijking van zijn opdrachten¹⁵². Via de kernactiviteit “Servicing” fungeert het Participatiefonds als financiële dienstenleverancier voor andere instellingen. Dit wordt in de praktijk gebracht via het Brufonds, het Startersfonds, Proximity Finance Foundation, Belgian Bankers Academy en het Kringloopfonds. Sinds 2005 herbergt het Participatiefonds ook het KeFiK, het federale referentieorgaan op het gebied van KMO-financiering¹⁵³.

2.4.1.3.1 Producten

Via de business line “Microfinanciering” worden leningen toegekend aan werkzoekenden en personen die moeilijk toegang krijgen tot het klassieke bankkrediet voor het opzetten van hun eigen economische activiteit. Dit gebeurt via de producten Startlening en Solidaire Lening. De partners in deze business line zijn de KMO-organisaties en de steunpunten voor starters die ook zorgen voor een professionele ondersteuning van de begunstigden van deze kredieten¹⁵⁴.

A) STARTLENING

De Startlening is een formule om zich als zelfstandige in hoofdberoep te vestigen of om een onderneming op te richten. Indien dit gepaard gaat met de oprichting van een vennootschap dient de aanvrager referentieaandeelhouder te zijn en het dagelijkse beheer waar te nemen. De lening is bedoeld voor de uitkeringsgerechtigde volledige werklozen, de niet-werkende werkzoekenden ingeschreven sinds ten minste 3 maanden, en de begunstigden van een wachttuitkering of een leefloon. De Startlening is een achtergestelde lening, en kan enkel worden toegekend aan natuurlijke personen.

¹⁵¹ Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2005*.

¹⁵² “Cofinanciering: Starteo, Optimeo; Private Investment Facility: Business Angel+, Privak+.” Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2005*.

¹⁵³ Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2005*.

¹⁵⁴ Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2004*.

De Startlening is bestemd voor de financiering van materiële, immateriële en financiële investeringen, evenals voor de financiering van de behoefte aan bedrijfskapitaal die gepaard gaat met de start van de activiteit. Bepaalde activiteiten in bepaalde sectoren zijn uitgesloten voor alle leningen van het Participatiefonds, dus ook voor de Startlening (cfr. minimis-regeling)¹⁵⁵. Het maximumbedrag dat kan worden toegekend is gelijk aan € 30.000. Een bedrag van ¼ van het bedrag dat men wenst te ontlenen dient ingebracht te worden in geld, of via een lening bij een bank of een andere MFI.

Voor deze lening is geen enkele waarborg vereist. De vaste interestvoet bedraagt 4%. Deze rentevoet kan evenwel gedurende de eerste twee jaren worden teruggebracht tot 3% indien de begunstigde de begeleiding, die hem gratis wordt aangeboden gedurende 18 maanden in een van de gespecialiseerde steunpunten, effectief volgt. Wanneer we het aantal toegekende Startleningen tijdens 2005 bekijken, zien we dat ongeveer 10% van de aanvragers het Plan Jonge Zelfstandigen volgt (met verplichte begeleiding) en ongeveer 83% een Startlening met begeleiding verkiest. Dus 93% geeft de voorkeur aan begeleiding, slechts 7% wenst een Startlening zonder begeleiding.

De duur van de lening bedraagt 5, 7 of 10 jaar. De Startlening wordt terugbetaald door middel van constante maandelijkse aflossingen. Het eerste jaar is men echter vrijgesteld van de aflossing van het kapitaal. Een tweede of een derde jaar vrijstelling zijn eveneens mogelijk in functie van de aard van het project.

Wanneer men genoodzaakt is de activiteit stop te zetten, is hiervoor ook een regeling voorzien. Indien de stopzetting gebeurt binnen de eerste 5 jaar na de start van de activiteit en ze gebeurt los van de wil van de betrokkene, dan kan het Participatiefonds ze als onvrijwillig beschouwen en wordt er geen verdere terugbetaling gevraagd, voor zover het onvrijwillige karakter van de stopzetting kan bewezen worden¹⁵⁶. Wat vaak vergeten wordt, is dat deze kwijtschelding van een schuld op beroepsvlak een belastbaar voordeel is¹⁵⁷. Het Participatiefonds maakt een fiscale fiche op voor de verkregen voordelen, waardoor de begunstigde belastbaar is op zowel het kwijtgescholden kapitaal als de bijbehorende interesten. Indien de stopzetting voor om het even welke reden gebeurt binnen de 9 jaar volgend op de start van de activiteit, blijft het recht op werkloosheidsuitkering behouden¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Verordening nr. 69/2001 van de Europese Commissie van 12/01/01 betreffende de toepassing van artikelen 87 en 88 van het EG-verdrag op de minimis-steun, <<http://www.fonds.org>> (31/08/2006)

¹⁵⁶ Koninklijk Besluit tot regeling van de organisatie en de werking van het Participatiefonds artikel 25 van 22 december 1992 (Belgisch Staatsblad van 13/01/1993, err. 03/02/1993).

¹⁵⁷ Federale Overheidsdienst Financiën - Administratie van Fiscale Zaken (2004). *Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992 Deel I*. Art. 25, lid 2: "Winst omvat eveneens: de voordelen van alle aard die de ondernemer behaalt uit hoofde of ter gelegenheid van het uitoefenen van zijn beroepswerkzaamheid." Art. 27, lid 2: "Baten zijn alle inkomsten uit een vrij beroep, een ambt of post en alle niet als winst of als bezoldigingen aan te merken inkomsten uit een winstgevende bezigheid. Zij omvatten: de voordelen van alle aard verkregen uit hoofde of naar aanleiding van het uitoefenen van de beroepswerkzaamheid."

¹⁵⁸ Participatiefonds (2004). *Vademecum van de Startlening*. pp 17. <<http://www.fonds.org>> (04/05/2006)

Hoewel de Startlening maximaal € 30.000 bedraagt, beschouwen we dit krediet toch als een microkrediet, aangezien de doelgroep duidelijk omschreven is en binnen de grenzen bepaald door de Europese Commissie valt.

PLAN JONGE ZELFSTANDIGEN

Een specifieke toepassing van de Startlening is het Plan Jonge Zelfstandigen. Het is geen specifiek microkrediet, maar een voorbereidend programma op de Startlening. Hiervoor moet men aan drie bijkomende voorwaarden voldoen. Ten eerste moet men jonger dan 30 jaar zijn, vervolgens moet men werkzoekende zijn en tot slot mag men nog geen zelfstandige activiteit hebben uitgeoefend. Ook hier geldt een sectorale beperking voor bepaalde activiteiten in bepaalde sectoren (cfr. minimis-regeling).

Gedurende een periode van 3 à 6 maanden, de voorbereidingsfase van het project, wordt de aanvrager gratis begeleid door een steunpunt. Tijdens deze voorbereidingsperiode kan de aanvrager mogelijk een maandelijkse vergoeding van het Participatiefonds krijgen van € 375, evenals een vestigingsuitkering van de RVA. Voorwaarde is wel dat men kan bewijzen dat men geen andere inkomsten heeft of dat men een wachtuitkering ontvangt van de RVA.

Na afloop van de voorbereidingsfase wordt een aanvraag voor een Startlening ingediend bij het Participatiefonds, die de economische en de financiële haalbaarheid van het project onderzoekt. Ook hier geldt een maximumgrens van € 30.000, terug te betalen over 5, 7 of 10 jaar, afhankelijk van de aard van de investering, aan een vaste interestvoet van 4% (3% tijdens de eerste twee jaar). Indien nodig kan ook een renteloze onderhoudslening van € 4.500 verkregen worden om in de eigen behoeften te voorzien, die pas vanaf het zesde jaar moet terugbetaald worden. Na de toekenning van de startlening en het opstarten van de onderneming blijft het steunpunt de starter ondersteunen en adviseren gedurende de eerste 24 maanden van de activiteit.

B) SOLIDAIRE LENING

De Solidaire Lening werd in 1997 gecreëerd door de Koning Boudewijnstichting. Sinds 2002 heeft het Participatiefonds de Solidaire Lening overgenomen en toegevoegd aan zijn productportefeuille. De Solidaire Lening richt zich tot personen die een eigen activiteit wensen op te starten, maar die geen toegang hebben tot gewone investerings- of bankkredieten en die zich in de onmogelijkheid bevinden om een startkapitaal te verzamelen omwille van hun persoonlijke financiële situatie¹⁵⁹. Het gaat bijvoorbeeld om mensen die een sociale uitkering van het OCMW, een leefloon of een werkloosheidsvergoeding ontvangen zonder andere inkomsten in het gezin. Asielzoekers komen ook in aanmerking voor een Solidaire Lening indien het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen de aanvraag tot erkenning van de status van vluchteling heeft

¹⁵⁹ Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2004*.

onderzocht en deze laatste officieel erkend is¹⁶⁰. Asielzoekers komen niet in aanmerking indien de procedure nog lopende is¹⁶¹. Een andere belangrijke voorwaarde om in aanmerking te komen voor een Solidaire Lening is het feit dat de aanvrager zich moet vestigen als zelfstandige in hoofdberoep of een eigen onderneming moet oprichten. Indien dit gepaard gaat met de oprichting van een vennootschap moet de aanvrager referentieaandeelhouder zijn, evenals instaan voor het dagelijkse beheer. En zoals bij de Startlening komen enkel natuurlijke personen in aanmerking voor een Solidaire Lening. Bepaalde activiteiten in bepaalde sectoren zijn uitgesloten (cfr. minimis-regeling).

Het maximumbedrag van de lening bedraagt € 12.000, met een maximumtermijn van 4 jaar. De vaste interestvoet bedraagt 3%. Echter tijdens de eerste 3 maanden van het project is de aanvrager vrijgesteld van kapitaalsaflossing, daarna gebeurt de terugbetaling in 45 gelijke schijven. Geen enkele waarborg is vereist. Het verschil met de Startlening schuilt in het feit dat de begeleiding gedurende 18 maanden na de creatie van het project verplicht is. Bovendien kan de Solidaire lening met geen enkele andere lening gecumuleerd worden, ook niet met een ander type lening van het Participatiefonds, terwijl de Startlening gecumuleerd kan worden met een Starteo¹⁶², een microkrediet van Crédal¹⁶³ of Brusoc, of een krediet van een bank. Wat betreft een cumulatie met het product Starteo mag het bedrag van de twee leningen samen niet hoger liggen dan het maximumbedrag van de Starteo¹⁶⁴.

2.4.1.3.2 Begeleiding

Bij het Participatiefonds wordt de begeleiding van de kandidaat-ondernemers niet intern uitgevoerd. Voor de begeleiding en ondersteuning heeft het Participatiefonds een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met diverse instellingen gespecialiseerd in de ondersteuning van starters, de steunpunten. Deze steunpunten nemen de aanvoer van kandidaat-ondernemers voor hun rekening, evenals de opvolging van hun projecten. Op die manier kan het Participatiefonds zich toespitsen op haar hoofdactiviteit, namelijk het toekennen van kredieten.

De steunpunten bieden professionele hulp tijdens de startfase, bij de voorbereiding van de kredietaanvraag. Daarenboven bieden ze tot 18 maanden na de toekenning van de lening

¹⁶⁰ Participatiefonds (2004). *Vademecum van de solidaire Lening*. pp. 20. <<http://www.fonds.org>> (04/05/2006)

¹⁶¹ Wauters B. & Lambrecht J. (2006). *Zelfstandig ondernemerschap bij asielzoekers en vluchtelingen*.

¹⁶² <http://www.fonds.org> (04/05/2006)

¹⁶³ <http://www.credal.be/pdf/mc2/me-partenaires.doc> (05/09/2006)

¹⁶⁴ “Starteo draagt bij tot de financiering bij de start van een onderneming of zelfstandige activiteit. Het product is bedoeld voor iemand die zijn activiteit start of deze sinds minder dan 4 jaar in hoofdberoep uitoefent. Starteo wordt verdeeld via de kredietinstellingen. Het bedrag bedraagt:

- maximum € 250.000, beperkt tot het bedrag van de lening toegekend door de kredietinstelling OF vier maal de eigen inbreng

- voor de overnames, maximum € 350.000, beperkt tot het bedrag van de lening toegekend door de kredietinstelling OF 35% van de beroepsinvestering indien het bedrag van de gevraagde investering € 250.000 overschrijdt.” <<http://www.fonds.org>> (07/09/2006)

ondersteuning (24 maanden bij het Plan Jonge Zelfstandigen). Deze begeleiding is volledig gratis voor de kandidaat-ondernemers. Onderstaande tabel geeft de steunpunten van het Participatiefonds weer. Sommige steunpunten zijn op verschillende plaatsen gevestigd, waaruit de aanwezigheid van het Participatiefonds in gans België naar voren komt.

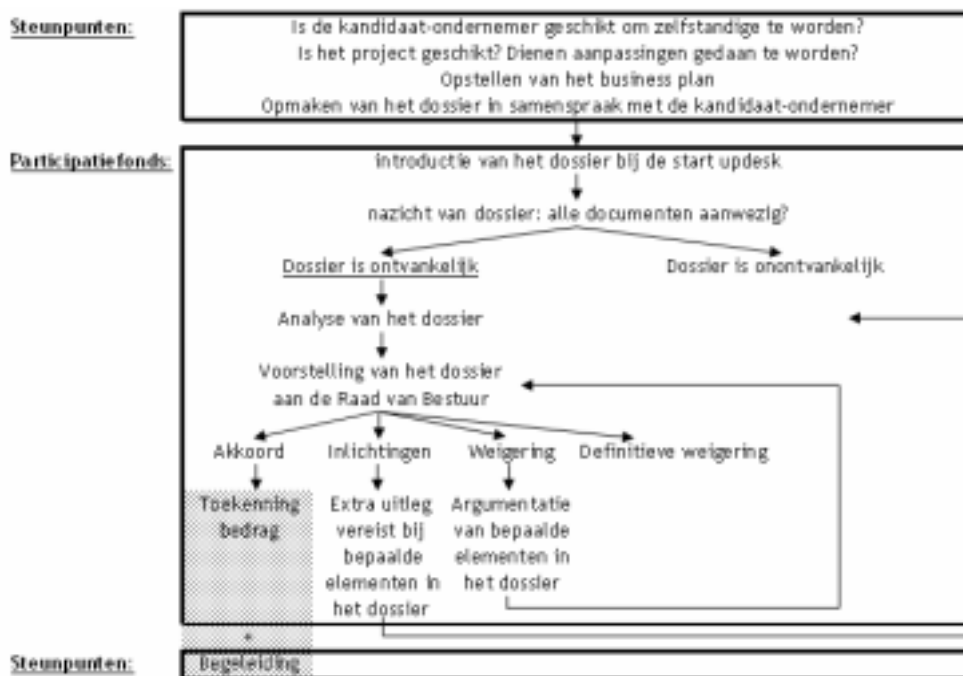
Tabel 1: Steunpunten van het Participatiefonds

ACSO VZW	UNIZO TURNHOUT	CREA-JOB
CISO VZW	UNIZO VEURNE	CREDAL
DE BEITEL	UNIZO WESTERLO	CRES
DE ENT	VAART	ECOMONS
DE KEMPISCHE BRUG	VLAO	ECOSOC
DE WOLKAMMERIJ	VIABO VZW	EUCLIDES
EROV	VOKA ANTWERPEN-WAASLAND	FOCLAM TOURNAI
HDP-ONDERNEMINGSLOKET	VOKA LEUVEN	FORMAT PME WAVRE
KANAAL 127	VOKA HALLE-VILVOORDE	GROUPE ONE CREO
KMO Centrum	AJE WAVRE	GEL MOLENBEEK
Koninklijke Unie Middenstand	ARCHIPEL	GEL SCHAERBEEK
LVZ	AREBS	HDP GUICHET D'ENTREPRISES
SDS	BEP NAMUR	HERACLES
TANDEM VZW	BRUSOC	ILES
UNIZO CENTRALE ZETEL	CCIB	JOB'IN
UNIZO ANTWERPEN	CCIBW	Maison de l'entreprise MONS
UNIZO BRUSSEL	CCIH	MCH
UNIZO DENDERMONDE	CCIHO	MIREC
UNIZO DIKSMUIDE	CCILB	MIRESSEM
UNIZO GENT	CCI NAMUR	SOLVAY ENTREPRENEURS
UNIZO KORTRIJK	CEF-PME	UCM BRUXELLES
UNIZO LIMBURG	Centre D'entreprises Dansaert	UCM OCCLAM HAINAUT
UNIZO MECHELEN	Centre d'entreprises St-Gilles	UCM OCE LIEGE
UNIZO OUDENAARDE	IFAPME	UCM PME SERVICE
UNIZO OOSTENDE	CERACTION	WFG OSTBELGIEN
UNIZO ROESELARE	CHALLENGE	

2.4.1.3.3 Toekenningsprocedure

In onderstaande figuur wordt een schematisch overzicht gegeven van de stadia die een kredietdossier moet doorlopen vooraleer goedgekeurd te worden. Het belangrijkste verschil in vergelijking met de andere MFI's bestaat erin dat het Participatiefonds enkel instaat voor de kredietanalyse en -toekenning. De pré- en postcreatiebegeleiding zijn toevertrouwd aan de steunpunten.

Figuur 11: Aanvraag van een microkrediet (Startlening) bij het Participatiefonds

De steunpunten werken de projectdossiers uit met de kandidaat-ondernemers. Dit is eigen aan de werking van het Participatiefonds: het Participatiefonds heeft vertrouwen in de partners en hun professionalisme, bovendien bevordert de werking via de steunpunten de snelheid van verwerking van de dossiers en de bereikbaarheid van het Participatiefonds. De keerzijde van de medaille is dat het Participatiefonds zelf minder in contact komt met de klant. Toch is het Participatiefonds in uitzonderlijke gevallen bereid tot contact.

Vooraleer een dossier geanalyseerd wordt, bepaalt men of dit dossier ontvankelijk is of niet. Een onontvankelijk dossier is bijvoorbeeld een dossier waarbij een bedrag aangevraagd wordt dat groter is dan het maximumbedrag van het betrokken product, of bijvoorbeeld een dossier waarbij de aanvrager zich wenst te vestigen als zelfstandige in bijberoep, wat ingaat tegen de bepalingen van het product. Wanneer een dossier ontvankelijk verklaard wordt, wordt het geanalyseerd, waarna het wordt dit voorgelegd aan de Raad van Bestuur. De Raad van Bestuur bestaat, volgens artikel 9 van het Koninklijk Besluit van 22 december 1992 tot regeling van de organisatie en werking van het Participatiefonds, uit externe operatoren benoemd bij een in Ministerraad overlegd Koninklijk Besluit voor een termijn van zes jaar. De Raad komt elke week samen om de dossiers van de Startlening te bespreken. Drie beslissingen zijn mogelijk, namelijk “akkoord” (het bedrag wordt toegekend en de begeleiding wordt toevertrouwd aan het steunpunt), “inlichtingen” (het steunpunt dient bijkomende inlichtingen te verschaffen aangaande het voorliggende dossier) en “weigering” (waarbij het steunpunt de kans krijgt argumenten aan te leveren waarom het dossier toch geaccepteerd zou moeten worden).

Wanneer de argumentatie onvoldoende blijkt, wordt het dossier mogelijk definitief geweigerd.

De procedure betreffende de Solidaire Lening is verschillend van deze van de Startlening. De procedure bij de Solidaire Lening kent immers ook een eerste presentatie. De geanalyseerde dossiers worden voorgelegd aan het Kredietcomité, dat een keer om de drie weken vergadert om over de dossiers te beslissen. Het Kredietcomité bestaat uit externe personen en vertegenwoordigers van het Participatiefonds¹⁶⁵.

2.4.1.4 Samenvattende tabellen

De volgende tabellen geven een samenvatting weer van wat hierboven uitgebreid beschreven is. Per MFI worden de verschillende producten (met hun eigenschappen) weergegeven die volgens ons, in het kader van een studie betreffende microfinanciering en microkredieten, belangrijk zijn.

Tabel 2: De drie microfinancieringsinstellingen in België

	Brusoc	Crédal	Participatiefonds
Vestigingsplaats	Brussel	Brussel, Charleroi en Louvain-la-Neuve	Brussel
Toepassingsgebied	Zone Doelstelling II in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	- Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Wallonië	België
Structuur	Regionaal filiaal van de GIMB-groep	Private coöperatieve vennootschap	Federale openbare financiële instelling
Herkomst middelen	- Brussels Hoofdstedelijk Gewest - EFRO	- Deelname in coöperatieve vennootschap - Dexia Foundation - Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Wallonië	- Eigen vermogen - Startersfonds cvba: obligatielening van € 65 miljoen
Producten (microfinanciering)	- Micro-krediet - Startersfonds	- MC ² : Investeringskrediet - MC ² : Thesauriekrediet - VrouwEnZaken	- Startlening - Plan Jonge Zelfstandigen - Solidaire Lening

¹⁶⁵ Participatiefonds (2004). *Vademecum van de solidaire Lening*. pp. 20. <<http://www.fonds.org>> (24/11/2006)

Tabel 3: Microkredietproducten per instelling

	Brusoc		Crédal		Participatiefonds	
	Micro-krediet	Startersfonds	MC ² : Investeringskrediet	MC ² : Thesauriekrediet	Solidaire Lening	Startlening
Doel	Start of ontwikkeling van een zelfstandige activiteit		Creatie of uitbreiding van een zelfstandige activiteit	Financiering van tijdelijke thesaurie behoeften	Start of ontwikkeling van een zelfstandige activiteit	
Doelgroep	Natuurlijke personen, levend in precaire omstandigheden (begunstigden van een sociale uitkering, werklozen, ...) die een zelfstandige activiteit willen starten of ontwikkelen; moeilijkheden voor het bekomen van klassieke banklening	Handelsvennootschappen in oprichtings- of ontwikkelingsfase; kandidaat-ondernemer bevindt zich in een maatschappelijk zwakke positie; moeilijkheden voor het bekomen van klassieke banklening	(Toekomstige) micro-ondernemers, die geen of moeilijk toegang hebben tot het bancaire krediet		Personen die geen toegang hebben tot het bankkrediet en moeilijkheden hebben om het startkapitaal te bekomen wegens hun financiële toestand.	Uitkeringsgerechtigde volledige werklozen, niet-werkende werkzoekenden minimum 3 maanden ingeschreven, begunstigden van een wachttuitkering of leefloon
Bedrag	Tussen € 1.250 en € 25.000	Tussen € 5.000 en € 95.000	Maximum € 12.500; Investeringskrediet en Thesauriekrediet mogen gecumuleerd worden, maar mogen samen niet meer dan € 12.500 bedragen	Maximum € 10.000; Investeringskrediet en Thesauriekrediet mogen gecumuleerd worden, maar mogen samen niet meer dan € 12.500 bedragen	Maximum € 12.000	4 maal eigen inbreng; maximaal € 30.000; Geen minimum bedrag bepaald, doch aanvragen van minder dan € 5.000 worden best anders gefinancierd.
Jaarlijkse interestvoet	4%	4%	5%, verlaagd tot 3% indien een van de voorwaarden voldaan: - 50% solidaire borg - 25% eigen inbreng - 20% blokkeren op een rekening.	8%	3%	4%, verlaagd tot 3% tijdens de eerste 2 jaar indien de begeleiding gevolgd wordt

Looptijd	1 – 5 jaar	1 – 5 jaar	Maximum 4 jaar	Maximum 1 jaar, kan meerdere malen aangevraagd worden	4 jaar	5, 7 of 10 jaar, naargelang de aard van het project
Terugbetaling	Maandelijke terugbetaling in constante schijven		Constante maandelijke terugbetaling		Maandelijke terugbetaling in 45 gelijke schijven	Constante maandelijke aflossingen
Vrijstelling terugbetaling	Geen vrijstelling van terugbetaling		Mogelijk vrijstelling (kapitaal) gedurende 3 maanden indien Kredietcomité instemt		3 maanden vrijstelling	Vrijstelling gedurende 1 à 3 jaar, volgens de aard van het project
Eigen inbreng	Minimaal € 620	Minimaal € 6.200	Geen eigen inbreng vereist, enkel 10% bij cofinanciering (investeringsbedrag > € 25.000)		Geen eigen inbreng gevraagd	Eigen inbreng van ¼ (kan geleend worden)
Bijberoep / Hoofdberoep	Zelfstandige activiteit <u>in bijberoep</u> mogelijk bij start, maar op termijn hoofdberoep	Enkel toegekend bij zelfstandige activiteit <u>in hoofdberoep</u>	Zelfstandige activiteit in hoofdberoep, of starten in bijberoep maar op termijn hoofdberoep.		Enkel toegekend bij zelfstandige activiteit <u>in hoofdberoep</u>	
Voorwaarden	Projecten binnen de zone Doelstelling II van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest		5% bijdrage tot Waarborgfonds (helpt recupererbaar bij begeleiding en correcte terugbetaling); € 125 dossierkosten indien dossier aanvaard door Crédal, maar de aanvrager het krediet niet opneemt		Enkel toegekend aan natuurlijke personen, maar de oprichting van een vennootschap is ook mogelijk indien de aanvrager referentieaandeelhouder is en het dagelijkse beheer waarneemt.	
Professionele begeleiding	Gratis begeleiding (pré- en postcreatie) gedurende de volledige looptijd van het krediet, door Brusoc zelf.		Gratis begeleiding (pré- en postcreatie) gedurende de volledige looptijd van het krediet, door Crédal zelf.		Gratis begeleiding (pré- en postcreatie) door een gespecialiseerd steunpunt gedurende de eerste 18 maanden van de activiteit.	
Waarborg	Geen enkele waarborg vereist		Geen enkele waarborg vereist		Geen enkele waarborg vereist	
Uitgesloten sectoren	Geen sectoren uitgesloten		Klassieke koerierdiensten, import en export, teleboetieks en politiek niet correcte sectoren		Bepaalde activiteiten in bepaalde sectoren zijn uitgesloten (cfr. minimis-regeling)	
Cumulatie / cofinanciering	Cofinanciering mogelijk met de Startlening (Participatiefonds), Investeringskrediet en Thesauriekrediet (Credal), evenals met een banklening		Cofinanciering mogelijk met Startlening (Participatiefonds) en met de producten van Brusoc, evenals met een banklening.		Geen cumulatie mogelijk.	Cumulatie mogelijk met Starteo, Investeringskrediet en Thesauriekrediet (Credal), de leningen van Brusoc, evenals met een banklening

Tabel 4: Voorbereidende programma's

	Crédal: VrouwEnZaken	Participatiefonds: Plan Jonge Zelfstandigen
Doel	Opleiding + aanvullend krediet om zich te kunnen vestigen als zelfstandige	Voorbereidend programma, voor een Startlening
Doelgroep	Werkloze vrouwen die een zelfstandige activiteit willen starten, maar wiens project nog niet rijp is	Niet-werkende werkzoekenden jonger dan 30 jaar die zich voor de eerste maal als zelfstandige vestigen
Bedrag	Maximum € 4.000	4 maal eigen inbreng; maximaal € 30.000; Geen minimum bedrag bepaald, doch aanvragen van minder dan € 5.000 worden best anders gefinancierd. Onkostenvergoeding van € 375 per maand gedurende de voorbereidingsfase (van 3 tot 6 maanden), mogelijk cumuleerbaar met een wacht- of vestigingsuitkering; renteloze onderhoudslening van € 4.500 bij de lancering van de activiteit (terugbetaalbaar tijdens 6de en 7de jaar)
Interestvoet	5%	4%, verlaagd tot 3% tijdens de eerste 2 jaar indien de begeleiding gevolgd wordt
Looptijd	Periode van 18 tot 24 maanden	5, 7 of 10 jaar, volgens de aard van het project
Terugbetaling	Maandelijks terugbetaling	Constance maandelijks aflossingen; vrijstelling gedurende 1 à 3 jaar, volgens de aard van het project
Professionele begeleiding	Begeleiding en ondersteuning binnen de ondersteuningsgroepjes + professionele individuele begeleiding tijdens 1 ^{ste} jaar van de activiteit (gratis)	Gratis précreatie begeleiding (3 à 6 maanden) door een gespecialiseerd steunpunt. Gratis postcreatie begeleiding (24 maanden na toekenning van de startlening door hetzelfde steunpunt)
Waarborg	Geen enkele waarborg vereist; waarborg via sociale controle binnen ondersteuningsgroepjes	Geen enkele waarborg vereist

2.4.1.5 Trends

Hieronder geven we via cijfergegevens enkele opvallende trends weer per instelling. De gegevens zijn afkomstig uit de respectievelijke jaarverslagen.

2.4.1.5.1 Marktaandeel

Onderstaande tabel geeft voor elke gespecialiseerde instelling het aantal goedgekeurde dossiers weer. Voor de Solidaire Lening zijn geen cijfers voor 2001 beschikbaar bij het Participatiefonds, aangezien dit product pas in 2002 door het Participatiefonds werd overgenomen van de Koning Boudewijnstichting. De cijfers met betrekking tot de Solidaire

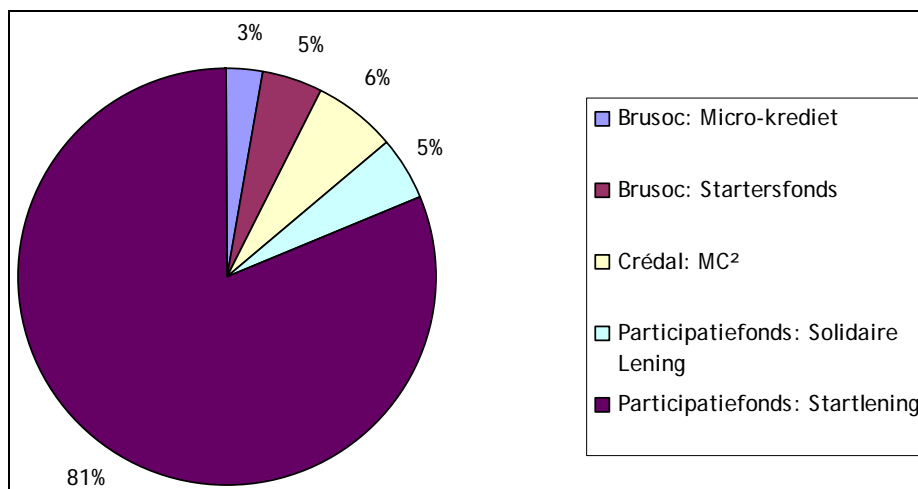
Lening in het jaar 2001 hebben in onderstaande tabellen dus betrekking op de resultaten van de Koning Boudewijnstichting¹⁶⁶.

Tabel 5: Aantal goedkeuringen per instelling

		2001	2002	2003	2004	2005
Brusoc	Micro-krediet	2	7	6	13	17
	Startersfonds	3	8	8	13	30
Crédal	MC²	16	17	19	28	39
Participatiefonds	Solidaire Lening	23	44	48	48	32
	Startlening	327	517	471	476	503

Elke MFI heeft, qua aantal goedkeuringen per product, een evolutie meegemaakt doorheen de tijd. Wanneer we dan op basis van de cijfers van 2005 het marktaandeel wat betreft het aantal goedgekeurde microkredietdossiers bekijken, zien we dat het Participatiefonds een marktaandeel heeft van 86%, bestaande uit 81% Startleningen en 5% Solidaire Leningen. Brusoc heeft 8% van de markt in handen (3% Micro-kredieten en 5% Startersfondsen) en Crédal 6%.

Figuur 12: Marktaandeel per instelling op basis van het aantal goedkeuringen (2005)

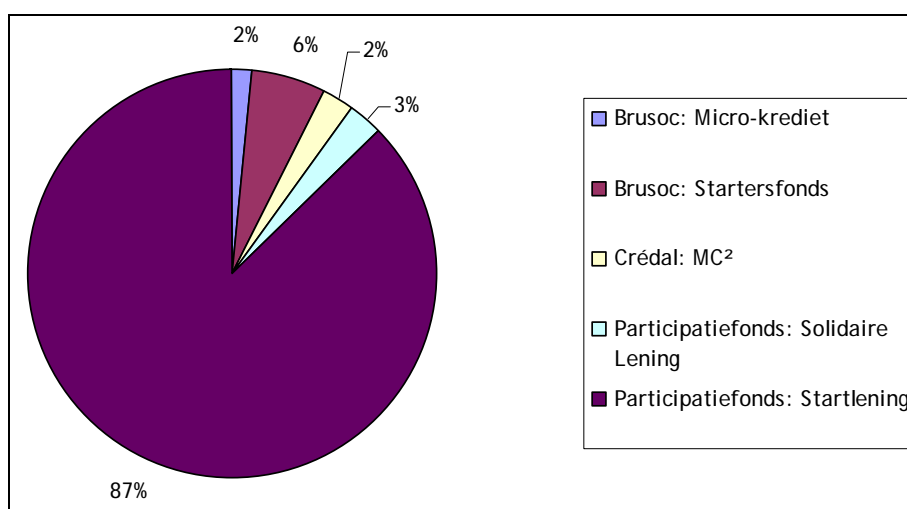
Wanneer we deze marktverdeling beschouwen op basis van het totale toegekende bedrag per MFI in het jaar 2005, komen eveneens verschillen tot uiting. Het Participatiefonds heeft 90% van de markt in handen, via 3% Solidaire Leningen en 87% Startleningen. Brusoc bezit 8% van de markt (2% Micro-kredieten en 6% Startersfondsen). Crédal beschikt over 2% van de markt.

¹⁶⁶ Koning Boudewijnstichting. *Jaarverslag 2001*.

Tabel 6: Toegekende bedragen per instelling (in €)

		2001	2002	2003	2004	2005
Brusoc	Micro-krediet	19.832	55.065	39.500	118.200	194.780
	Startersfonds	110.937	167.361	293.500	299.000	738.500
Crédal	MC²	72.425	115.020	107.185	190.937	311.368
Participatiefonds	Solidaire Lening	121.591	308.871	367.722	419.626	361.468
	Startlening	7.159.952	12.224.189	10.788.291	10.835.753	10.855.891

Figuur 13: Marktaandeel per instelling op basis van het toegekende bedrag (in €) (2005)

2.4.1.5.2 Gemiddeld toegekend bedrag

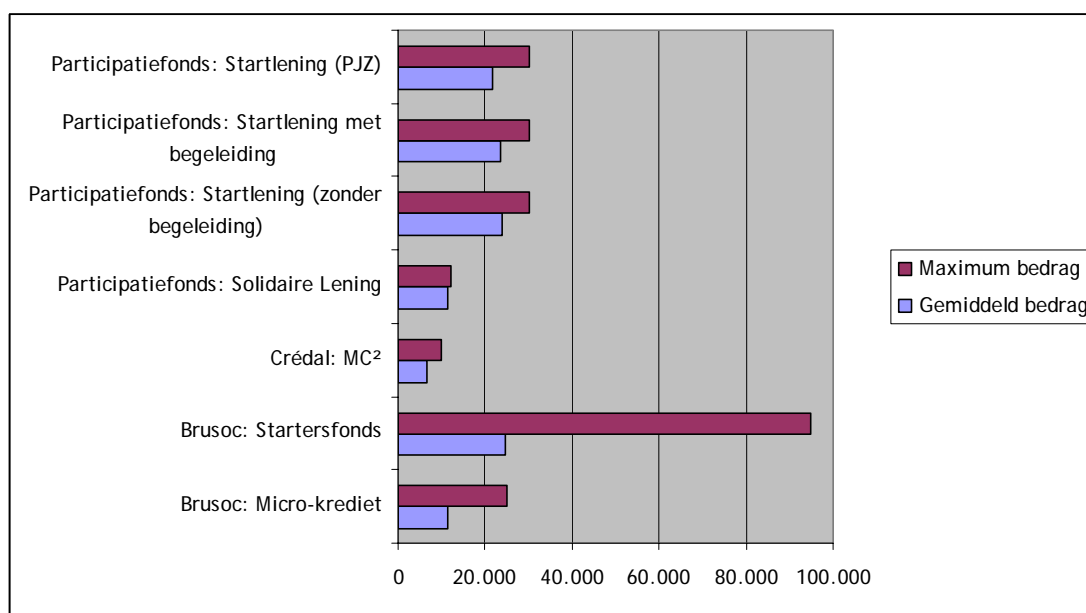
Op basis van de cijfers van 2005 liggen de gemiddeld toegekende bedragen per MFI nogal uiteen, wat kan verklaard worden door de verschillende maximumbedragen per product per instelling. De bedragen voor het Startersfonds van Brusoc en de Startlening van het Participatiefonds liggen beduidend hoger, aangezien deze kredieten ook kunnen toegekend worden voor meer dan € 25.000. Wat betreft het Plan Jonge Zelfstandigen van het Participatiefonds kan nog een bijkomende onderhoudslening worden toegekend. In het verleden bedroeg deze € 2.250. Recent (sinds 1 april 2006) is het maximumbedrag van deze lening opgetrokken tot € 4.500.

Tabel 7: Gemiddeld toegekend bedrag per instelling (in €) (2005)

		Gemiddeld bedrag
Brusoc	Micro-krediet	11.460
	Startersfonds	24.615
Crédal	MC²	6.750
Participatiefonds	Solidaire Lening	11.295
	Startlening (zonder begeleiding)	23.870
	Startlening met begeleiding	23.520
	Startlening (Plan Jonge Zelfstandigen)	21.525

Wanneer we de gemiddelde bedragen vergelijken met de maximum toekenbare bedragen valt een duidelijk verschil op voor het Startersfonds van Brusoc. Het gemiddelde bedrag dat in 2005 werd toegekend, bedraagt slecht 26% van het maximum toewijsbare bedrag. Ook qua Micro-kredieten scoort Brusoc beduidend lager dan Crédal en het Participatiefonds: het gemiddeld toekenbare bedrag belooft 46% van het maximumbedrag. Bij zowel Crédal als het Participatiefonds zijn de verschillen tussen de gemiddelde en maximum toekenbare bedragen niet zo uitgesproken.

Figuur 14: Gemiddeld versus maximum toegekend bedrag per instelling (in €) (2005)

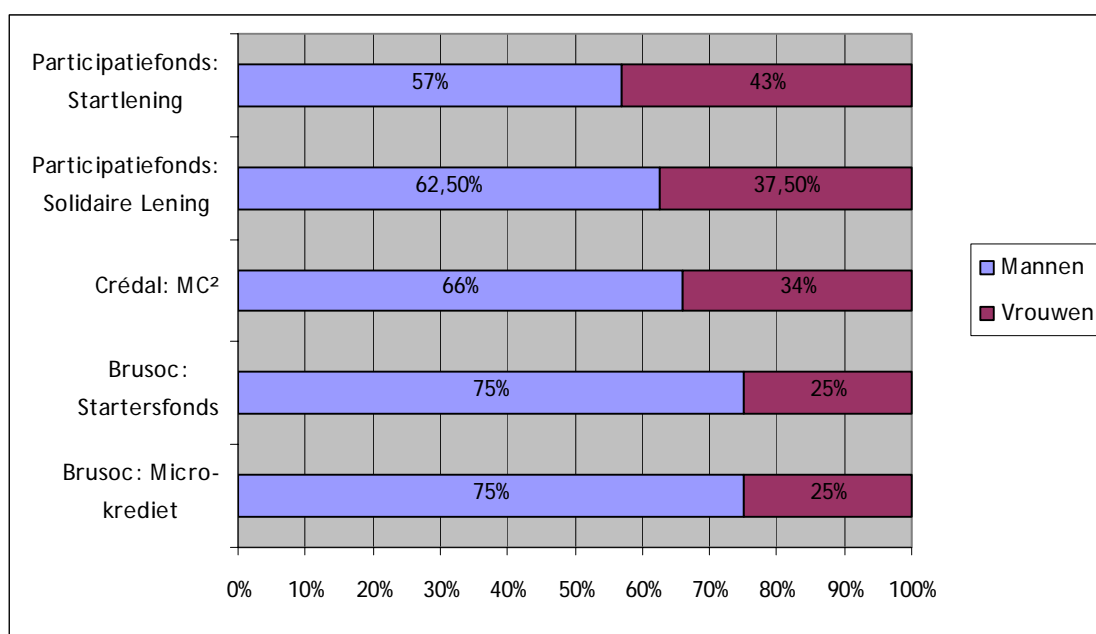

2.4.1.5.3 Geslacht

In verband met de verdeling per geslacht zien we dat het aandeel mannen met betrekking tot het aantal goedkeuringen per MFI hoger is dan het aandeel vrouwen. Toch nemen we reeds een positieve evolutie waar op dit vlak. Immers, sinds 2003 is het aandeel vrouwen

bij de MFI's gestegen. De verhouding mannen/vrouwen bedroeg bij het Participatiefonds in 2003 (betreffende het aantal goedkeuringen) 60/40%. Crédal kende in 2003 een verdeling van 72% mannen en 28% vrouwen. Bij Brusoc schommelde het aandeel vrouwen in 2003 met betrekking tot het Micro-krediet tussen 12,5% en 30% (berekend per trimester). Het Startersfonds van Brusoc was goed voor een aandeel vrouwen dat varieerde tussen 10% en 37,5%¹⁶⁷.

Figuur 15: Verdeling per geslacht op basis van het aantal goedkeuringen (2005)

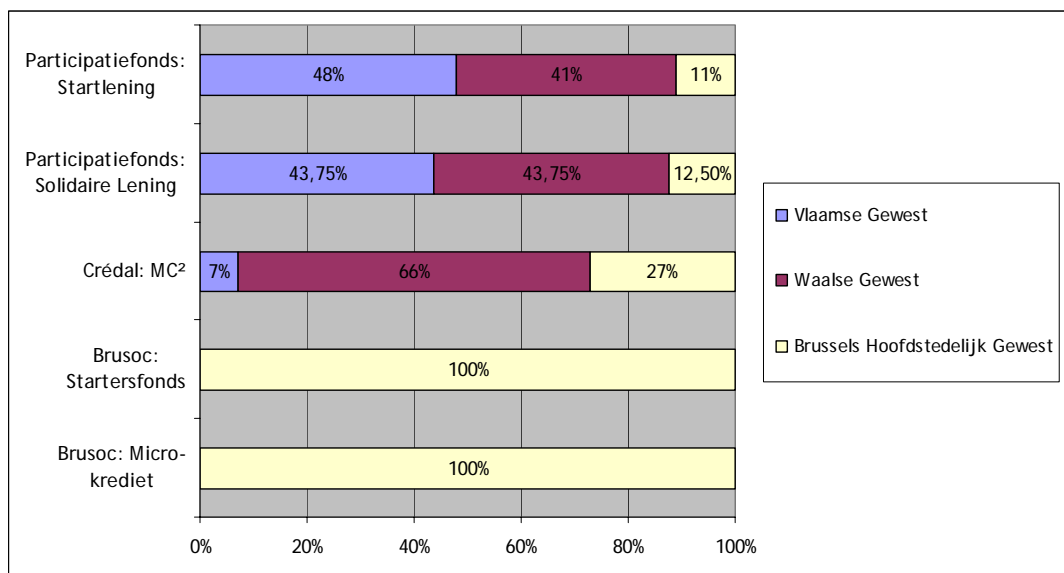

2.4.1.5.4 Gewest

Aangezien Brusoc zich enkel toespitst op projecten die zich bevinden in zone Doelstelling II van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest behandelt het ook enkel projecten in Brussel. Aanvragen kunnen ook van elders komen, maar worden onmiddellijk onontvankelijk verklaard. Voor Crédal is het opvallend dat toch nog 7% van de aanvragen voor een microkrediet uit Vlaanderen komen, ondanks het feit dat Crédal zich toespitst op Brussel en Wallonië. Bij het Participatiefonds is de verdeling van de aanvragen voor de Solidaire Lening evenredig verdeeld voor Vlaanderen en Wallonië. Voor de Startlening geldt echter dat er iets meer aanvragen vanuit het Vlaamse Gewest komen.

¹⁶⁷ http://www.iiav.nl/epublications/2005/Beleid_inzake_tewerkstelling_en_beroepsopleiding.pdf (07/11/2006)

Figuur 16: Verdeling per gewest op basis van het aantal aanvragen (2005)

2.4.1.5.5 Leefstijfsverdeling

Qua leeftijfsverdeling bestaan er kleine verschillen tussen de MFI's. We beschikken niet over de cijfers van Crédal voor ondernemers ouder dan 30 jaar, maar toch springt een opvallende trend in het oog. Hoewel redelijk wat jongeren (jonger dan 30 jaar) een zelfstandige activiteit opstarten met de hulp van een microkrediet, is het voornamelijk de groep tussen 30 en 50 jaar die het meest vertegenwoordigd is bij de zelfstandige microkredietondernemers. Dit komt overeen met de algemene cijfers betreffende het zelfstandig ondernemerschap van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen, het RSVZ. Het hoogste percentage zelfstandige ondernemers heeft immers een leeftijd variërend tussen 35 en 50 jaar¹⁶⁸.

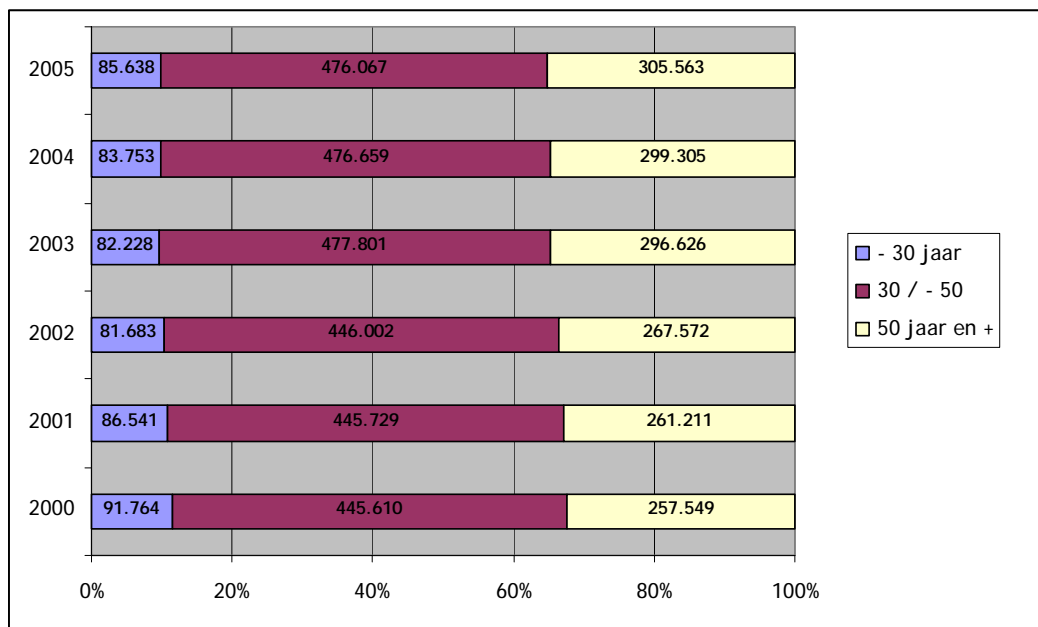
Tabel 8: Verdeling per leeftijdscategorie op basis van het aantal toegekende leningen (2005) (in %)

		Max. 30 jaar	31 jaar – 50 jaar	> 50 jaar
Brusoc ¹⁶⁹		12	82	6
Crédal	MC²	36	N.A.	N.A.
Participatiefonds	Solidaire Lening	9,38	71,87	18,75
	Startlening	38,91	58,04	3,05

¹⁶⁸ ING België NV (2006). *Zet de renaissance van zelfstandig ondernemen door?* Financiële berichten, Nr. 2411, 79ste jaargang, november-december 2006, pp. 1-10. <http://www.ing.be/xpedio/groups/ingbe/@public/@bbl/@publications/documents/finbulletin/183927_nl.pdf> (03/11/2006)

¹⁶⁹ Leefstijfsverdeling van de mensen die een microkrediet ontvangen hebben in de periode 2003-2005.

Figuur 17: Evolutie van het aantal verzekeringsplichtigen (zelfstandigen en helpers) volgens leeftijdsklasse (toestand op 31 december)¹⁷⁰

2.4.2 Andere initiatieven

In België zijn heel wat instellingen aan het werk die zich bezighouden met microfinanciering. De meeste van deze instellingen richten zich op ontwikkelingslanden. Zo zetten organisaties zoals Alterfin, Incofin, Oikocredit, Réseau Financement Alternatif, evenals sommige banken zich in voor de financiering van economische activiteiten van micro-ondernemers in het Zuiden. In de volgende paragrafen zullen we ons echter beperken tot initiatieven die bijdragen tot de financiering van micro-ondernemers in België.

2.4.2.1 Hefboom

Hefboom werd opgericht in 1985 en houdt zich bezig met het aanbieden van financiële ondersteuning en advies aan ondernemingen en organisaties uit de sociale en solidaire economie in Vlaanderen en Brussel. Hefboom realiseert deze doelstelling via een drieluik: een coöperatieve vennootschap (cvba¹⁷¹) en twee vzw's.

De cvba Hefboom is het instrument voor de financiering van ondernemingen en organisaties. De cvba krijgt haar middelen van ruim 1.500 aandeelhouders. De vzw

¹⁷⁰ http://www.rsvz-inasti.fgov.be/nl/tools/statistics/age_group_05.htm (07/11/2006)

¹⁷¹ Coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid

Hefboom behartigt vooral de adviesactiviteiten. Zij beschikt ook over een eigen Waarborgfonds. Schadegevallen op risicovolle - maar maatschappelijk belangrijke - kredieten, verleend door Hefboom cvba, kunnen hiermee verzekerd worden. De vzw Hefboomfonds voor de Solidaire Economie verwierf doorheen de jaren, via mecenaat en sponsoring, middelen die opnieuw ingezet worden ten behoeve van een aantal specifieke initiatieven en in de sociale en solidaire economie¹⁷². Deze initiatieven omvatten onder andere buurt- en nabijheidsdiensten, beschermde werkplaatsen en invoegbedrijven¹⁷³.

Om de doelstellingen te kunnen verwezenlijken, biedt Hefboom een aantal financieringsproducten aan: kredietinstrumenten zoals investeringskredieten, bedrijfskapitaalkredieten, kortetermijn-kredieten, overbruggingskredieten, achtergestelde leningen, kapitaalparticipaties en andere financieringen op maat, zoals borgstellingen en obligatieleningen. Adviesformules worden onder andere geleverd voor herstructureringen, HRM, sociale audit en kwaliteitsmanagement¹⁷⁴.

Hefboom is een van de partners in het project VrouwEnZaken. VrouwEnZaken is een project voor vrouwen die overwegen een zelfstandige activiteit te starten. Dit concept, gesubsidieerd door het Europees Sociaal Fonds (ESF), wil het vrouwelijk ondernemerschap stimuleren en loopt in samenwerking met Crédal, Vie Féminine en UNIZO (zie 2.4.1.2.1.b)¹⁷⁵.

2.4.2.2 SOWALFIN en haar filiaal, SOCAMUT

De NV SOWALFIN (Société Wallonne de Financement et de Garantie des Petites et Moyennes Entreprises) werd in 2002 opgericht op initiatief van de Waalse Regering. SOWALFIN vergemakkelijkt de toegang tot financiering voor kleine en middelgrote ondernemingen, voor de oprichting, de uitbreiding en zelfs de overname ervan. SOWALFIN biedt zowel achtergestelde leningen, in cofinanciering met commerciële banken, als waarborgen aan. Deze waarborgen worden toegekend voor maximaal 75% van de lening toegekend door de bank. De achtergestelde leningen bedragen minimaal € 25.000 en het maximumbedrag loopt op tot € 350.000¹⁷⁶.

Een van de filialen van de groep SOWALFIN is SOCAMUT, la Société des Cautions Mutuelles de Wallonie. Deze NV werd opgericht op 27 november 2003 en is voor 99,9% in handen van SOWALFIN. SOCAMUT bezit een kapitaal van ongeveer € 15 miljoen via Europese en regionale fondsen. SOCAMUT heeft als doelstelling de toegang tot de

¹⁷² <http://www.hefboom.be> (07/09/2006)

¹⁷³ “Een invoegbedrijf is een startend bedrijf dat mensen aanwerft uit bevolkingsgroepen die op de arbeidsmarkt ondervertegenwoordigd zijn. Naast invoegbedrijven zijn er ook invoegafdelingen. Dat zijn nieuwe afdelingen binnen een bestaand bedrijf waarvoor dezelfde principes gelden.” <<http://www.vlaanderen.be>> (15/09/2006)

¹⁷⁴ Hefboom. *Jaarverslag 2005*.

¹⁷⁵ http://www.hefboom.be/user_docs/HefboomalsAdviesverlener.pdf (06/12/2006)

¹⁷⁶ <http://www.SOWALFIN.be> (08/09/2006)

investeringskredieten en bedrijfskapitaal te bevorderen voor de Waalse micro-ondernemingen (ondernemingen die minder dan 10 personen tewerkstellen en waarvan de jaarlijkse omzet of het jaarlijkse balanstotaal € 2 miljoen niet overschrijdt) die niet over de door de kredietinstellingen gewenste garanties beschikken¹⁷⁷. Haar rol is om tussen te komen als herverzekeraar van de verbintenissen die zijn genomen door de Onderlinge Borgstellingsmaatschappijen (OBM) door een hefboomeffect te creëren ten voordele van de samenwerking en het verdelen van de risico's tussen de private en openbare sector.

De OBM zijn private coöperatieve vennootschappen die de automatische tegengarantie genieten van 50% van hun verbintenissen door de groep SOWALFIN. Zij zijn onderworpen aan de controle van de Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen. De werking van de OBM valt onder de systemen voor leningwaarborgen ten voordele van alle kleine ondernemingen zoals werd aanbevolen door de Commissie. Men moet weten dat die OBM, die geografisch over Wallonië verdeeld zijn, ontstaan zijn in professionele milieus en dat hun waarborgactiviteit speciaal is gericht op de zelfstandigen, ambachten en micro-ondernemingen (maximumbedrag van de waarborg: € 150.000).

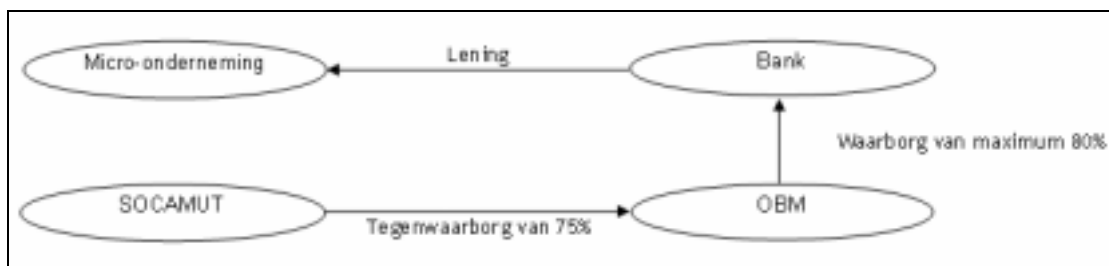
Banken eisen waarborgen vooraleer ze geld ontlenen. Het is echter mogelijk dat de maximale waarborg die een onderneming kan bieden onvoldoende is voor de bank. Het Waalse gewest kan dan via de groep SOWALFIN borg staan voor een deel van het geld dat een natuurlijk of een rechtspersoon van de bank wil lenen. Als die persoon de rente en aflossing niet meer kan betalen, deelt de groep SOWALFIN het risico met de bank. Vanzelfsprekend blijft de onderneming wel aansprakelijk voor het geleende bedrag.

Het is de bank die de waarborgaanvraag indient bij SOWALFIN. Dat gebeurt rechtstreeks of via een OBM wanneer het gaat om kredieten lager dan € 150.000. SOWALFIN of de OBM analyseert het dossier en beslist vervolgens om de waarborg al dan niet toe te kennen.

In de praktijk bereidt de bank het dossier voor en bepaalt de grootte van de waarborg. Dat dossier wordt, samen met alle nodige informatie, bezorgd aan SOWALFIN of de OBM, al naargelang het bedrag, zodat die op haar beurt een beslissing kan nemen. Wanneer SOWALFIN of de OBM akkoord gaat, waarborgt deze tot 75% van het kredietbedrag. Voor deze dienst dient jaarlijks 1% commissie betaald te worden.

¹⁷⁷ SOWALFIN. *Rapport annuel 2004*.

Figuur 18: Relatie tussen de verschillende partners van de groep SOWALFIN in het kader van de tegenwaarborg door SOCAMUT – microkredietregeling¹⁷⁸

In de context van het internationale jaar van het microkrediet 2005 heeft de Waalse overheid een maatregel uitgevaardigd om de toegang tot microkredieten van maximum € 25.000 te vereenvoudigen. In het kader van die maatregel waarborgt de OBM maximaal 80% van het ontleende microkredietbedrag. SOCAMUT waarborgt dan automatisch de waarborgen aangegaan door de OBM ten belope van 75%. Tot de doelgroep van deze microwaarborgen behoren micro-ondernemingen, zelfstandigen, ambachtslui, handelaars en beoefenaars van vrije beroepen, die zich niet in financiële moeilijkheden bevinden¹⁷⁹.

Hoewel de leden van deze doelgroep, die anders geen bancair krediet zouden krijgen, op deze manier geholpen worden, definiëren we in deze studie de begunstigde van een microkrediet als een persoon die door zijn precare situatie moeilijk of geen toegang heeft tot het traditionele krediet. Aangezien SOWALFIN en zijn filiaal SOCAMUT zich op een ruimer doelpubliek richten, hebben we hen bijgevolg niet ingedeeld bij de MFI's "an sich", ondanks het feit dat dit type waarborg ten goede kan komen van personen die traditioneel deel uitmaken van de cliënteel van de MFI's.

2.4.2.3 Andere

Binnen België bestaan nog andere initiatieven betreffende microfinanciering. Zo werd enkele jaren geleden in Etterbeek het proefproject Micro-Brussel opgezet¹⁸⁰. Dit project, dat momenteel reeds afgelopen is, werd gefinancierd op basis van artikel 6 van het Europees Sociaal Fonds. De bedoeling was om, via het verlenen van microsubsidies, mensen die werkloos waren, in een precare situatie leefden of om een of andere reden uitgesloten werden, te helpen bij de start van een micro-onderneming¹⁸¹. Deze microsubsidie bedroeg maximaal € 10.000, of kon in zeer uitzonderlijke gevallen meer bedragen. Ze diende niet terugbetaald te worden en had voornamelijk tot doel een

¹⁷⁸ <http://www.SOWALFIN.be> (08/09/2006)

¹⁷⁹ <http://www.SOWALFIN.be> (13/09/2006)

¹⁸⁰ Agence Alter (2004). *Afstand tussen maatschappelijk werk en begeleiding van starters: vaststellingen*. Alter Echos, extra editie, juni 2004, pp. 3-4. <http://www.alter.be/extranet/data/article/7750_Eigen_wekr_creeren.pdf> (25/10/2006)

¹⁸¹ Brusoc. *Jaarverslag 2001*.

zelfstandige activiteit (een zeer kleinschalig project) te starten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, of diende als basis om een lening bij de bank te kunnen verkrijgen.

In Namen werd La Payote opgericht naar het voorbeeld van de Afrikaanse tontine. Het reduceren van de bancaire uitsluiting van immigranten en autochtonen in een precare situatie behoort tot de voornaamste doelstellingen van deze vzw. Om een microkrediet te kunnen verkrijgen, dient men gedurende 6 maanden een bijdrage van minimaal € 20 per maand te betalen. Na deze periode kan men een krediet bekomen dat oploopt tot drie maal het gespaarde bedrag. Dit bedrag wordt terugbetaald gedurende 1 jaar. Interesten worden niet gevraagd, wel een bijdrage in de administratieve kosten van € 2,50. In 2006 werden tot nu toe reeds 23 kredieten toegekend, voor de aankoop van een tweedehands wagen, computers, een huurwaarborg, enz. Het gaat hier dus om een sociaal krediet, eerder dan een krediet om een zelfstandige activiteit mee aan te vangen¹⁸².

In België bestaan ook nog de couveuses voor ondernemingen (“la couveuse d’entreprises”) en de activiteitencoöperaties. De couveuse biedt aan Waalse¹⁸³ kandidaat-ondernemers de mogelijkheid hun activiteit te testen gedurende 6 maanden in een juridische, commerciële, financiële en logistieke omgeving, en dit alles terwijl de kandidaat zijn of haar sociale uitkeringen behoudt. De couveuse richt zich voornamelijk op werkzoekenden en sociaal benadeelde mensen¹⁸⁴. De begunstigden genieten persoonlijke en collectieve opleidingen en begeleiding, en ontvangen een beurs van maximaal € 5.000¹⁸⁵. De activiteitencoöperatie stelt de oprichters van nieuwe micro-ondernemingen in staat de haalbaarheid van hun ondernemingsproject op ware grootte uit te testen. Hiervoor krijgen de kandidaat-zelfstandigen een deeltijdse arbeidsovereenkomst aangeboden d.w.z. dat zij in dienst komen van de activiteitencoöperatie en het statuut van loontrekkende verwerven. Hun inkomen is aan de evolutie van hun activiteit gekoppeld, hun uitkering blijft behouden maar verminderd met het bedrag van hun inkomsten. De activiteitencoöperatie staat in voor de begeleiding van de kandidaten, evenals voor de managementondersteuning, de boekhouding en het juridisch statuut. Het doelpubliek bestaat uit niet werkende werkzoekenden, leefloners, schoolverlaters, herintreders, personen zonder statuut en outplacementgerechtigden¹⁸⁶.

Sinds september 2005 is het mogelijk een Europees diploma in de microfinanciering te behalen via het European Microfinance Program (EMP), gelanceerd door PlaNet Finance,

¹⁸² Agence Alter (2006). *Du microcrédit à l’africaine avec La Payote à Namur*. Alter Echos, nr. 216, 22 september – 5 oktober 2006, pp. 15-16. <<http://www.alterechos.be/du-microcredit-a-l-africaine-avec-la-payote-a-namur-va14853.html>> (30/10/2006)

¹⁸³ AlteR&I i.s.m. Hefboom en Crédal (2003). *Praktische gids voor microkrediet: de ervaring van de Solidaire Lening*. In opdracht van de Koning Boudewijnstichting <http://www.kbs-frb.be/files/db/NL/PUB_1372_Solidaire_lening.pdf> (02/06/2006)

¹⁸⁴ http://www.groupeone.be/new_fr/sections.php?op=viewarticle&artid=64 (30/10/2006)

¹⁸⁵ Job’In. *Rapport d’activités 2005*.

¹⁸⁶ Activiteitencoöperaties in Vlaanderen (Sine dato). *Presentatietekst. Werkzoekende vindt werk ... als ondernemer!* pp. 9. <http://www.coopac.be/IMG/pdf/Presentatietekst_-_Vlaamse_activiteitencooperaties-3.pdf> (07/12/2006)

de universiteit Paris-Dauphine, de Solvay Business School (Université Libre de Bruxelles) en de universiteit Wageningen in Nederland. Dit postgraduaatprogramma is gespecialiseerd in microfinanciering in ontwikkelingslanden en wordt 's avonds en tijdens de weekends gedoceerd gedurende 1 jaar¹⁸⁷. Vanaf februari 2007 bieden ICHEC-Entreprises¹⁸⁸ en Proximity Finance Foundation eveneens een opleiding in de microfinanciering aan. In 5 modules van twee dagen en half, eens per maand, wordt men wegwijs gemaakt in de situatie van microfinanciering in het Noorden en meer specifiek in België, de objectieven, de risico's, enz. en dit via zowel theoretische uiteenzettingen als het behandelen van casestudies.

Op 6 oktober 2006 organiseerde het Participatiefonds, naar aanleiding van de studie "Immigrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven¹⁸⁹", de conferentie getiteld "Immigrantenondernemerschap en microfinanciering: integratiehefbomen in België?". De doelstellingen van dit colloquium waren het verstrekken van informatie over de situatie van de micro-ondernemers in België die geen EU-onderdanen zijn, het uitwisselen van informatie over de praktijken van startersbegeleiding van in België en Europa geïmmigreerde kandidaat-ondernemers en het aanmoedigen van de uitwisseling van informatie tussen Belgische en Europese spelers betrokken bij de oprichting van ondernemingen en microfinanciering¹⁹⁰.

¹⁸⁷ http://www.planetfinance.org/documents/FR/CP_EMP,%20vf.pdf (07/12/2006)

¹⁸⁸ <http://www.ichec-entreprises.be> (30/10/2006)

¹⁸⁹ Participatiefonds, departement studies (2006). *Immigrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven*. Studie uitgevoerd in het kader van het INTI-programma "integratie van onderdanen uit derde landen" 2005-2006 van het Directoraat Generaal Justitie, Vrijheid en Veiligheid van de Europese Commissie. Participatiefonds, Brussel. pp. 92.

¹⁹⁰ <http://www.migrant-entrepreneurship.be/> (30/10/2006)

Hoofdstuk 3 De impact van microfinanciering

Om de impact van microfinanciering volledig te kunnen meten, hebben we ervoor geopteerd het volledige doelpubliek op te delen in drie verschillende categorieën, die we vervolgens op een verschillende manier aan een onderzoek onderworpen hebben.

1. De eerste categorie bestaat uit mensen die een gespecialiseerde instelling of andere structuur geraadpleegd hebben en zich geïnformeerd hebben over het verkrijgen van een microkrediet. Toch gaan ze uiteindelijk niet door met de eigenlijke kredietaanvraag, op eigen initiatief of op aanraden van de instelling.
2. De tweede categorie bestaat uit mensen die een microkredietaanvraag indienden. Deze aanvraag werd echter negatief onthaald door de instelling.
3. De derde categorie bestaat uit mensen die een microkrediet verkregen hebben. Vervolgens hebben we deze categorie opgedeeld in mensen die hun activiteit vandaag nog steeds uitoefenen en zij die hun activiteit hebben moeten stopzetten.

3.1 Methodologie

De resultaten van de eerste steekproef zijn gebaseerd op een enquête¹⁹¹, uitgevoerd bij de steunpunten van het Participatiefonds, een enquête die eveneens ingevuld werd door Brusoc en Crédal. Volgend op deze enquête hadden we bijkomende gesprekken met enkele van deze steunpunten. We gingen hierbij in op deze eerste steekproef, maar peilden ook naar meer algemene inzichten en meningen in verband met microfinanciering.

De tweede steekproef bevat een kwantitatieve analyse van de meest voorkomende redenen om een microkrediet te weigeren bij het Participatiefonds. We gaan ook in op de weigeringsredenen bij Brusoc en Crédal.

Voor de derde steekproef werd beroep gedaan op de expertise van een gespecialiseerd enquêtebureau¹⁹². Via twee vragenlijsten werden ongeveer 200 face-to-face interviews afgenomen bij mensen die in de periode 1999-2004 een microkrediet verkregen hebben bij een Belgische MFI. Op die manier wordt een duidelijk en zo breed mogelijk inzicht verworven over de impact die microfinanciering kan hebben op de levens van de begunstigden ervan en hun naaste omgeving. De gebruikte vragenlijsten kan u vinden in bijlage.

¹⁹¹ Voor meer informatie over het opstellen van enquêtes, zie o.a.:

- Billiet J. & Waeghe H. (2006). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*.

- Beaud Stéphane, Weber Florence (2003). *Guide de l'enquête de terrain. Produire et analyser des données ethnographiques*.

¹⁹² M.A.S. Leuven. Voor meer informatie, zie <<http://www.masresearch.be>>

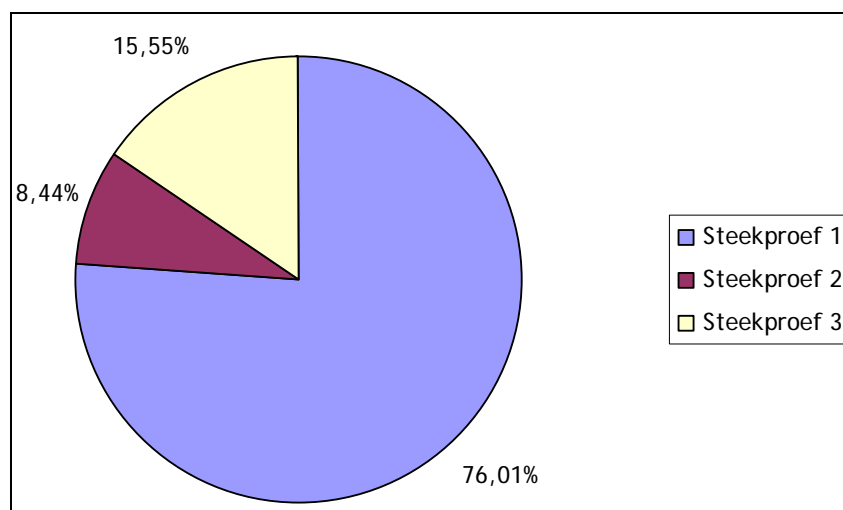
3.2 Steekproef 1: Aanvragen van informatie, niet gevolgd door het indienen van een kredietdossier

De resultaten van deze steekproef zijn gebaseerd op de enquêtes die naar de steunpunten van het Participatiefonds verstuurd werden, evenals naar Brusoc en Crédal. We ontvingen 51,32% van de vragenlijsten ingevuld terug. Het betrof een kwantitatieve enquête, die verder uitgediept werd tijdens enkele interviews.

3.2.1 Omvang per steekproef

Wanneer we de cijfers voor 2005 bekijken, blijkt eerst en vooral dat gemiddeld 76% van de mensen die een steunpunt of MFI contacteerden in 2005 behoren tot steekproef 1. Dus 76% van de contacten die steunpunten of MFI's hebben, leiden enkel tot het verschaffen van informatie. Slechts 24% van de contacten heeft een microkredietaanvraag tot gevolg.

Figuur 19: Gemiddeld percentage per steekproef (2005)

De figuur toont eveneens aan dat een aanvraag voor een microkrediet in 2005 gemiddeld in ongeveer 65% van de gevallen leidde tot de toekenning van een microkrediet.

3.2.2 Kenmerken van de doelgroep

Wanneer we de steunpunten enkele criteria voorlegden, betrekking hebbend op de mensen die geen microkrediet aanvroegen, blijkt dat de kenmerken “leeftijd” en “geslacht” niet leiden tot verschillen. De resultaten van de enquête tonen immers niet aan dat vrouwen de procedure tot aanvraag van een microkrediet vaker stopzetten (uit eigen beslissing of op suggestie van het steunpunt). Ze tonen echter ook niet aan dat mannen de procedure vaker

stopzetten. De stellingen werden zodanig geformuleerd dat ze elkaars tegenpool vormen. Op die manier werd een controle in de vragenlijst ingebouwd. De criteria “geslacht” en “leeftijdscategorie” doorstaan deze controle niet.

Wat betreft de professionele ervaring en de kwalificaties valt er wel een lijn te trekken in de antwoorden van de steunpunten. Uit bijna 87% van de antwoorden blijkt dat personen zonder de nodige professionele ervaring meer afhaken¹⁹³ dan personen met de nodige professionele ervaring. Daarenboven is 80% van de steunpunten akkoord met de stelling dat personen die niet beschikken over de nodige kwalificaties en competenties en die bijvoorbeeld niet de juiste opleiding genoten en het nodige diploma hebben meer afhaken dan zij die wel over de nodige kwalificaties beschikken.

Bijkomend worden nog enkele eigenschappen vermeld van de mensen die behoren tot de eerste steekproef. Deze eigenschappen vormen een echte hinderpaal tot de creatie van een zelfstandige activiteit. Onderstaande tabel is niet exhaustief.

Tabel 9: Persoonlijke hinderpalen tot het indienen van een microkredietaanvraag en het starten van een activiteit als zelfstandige

Onvoldoende beheerskennis	Alleenstaand / echtgescheiden met kinderen
Zwakke motivatie	Onvoldoende kennis van microkrediet
Sociaal isolement	Onvoldoende talenkennis
Gebrek aan realisme	Angst voor schulden
Gebrekkig zelfvertrouwen	Onzekerheid van het statuut als zelfstandige
Etnische afkomst: allochtoon	Precaire persoonlijke situatie
Gebrek aan steun van familie, vrienden, enz.	Gebrek aan familiale stabiliteit
Geen idee van het leven als zelfstandige	Geen andere inkomsten binnen het gezin

3.2.3 Redenen voor het niet aanvragen van een microkrediet

Naast de bovenstaande, meer persoonsgebonden kenmerken die ervoor zorgen dat mensen geneigd zijn toch geen microkrediet aan te vragen of die ertoe leiden dat MFI's en steunpunten aanraden niet door te gaan met de procedure tot aanvraag van een microkrediet, bestaan er nog andere kenmerken die voor gevolg hebben dat niet wordt doorgedaan met de eigenlijke kredietaanvraag. Deze kenmerken kunnen onder andere gerelateerd zijn aan het project zelf of aan financiële beperkingen.

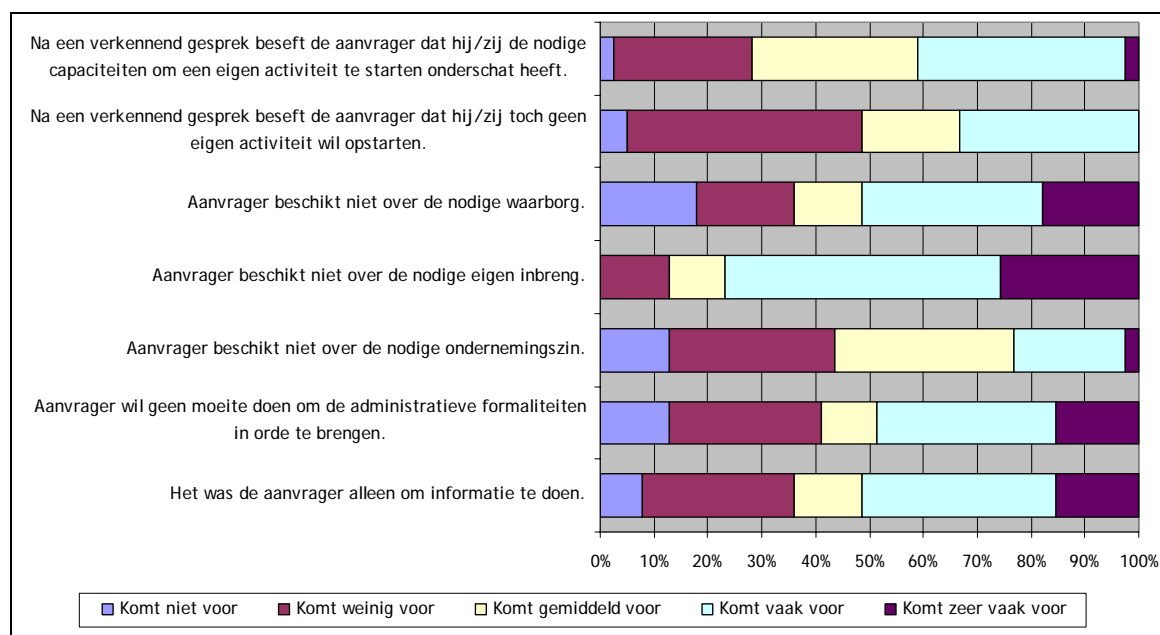
¹⁹³ Afhaken = de procedure tot aanvraag van een microkrediet stopzetten, uit eigen beslissing of op suggestie van het steunpunt.

3.2.3.1 ... door de oorspronkelijk geïnteresseerde

Uit de enquête blijkt dat in meer dan 50% (komt vaak tot zeer vaak voor) van de gevallen het de aanvrager enkel om informatie te doen is. In meer dan 75% van de gevallen ontbreekt het de aanvrager aan de nodige eigen inbreng. Ook het feit dat de kandidaat geen moeite wil doen om alle administratieve formaliteiten in orde te brengen is een rem op het aantal microkredietaanvragen.

Wat betreft het beschikken over de nodige waarborg dient men rekening te houden met het feit dat het Participatiefonds en Brusoc geen waarborg vragen. Crédal eiste in het verleden een solidaire waarborg, maar deze vereiste is ondertussen geschrapt. De drie MFI's in België eisen dus geen waarborgen (meer).

Figuur 20: Redenen voor het niet aanvragen van een microkrediet door de oorspronkelijk geïnteresseerde

Naast de bovenstaande redenen worden door de respondenten nog enkele bijkomende redenen vermeld die de oorspronkelijk geïnteresseerde ertoe kunnen brengen geen microkrediet aan te vragen. Hiertoe behoren onder andere:

1. de kandidaat heeft ondertussen vast werk gevonden;
2. de kandidaat wenst geen interesten te betalen op het krediet, al dan niet uit religieuze overtuiging;

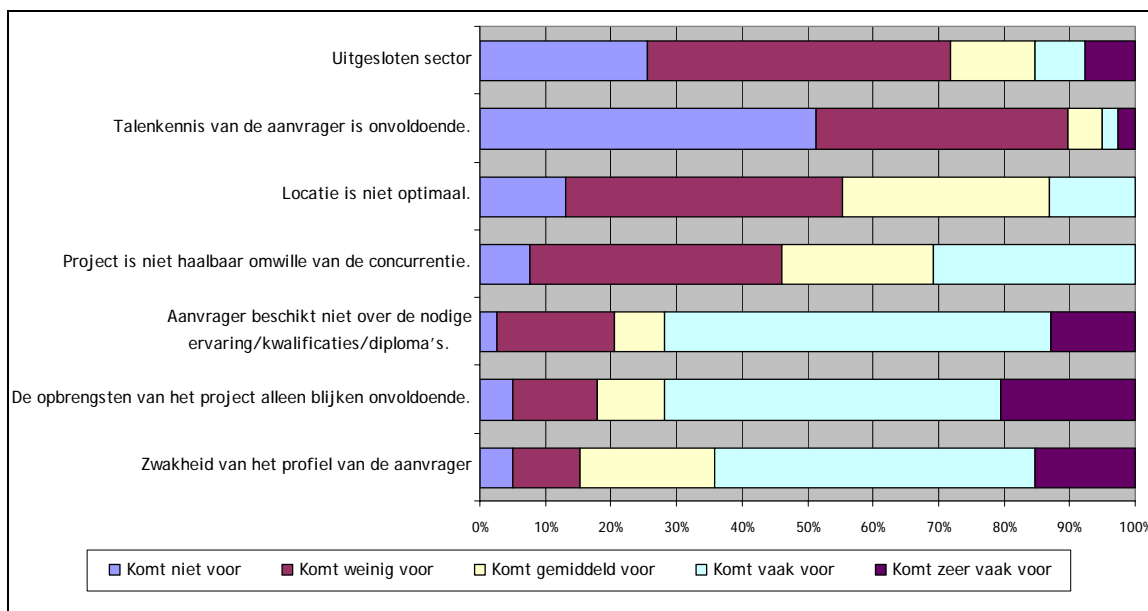
3. de periode tussen de indiening van de kredietaanvraag en de beslissing van de MFI duurt te lang om gunstige gelegenheden (bijvoorbeeld overname) aan te kunnen grijpen;
4. de kandidaat heeft ondertussen een krediet bij de bank verkregen;
5. de naaste omgeving van de kandidaat (partner, familie, ...) beïnvloedt zijn/haar beslissing;
6. de kandidaat verwacht de lening met een premie of subsidie;
7. de kandidaat vindt de beschikbare bedragen voor microkredieten te laag;
8. verplichting tot voorbereiding van het project gedurende 3 maanden (Plan Jonge Zelfstandigen – Participatiefonds);
9. personen uit de omgeving van de kandidaat willen niet als borg instaan;
10. de kandidaat krijgt tijdens de startfase van de microkredietaanvraag plots te kampen met persoonlijke problemen.

Men ziet eveneens dat de mensen, die zich in zulke situatie bevinden dat ze verplicht zijn te werken om te overleven, het minst geneigd zijn na een eerste contact de procedure tot microkredietaanvraag reeds stop te zetten. Zij hebben een duidelijke motivatie om met de aanvraag door te gaan.

3.2.3.2 ... door de structuur

Onderstaande figuur toont aan dat meer dan 60% van de respondenten van de enquête van mening is dat kandidaat-ondernemers het beste geen microkredietaanvraag indienen omwille van de zwakheid van het profiel van de aanvrager, bijvoorbeeld het ontbreken van de nodige ingesteldheid en ondernemingszin. Bovendien blijkt dat in meer dan 70% (komt vaak tot zeer vaak voor) van de gevallen de aanvraag van een microkrediet afgeraden wordt omwille van het ontbreken van de nodige ervaring, kwalificaties en diploma's, en de beperkte opbrengsten van het project die in het business plan vooropgesteld worden waardoor het project niet leefbaar is (meer dan 80%). De beperkte talenkennis van de kandidaat-aanvrager, evenals een uitgesloten sector, vormen geen hinderpaal voor het aanvragen van een microkrediet, terwijl de locatie en concurrentie wel aangehaald worden.

Figuur 21: Redenen voor het niet aanvragen van een microkrediet op aanraden van de MFI of het steunpunt

Bovenstaande redenen lichten reeds een deel van de sluier op. Bijkomende redenen om de kandidaat-ondernemer aan te raden geen microkrediet aan te vragen zijn onder meer:

1. het ontbreekt de kandidaat aan motivatie om met een zelfstandige activiteit te starten: willen ontsnappen aan de werkloosheid is slechts een beperkte motivatie;
2. de kandidaat werkt onvoldoende mee om de nodige inlichtingen te bezorgen;
3. ontbreken van eerlijkheid van de kandidaat tijdens het opzetten van het project, waardoor geen vertrouwensrelatie gecreëerd kan worden;
4. ontbreken van nauwgezetheid bij de kandidaat;
5. onrealistisch project;
6. onzekerheid over economische perspectieven;
7. de kandidaat wenst de zelfstandige activiteit enkel als zelfstandige in bijberoep uit te oefenen;
8. onvoldoende uitgewerkt project;
9. bedenkelijke activiteit (informele economie);
10. geen of onvoldoende eigen middelen, geen reserves ter beschikking;
11. bestaande schuldenlast;
12. cultuurverschillen: sommige nationaliteiten hebben een verschillende houding ten opzichte van tijd, geld en het gegeven woord¹⁹⁴;

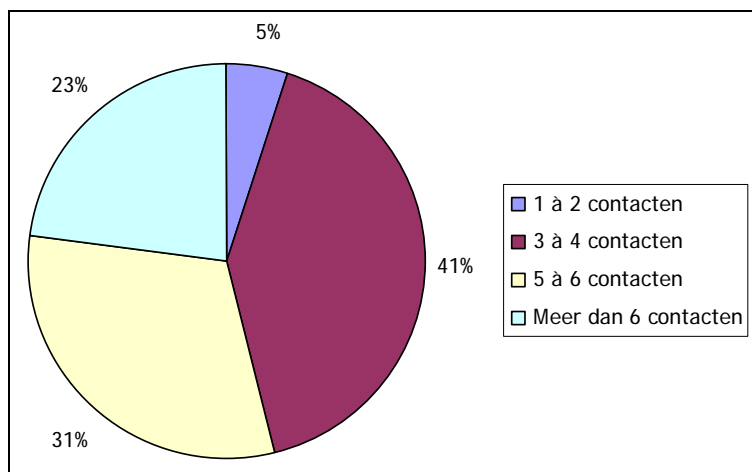
¹⁹⁴ Participatiefonds, departement studies (2006). *Immigrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven*. Studie uitgevoerd in het kader van het INTI-programma "integratie van onderdanen uit derde landen" 2005-2006 van het Directoraat Generaal Justitie, Vrijheid en Veiligheid van de Europese Commissie. pp. 92.

13. geen overeenstemming tussen persoon en project;
14. de kandidaat beschikt niet over de nodige kennis van bedrijfsbeheer of de nodige diploma's;
15. de kandidaat vindt geen geschikt lokaal aan een betaalbare prijs;
16. de kandidaat heeft onvoldoende kennis van de sector/markt en van de Belgische bedrijfswereld (bijvoorbeeld sociale, fiscale, boekhoudkundige aspecten);
17. de kandidaat heeft toegang tot andere financieringsbronnen;
18. innoverende karakter van het project;
19. de kandidaat heeft moeilijkheden om zich aan afspraken te houden;
20. de kandidaat komt zich informeren maar weet nog niet precies wat hij/zij gaat doen: men wil zelfstandige worden, maar men heeft geen idee welke activiteit men wil uitoefenen.

3.2.4 Aantal contacten voor de aanvraag van een microkrediet

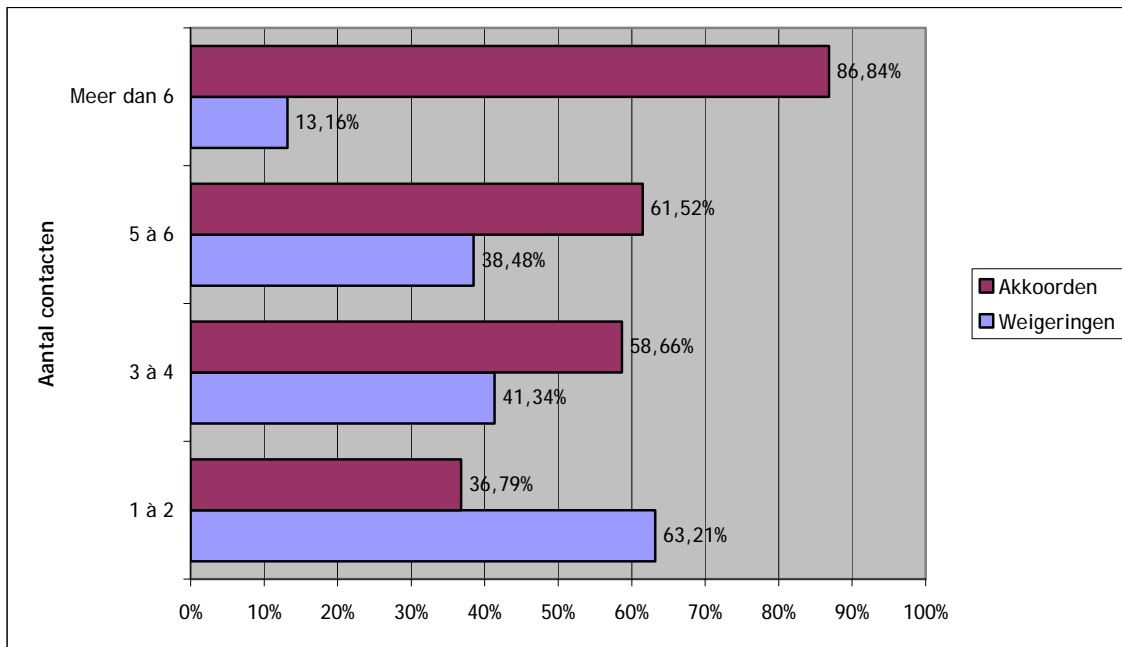
Het aantal contacten dat plaatsvindt tussen de kandidaat-aanvrager van een microkrediet en het steunpunt of MFI, hangt af van instelling tot instelling. Wat betreft het Participatiefonds hangt het aantal contacten af van het steunpunt in kwestie. Brusoc heeft gewoonlijk vier persoonlijke contacten met de kandidaat-ondernemer vooraleer de aanvraag voorgelegd wordt aan het Kredietcomité. Crédal heeft gemiddeld twee persoonlijke gesprekken van ongeveer 90 minuten met de aanvrager en daarnaast ook verscheidene telefonische contacten om het dossier te vervolledigen.

Figuur 22: Aantal contacten vooraleer een microkredietaanvraag ingediend wordt

54% van de instellingen hebben 5 contacten of meer met een kandidaat-ondernemer, waarvan 23% zelfs meer dan 6 contacten hebben, vooraleer over te gaan tot de aanvraag van een microkrediet. Voor het Plan Jonge Zelfstandigen van het Participatiefonds worden meerdere sessies met de kandidaat voorzien in vergelijking met de andere producten.

Figuur 23: Correlatie tussen het aantal contacten voor de microkredietaanvraag en het aantal akkoorden en weigeringen door de MFI's (2005)

Bovenstaande resultaten werden afgeleid van het aantal dossiers dat uiteindelijk ingediend worden bij een MFI. De grafiek geeft een opvallende trend weer. Naarmate het aantal contacten tussen een kandidaat-aanvrager en de gecontacteerde instelling hoger ligt, des te hoger is de kans dat het dossier wordt goedgekeurd. Vanaf het moment dat er drie à vier contacten plaatsvinden, bedraagt het aantal akkoorden bijna 60%. Wanneer het aantal contacten oploopt tot meer dan zes, worden 87% van de ingediende dossiers goedgekeurd.

Het aantal contacten hangt dus af van structuur tot structuur en van persoon tot persoon. Sommige structuren organiseren collectieve infosessies waarin ze meer uitleg geven, gevolgd door individuele sessies. Andere instellingen verkiezen enkel individuele sessies te houden met de kandidaat. Bovendien worden nog bijkomende contacten onderhouden via telefoon, mail en fax. Deze contacten houden voornamelijk het volgende in:

1. Kennismaking
2. Algemene informatie: werking van de instelling, uitleg van de producten en hun eigenschappen, begeleiding, voorwaarden, statuut van zelfstandige, enz.
3. Analyse van persoonlijk profiel (motivaties, troeven, kwaliteiten) en project en de coherentie tussen beiden
4. Verzamelen van de nodige attesten en bijlagen door de kandidaat-ondernemer
5. Rentabiliteitsstudie + opstellen van het business plan
6. Verzamelen van informatie over de markt, concurrentie, prijzen en leveranciers, opstellen van marketingplan
7. Feedback en aanbevelingen

8. Afronden van het dossier
9. Beslissing
10. Ondertekening dossier

3.2.5 Bijkomende bevindingen

Op basis van zes bijkomende gesprekken met steunpunten van het Participatiefonds formuleren we nog enkele bijkomende opmerkingen. Deze steunpunten begeleiden en helpen toekomstige micro-ondernemers bij de uitwerking van hun project. De organisaties zijn gevestigd in Vlaanderen, Brussel en Wallonië. Het betreft Initiatives Locales pour l'Emploi à Schaerbeek (ILES) en Guichet d'Economie Locale de Molenbeek (GELM), De Kempische Brug (DKB) te Antwerpen en UNIZO Gent-Meetjesland, Job'In te Luik en l'Union des Classes Moyennes (UCM) te Namur. De gesprekken hadden plaats in de kantoren van de organisaties. Deze gesprekken waren bedoeld om meer informatie te verkrijgen over de door de steunpunten ingevulde enquête met betrekking tot de eerste steekproef, maar behandelden evenzeer andere zaken.

1. Het merendeel van de micro-ondernemers die een microkrediet ontvangen, starten effectief met hun zelfstandige activiteit. Gemiddeld beslist slechts 5 à 10% om, na de goedkeuring van de microkredietaanvraag, dit krediet niet op te nemen. De redenen hiervoor hangen voornamelijk samen met de periode die verloopt tussen de aanvraag en de goedkeuring van het microkrediet. Mogelijk heeft de aanvrager in tussentijd werk gevonden, of is het pand waarin de aanvrager zijn activiteit uit zou voeren in tussentijd aan iemand anders verhuurd of verkocht.
2. Het vragen van waarborgen voor het verkrijgen van een microkrediet is uit den boze. Waarborgen zijn niet coherent met het doelpubliek van microfinanciering, dat zich meestal in een precaire situatie bevindt. Het vormt een enorme rem op het aantal aanvragen van een microkrediet, aangezien het doelpubliek deze waarborg meestal niet kan betalen.
3. Microfinanciering is niet bekend bij het grote publiek. In deze optiek is promotie zeer belangrijk. De MFI's moeten zichzelf en hun producten kenbaar maken, maar men dient eveneens rekening te houden met het doelpubliek van een microkrediet. Sommigen hebben geen toegang tot de actualiteit en internet. Ze moeten dus op een andere manier benaderd worden. Daarom is het nodig dat onder meer de VDAB, BDGA, FOREM, RVA, vakbonden, steunpunten en banken (eveneens de regionale kantoren, aangezien zij met het grote publiek in contact komen) voldoende op de hoogte zijn van het bestaan van microfinanciering en de voorwaarden en kenmerken van de producten. Om dit te bereiken zijn regelmatig georganiseerde infosessies een noodzaak, hoofdzakelijk om alle partijen up-to-date te houden. Daarnaast kunnen infosessies in scholen interessant zijn, maar de studenten, hoofdzakelijk toekomstige economen, zijn niet het eigenlijke doelpubliek van microfinanciering. Daarnaast werd nog opgemerkt dat opgepast dient te worden met foto's die men op folders en affiches afdrukt: het doelpubliek van microfinanciering

herkent zichzelf niet in foto's waarop mannen en vrouwen in kostuum, met gsm en laptop staan afgebeeld.

4. Op de vraag of er in België nood is aan een bijkomende MFI werd unaniem negatief geantwoord. Beter is het om zich te richten op de bestaande MFI's en hun producten, en hier verbeteringen in aan te brengen. Zo dienen de MFI's beter gepromoot te worden en is het interessant eens na te denken over mogelijke veranderingen en uitbreidingen van het bestaande productaanbod, bijvoorbeeld de vereenvoudiging van de administratie bij aanvraag en het creëren van producten voor bepaalde beroepen en / of sectoren (sommige beroepen vereisen een zwaardere investering bij de start van het project) of voor het starten van een zelfstandige activiteit in bijberoep.
5. Om met een zelfstandige activiteit te kunnen starten, is een minimaal bedrag nodig. Dit bedrag is afhankelijk van het project, maar de respondenten schatten dit bedrag toch al gauw op € 15.000 à € 20.000 voor de oprichtingskosten, huurwaarborg, thesaurie, voorraad, enz. Ze raden aanvragers daarom aan een zo hoog mogelijk bedrag aan te vragen.
6. De terugbetalingsperiode van de lening dient afhankelijk te zijn van het ontleende bedrag. Idealiter zou men zich bij het bepalen van de lengte van deze periode baseren op zowel de afschrijvingsperiode van de gedane investeringen als het persoonlijke profiel van de aanvrager en zijn terugbetalingscapaciteit. Terugbetaling op minder dan 5 jaar raadt men niet aan. Men geeft de voorkeur aan een terugbetalingsperiode van 5 à 10 jaar. Bovendien zou een progressieve terugbetaling kunnen overwogen worden in plaats van een terugbetaling in constante schijven, waarbij geleidelijk grotere bedragen worden terugbetaald.
7. Qua interestvoet zegt men dat de te betalen rente lager moet liggen dan bij een bank. Bovendien zijn sommigen voorstander van een rentevoet van 0%, aangezien bijvoorbeeld moslims omwille van godsdienstige redenen geen interesten mogen betalen en bijgevolg dus geen lening kunnen aanvragen. Anderen zeggen dan weer dat 0% niet te prefereren is aangezien MFI's op zichzelf moeten kunnen bestaan en niet enkel afhankelijk van subsidies mogen zijn. Daarnaast constateert men dat verminderde rentevoeten aanzetten tot het volgen van begeleiding.
8. De weigeringen door de MFI's dienen voldoende gemotiveerd en transparant te zijn, waarbij voldoende aandacht besteed moet worden aan zowel het financiële aspect als het persoonlijke profiel van de aanvrager. Soms worden projecten geweigerd door een bepaalde MFI, bijvoorbeeld omdat ze te innovatief zijn of omdat het project seizoensgebonden is, maar bekomt de aanvrager toch een lening bij een andere MFI of bij een bank. Daarom is communicatie tussen de aanvrager en MFI zeer belangrijk: een persoonlijke ontmoeting tussen beiden zou de twijfels met betrekking tot persoon en project kunnen laten afnemen. Financieel is het mogelijk dat een project tijdens het eerste jaar nog niet rendabel blijkt in het voorgestelde business plan. Zulke projecten worden geweigerd hoewel het best mogelijk is dat het project na enkele jaren wel rendabel zal zijn.
9. Het profiel van de aanvrager is zeer belangrijk: de kandidaat-ondernemer dient over voldoende wilskracht en commerciële eigenschappen te beschikken. Iemand kan

immers een goede vakman zijn, maar dat garandeert niet dat men zijn product verkocht krijgt.

10. Het profiel van het publiek van de steunpunten loopt nogal uiteen en hangt af van steunpunt tot steunpunt. Qua geslacht valt op dat de proportie mannen / vrouwen de laatste jaren ongeveer gelijk is (55% mannen, 45% vrouwen). Sommige steunpunten ontvangen meer autochtonen, anderen meer allochtonen: dit hangt af van regio tot regio. Ondernemers zijn voornamelijk tussen 25 en 45 jaar oud. Het doelpubliek bevindt zich in een preciaire situatie en is vaak laag geschoold.
11. Mensen willen nogal eens zelfstandige worden, maar er zijn een aantal zaken die ze daarbij durven vergeten, zoals de impact op het privéleven, het aantal werkuren, de bijkomende administratie en boekhouding. Daarom dienen deze mensen voldoende gesensibiliseerd te worden en moet via positieve demotivatie gepolst worden of ze inderdaad in de wieg gelegd zijn om zelfstandige te worden.
12. Van de zelfstandige activiteiten die opgestart worden, blijven er volgens de respondenten gemiddeld 85% bestaan. Dit wil natuurlijk ook zeggen dat 15% zijn activiteit moet stopzetten. Dit percentage moet genuanceerd worden, aangezien de respondenten de micro-ondernemers voornamelijk opvolgen tijdens de begeleidingsfase. Na de begeleidingsperiode dienen echter nog bijkomende activiteiten te worden stopgezet. Daarom varieert het finale stopzettingpercentage tussen 30 en 50%. Dit komt volledig overeen met de algemene norm betreffende de startende bedrijven (dus niet enkel degenen gefinancierd met behulp van een microkrediet) in België: na 5 jaar is nog 69,8% van de nieuwe ondernemingen actief (in 2005). In 2004 was dat nog 70,2% en in 2003 68,8%. Na 10 jaar is ongeveer nog 1 op 2 ondernemingen actief¹⁹⁵. Vaak genoemde redenen zijn de slechte rentabiliteit, een slechte locatie, toevallige problemen zoals wegenwerken, gezondheidsproblemen, beperkte commerciële kwaliteiten van de ondernemer, concurrentie, familiale situatie, enz. De laatste jaren steken scheidingen als oorzaak voor het stopzetten van de activiteit ook meer en meer de kop op. Bovendien is de situatie van de ondernemer van bij de start al fragieler wanneer de partner werkloos is en de inkomsten van de activiteit de enige inkomsten van het gezin zijn. Wanneer een activiteit de eerste jaren na de start overleeft, is de kans klein dat de activiteit dient stopgezet te worden. Daarom is postcreatie begeleiding zo belangrijk.
13. Het aantal personen dat de steunpunten en MFI's contacteert en bijgevolg het aantal behandelde dossiers is de laatste jaren duidelijk gestegen. Redenen hiervoor zijn dat sommige van deze structuren na het opstarten ervan nu pas goed op gang zijn gekomen, via mond-tot-mond reclame en allerhande promotiecampagnes, via het aanwerven van extra werknemers, enz.
14. Voor het aanmoedigen van zelfstandig ondernemerschap zou het interessant zijn de overgang tussen het statuut "werkloze" en het statuut "zelfstandige" minder bruusk te maken. Dit kan in zijn werk gesteld worden via het behoud van uitkeringen gedurende de eerste maanden van de zelfstandige activiteit.

¹⁹⁵ UNIZO Startersservice (2006). *StartersAtlas. 10 jaar starten met een onderneming in België. Update 2006*. pp. 33. <http://www.startersservice.be/images/res63282_4.pdf> (04/01/2007)

3.3 Steekproef 2: Analyse van de weigeringsredenen

Weigeringen van kredietaanvragen door de MFI's zijn gebaseerd op een samenspel van verschillende factoren. Redenen die aangehaald worden, en die we ook in onderstaande analyse zullen zien verschijnen, zijn bijvoorbeeld: (schijn)zelfstandigheid, eventuele schuldsituatie, concurrentie, realistische rentabiliteitsvooruitzichten, realistische dagtaak, incoherentie met de doelgroep, professionele bekwaamheid en – ervaring, beheersbekwaamheid, locatie, evenwichtig investeringsplan, eigen inbreng en ondersteuning door familie en vrienden¹⁹⁶.

Wat betreft het aantal goedgekeurde dossiers valt op te merken dat dit aantal bij de Belgische MFI's in dezelfde lijn ligt. Zoals reeds bleek uit de resultaten van de eerste steekproef ontvangt het Participatiefonds de dossiers van 24% van het totale aantal mensen dat de steunpunten contacteert. Van deze dossiers worden er ongeveer 60% goedgekeurd en 40% geweigerd. Dit leidt er dus toe dat ongeveer 14,4% van alle mensen die een steunpunt gecontacteerd hebben effectief een microkrediet toegekend krijgen. Voor Brusoc en Crédal kunnen soortgelijke conclusies getrokken worden. In de finale fase worden slechts 10 à 15% van de voorgelegde dossiers geweigerd door het Kredietcomité, zowel bij Brusoc als Crédal. Desalniettemin kan van bij de aanvang een groot aantal aanvragen worden uitgesloten omwille van de onontvankelijkheid van het dossier. Ook tijdens de procedure, die volledig intern verloopt, blijken sommige kandidaten niet te voldoen aan de voorwaarden om zelfstandige te worden, waardoor het dossier niet verder behandeld wordt. Bijgevolg schommelt het percentage toegekende microkredieten bij Brusoc en Crédal eveneens tussen de 10 à 15% in vergelijking met het totale aantal mensen dat hen contacteerde.

Voor deze steekproef analyseerden we de leningaanvragen kleiner dan of gelijk aan € 25.000, evenals de redenen waarom een lening geweigerd wordt. Voor de kwantitatieve analyse hebben we ons beperkt tot de weigeringsredenen van het Participatiefonds, omdat het Participatiefonds het grootste marktaandeel in handen heeft. Na deze kwantitatieve analyse vermelden we eveneens de meest voorkomende weigeringsredenen voor Crédal en Brusoc.

De onderzochte steekproef bestaat uit alle aangevraagde Start- en Solidaire Leningen tijdens het jaar 2005 van maximaal € 25.000, zowel de geweigerde als de definitief geweigerde als de onontvankelijke dossiers. Tussen 1 januari 2005 en 31 december 2005 weigerde het Participatiefonds in totaal 193 dossiers. Onderstaande kwantitatieve analyse heeft betrekking op de weigeringsredenen van deze 193 dossiers. De percentages werden berekend per categorie (persoon, project, financiering) ten opzichte van het totale aantal geanalyseerde dossiers. Het percentage geeft dus het aantal keer weer dat die welbepaalde reden werd aangehaald in alle geanalyseerde dossiers samen, per categorie.

¹⁹⁶ AlteR&I i.s.m. Hefboom en Crédal (2003). *Praktische gids voor microkrediet: de ervaring van de Solidaire Lening*. In opdracht van de Koning Boudewijnstichting <http://www.kbs-frb.be/files/db/NL/PUB_1372_Solidaire_lening.pdf> (02/06/2006)

Tabel 10: Weigeringsredenen – Kwantitatieve analyse (Participatiefonds, 2005) (in %)

Persoon		
Onvoldoende ervaring:		47,62
Opleiding buiten de sector:		12,70
Onvoldoende beheerskennis / bedrijfsbeheer:		10,32
Competenties onvoldoende:		9,52
Twijfel of begunstigde tot doelgroep behoort:		7,14
Andere ¹⁹⁷ :		12,70
Totaal:		100,00
Project		
Sterke concurrentie:		14,07
Project:	Rijpheid van het project	12,59
	Ongeloofwaardig project	1,48
	Seizoensgebonden project	0,74
Marktpotentieel:		11,85
Dagelijkse organisatie:		11,11
Dossier:	Te vaag	10,74
	Onvolledig	4,81
Voorraad:	Té laag / niet voorzien	6,67
Afhankelijkheid:	Leveranciers / freelancers	5,93
	Franchise	2,96
Vestigingsplaats / locatie niet optimaal:	Ligging	4,44
	Pand	3,70
Overname:	Ontbreken van informatie	2,59
	Kwaliteit van de over te nemen zaak	1,85
Geen vergunning:		1,85
Risicosector:		1,48
Marketing:		1,11
Totaal:		100,00
Financiële aspecten		
Omzet:	Onrealistisch	13,34
Brutomarge:	Onrealistisch	12,73
Kosten / lasten:	Onrealistisch	21,82
Rentabiliteit:	Onrealistisch	16,67
Terugbetalingscapaciteit:	Onrealistisch	13,94
Voorziening thesaurie:	Onrealistisch	10,30
Financieel - / investerings- / business plan:	Onrealistisch	7,27
Lopende lening / schulden:		3,93
Totaal:		100,00

¹⁹⁷ Het gaat hier bijvoorbeeld over redenen zoals: curriculum vitae is onvolledig, het krediet is niet voor de aanvrager zelf bestemd, de aanvrager van de lening is niet de zaakvoerder, onvoldoende informatie beschikbaar over de medevennoot, onvoldoende talenkennis, belangenvermenging, twijfel met betrekking tot motivatie van de aanvrager.

Een dossier bij het Participatiefonds wordt beoordeeld op basis van drie criteria, namelijk het persoonlijke profiel, de haalbaarheid van het project en de financiële aspecten. Om goedgekeurd te worden, dient het juiste project uitgevoerd te worden door de juiste persoon, waarbij rekening wordt gehouden met het opgestelde financieel plan.

Uit de analyse blijkt dat de meeste redenen voor weigering samenhangen met de financiële situatie van de kandidaat-aanvrager. In 45% van de gevallen werd immers een reden aangehaald met betrekking tot de financiële toestand van de aanvrager. Het gaat dan in feite om een zwak opgesteld financieel plan. Zo is het mogelijk dat de beoogde winstcijfers niet realistisch zijn, dat de kosten onderschat of overschat zijn, dat een onrealistische omzet vooropgesteld werd, ...

Redenen gebaseerd op het project vormen in 37% van de gevallen de belangrijkste weigeringsgrond. Het betreft hier redenen zoals de twijfelachtige duurzaamheid van het project, de twijfelachtige afzetmarkt, de dagelijkse organisatie met betrekking tot de openingsuren, de sterke concurrentie reeds in de sector aanwezig, ...

In 18% van de geanalyseerde dossiers worden redenen met betrekking tot het persoonlijke profiel van de aanvrager weergegeven. Deze redenen hebben bijvoorbeeld te maken met de opleiding die de aanvrager genoten heeft, het niet bezitten van het betreffende diploma en competenties en het ontbreken van ervaring in de betrokken sector. We willen wel benadrukken dat deze reden, namelijk ervaring in de sector, veel te maken heeft met de sector waarin de aanvrager zijn project wenst aan te vangen. Ervaring is immers niet zo belangrijk wanneer men een snackbar wenst te openen (hoewel ervaring dan wel een pluspunt is) dan wanneer men als aannemer aan de slag wenst te gaan.

In het kader van deze analyse is het belangrijk voor ogen te houden dat bovenstaande tabel maar een beperkt beeld toont van de situatie, aangezien de combinatie tussen de verschillende redenen verloren gaat. Een project wordt immers niet geweigerd om één reden. Dossiers vertonen meerdere redenen, waardoor de indruk wordt gewekt dat in bijna de helft van de gevallen een dossier geweigerd wordt omwille van financiële redenen. Er wordt wel degelijk rekening gehouden met de combinatie tussen persoonlijk profiel, project en financiële toestand.

Tabel 11: Redenen voor “onontvankelijk” verklaring – Kwantitatieve analyse (Participatiefonds, 2005) (in %)

Persoon		
Aanvrager behoort niet tot de doelgroep:		87,50
Geen toegang tot beroep:		12,50
		100,00
Project		
Rijpheid van het project:		50,00
Sterke concurrentie:		12,50
Uitgesloten sector:		12,50
Geen vergunning:		12,50
Afhankelijkheid - franchise:		12,50
		100,00
Financiële aspecten		
Terugbetalingscapaciteit:	Te laag	59,26
Investeringsbedrag:	Te hoog	14,81
Lopende leningen / schulden:		7,41
Kosten / lasten:	Onrealistisch	7,40
Investeringsplan:	Niet in evenwicht	3,70
Aanwending krediet:	Solidaire Lening dient niet als waarborg voor banklening	3,70
Onafgesloten faillissement (vorige activiteit):	Financiële gevolgen niet evalueerbaar	3,70
		100,00

Een dossier wordt onontvankelijk verklaard wanneer het niet in aanmerking komt voor analyse. De kwantitatieve analyse toont aan dat de redenen die aangehaald worden om dossiers onontvankelijk te verklaren voor 20% samenhangen met het profiel van de aanvrager, voor 20% met het project en voor 60% met de financiële aspecten. Nochtans geldt ook hier weer dat de combinatie van zowel de persoonlijkheid als het project en de financiële aspecten een rol speelt.

Qua persoonlijk profiel worden de meeste dossiers niet onontvankelijk verklaard doordat de aanvrager niet tot de doelgroep van het aangevraagde krediet behoort of doordat de aanvrager geen toegang heeft tot een gereguleerd beroep. Wat betreft het project worden dossiers onontvankelijk verklaard omwille van de onrijpheid van het project. Bovendien worden dossiers automatisch geweigerd wanneer de terugbetalingscapaciteit negatief blijkt te zijn. Bovenstaande conclusies vinden we ook terug in de studie “Migrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven¹⁹⁸”, die

¹⁹⁸ Participatiefonds, departement studies (2006). *Immigrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven*. Studie uitgevoerd in het kader van het INTI-programma “integratie van onderdanen uit derde landen” 2005-2006 van het Directoraat Generaal Justitie, Vrijheid en Veiligheid van de Europese Commissie. pp. 92.

gewijd is aan micro-ondernemers afkomstig uit landen die geen lid zijn van de Europese Unie en in België wonen.

Tabel 12: Weigeringsredenen (Crédal)

Persoon	Project	Financiële aspecten
Twijfel over aanwezigheid van nodige competenties om zelfstandige activiteit aan te vangen	Aanvrager wil geen begeleiding volgen of gaat niet met begeleiding akkoord	Rentabiliteit: - Onvoldoende - onrealistisch / optimistisch - niet aangetoond
Onvoldoende professionele ervaring	Locatie is niet optimaal	Geen of onvoldoende eigen inbreng
Onvoldoende of geen beheerskennis	Onvolledig dossier: marktstudie ontbreekt	Zwakke terugbetalingscapaciteit
Negatieve of onvoldoende motivatie	Twijfels m.b.t. project: te testen in couveuse	Voorziene problemen i.v.m. thesaurie
Problemen betreffende vertrouwen tussen beide partijen	Project dient als voorwendsel om in België te kunnen blijven.	Project is té afhankelijk van een elders verkregen kaskrediet
Onduidelijkheid over de situatie van de aanvrager in verband met verleden en partner	Project is irreëel, onvoldoende uitgewerkt, onvoldoende duidelijk, onvoldoende voorbereid	Weigering van de Startlening (Participatiefonds): MC ² zou dienen als eigen inbreng
Persoon valt buiten de doelgroep van microkrediet: autofinanciering mogelijk	Onzekere afzetmarkt	Afschrijvingsperiode en terugbetalingsperiode van de lening zijn niet verenigbaar
Geen coherentie tussen persoon en project	Risicovolle activiteit, risicovolle sector	Krediet is geen noodzaak, enkel ter comfort
Problemen om zich volledig aan de activiteit te wijden	Tijdelijk project	Bestaande schuldenlast (negatieve impact op project)
Activiteit en privéleven niet combineerbaar	Activiteit in de informele sector	Hoog investeringsbedrag en hoge kosten, onduidelijkheid m.b.t. voorziene kosten

Bovenstaande tabel geeft enkele redenen weer die Crédal aanhaalt om een kredietaanvraag te weigeren. Ook hier is het mogelijk de redenen op te delen in categorieën op basis van het persoonlijke profiel, het project en de financiële situatie. De meeste redenen komen ook voor in de analyse van de redenen bij het Participatiefonds.

Tabel 13: Weigeringsredenen (Brusoc)

Persoon	Project	Financiële aspecten
Geen coherentie tussen persoon en project	Project voldoet niet aan de voorwaarde "zone Doelstelling II"	Te grote nood aan financiering: project is té afhankelijk van het microkrediet (te hoog investeringsbedrag, te hoge kosten)
Profiel van de aanvrager is niet geschikt om een zelfstandige activiteit aan te vangen	Ongepaste juridische vorm: - Micro-krediet: Natuurlijke persoon - Startersfonds: Handelsvennootschap	
Ontbreken van de nodige competenties	Onvoldoende kennis van markt, sector, product, ...	
Ontbreken van nodige attesten	Slechte locatie	
Onvoldoende beheerskennis	Risicovolle sector (concurrentie)	

Bij Brusoc worden 10 tot 15% dossiers geweigerd in het finale stadium. Ongeveer 40% van de voorgelegde dossiers wordt evenwel onmiddellijk onontvankelijk verklaard omwille van het niet voldoen aan de vestigingsvoorwaarde¹⁹⁹. Bovendien wordt tussentijds, tijdens de contacten tussen de kandidaat-ondernemer en de analist, beslist een aantal dossiers niet verder te behandelen.

3.4 Steekproef 3: Evaluatie van de impact van microfinanciering bij de begunstigden van een microkrediet

Aan de hand van dit onderzoek willen we nagaan wat de impact is van microfinanciering in België: wie zijn de personen die een beroep doen op microfinanciering, wat motiveert hen om een zelfstandige activiteit op te starten, hoe is hun zelfstandige activiteit geëvolueerd, wat zijn de moeilijkheden die ze ondervonden hebben en wat zijn hun toekomstplannen.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door middel van persoonlijke (face-to-face) interviews bij personen die een microkrediet verkregen van maximaal € 25.000 in de periode 1999-2004 bij Brusoc, Crédal of het Participatiefonds. Bij de respondenten zijn er zowel mensen die hun activiteit nog steeds uitvoeren als mensen die ondertussen hun activiteit hebben stopgezet. Om gemakkelijk het onderscheid te kunnen maken tussen beide groepen gebruiken we de term “stoppers” wanneer we het hebben over de personen die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn, in tegenstelling tot de personen die niet gestopt zijn met hun zelfstandige activiteit die verder “niet-stoppers” zullen genoemd worden.

3.4.1 Profiel van de respondent

Er werden 213 enquêtes uitgevoerd tijdens augustus en september 2006, waarvan finaal 191 weerhouden werden voor analyse, omdat de inhoud van sommige enquêtes geen diepgaande analyse toeliet: 60 enquêtes bij de stoppers en 131 bij de niet-stoppers. Hierbij werd rekening gehouden met het reële percentage stopzettingen dat varieert tussen 30% en 50%. De verdeling per taalrol ziet er als volgt uit:

Tabel 14: Steekproefverdeling in functie van taalrol en type respondent

	Stoppers	Niet-stoppers	Totaal
Nederlandstalig	29	61	90
Franstalig	31	70	101
Totaal	60 (= 31%)	131 (= 69%)	191

¹⁹⁹ Brusoc. *Jaarverslag 2002*.

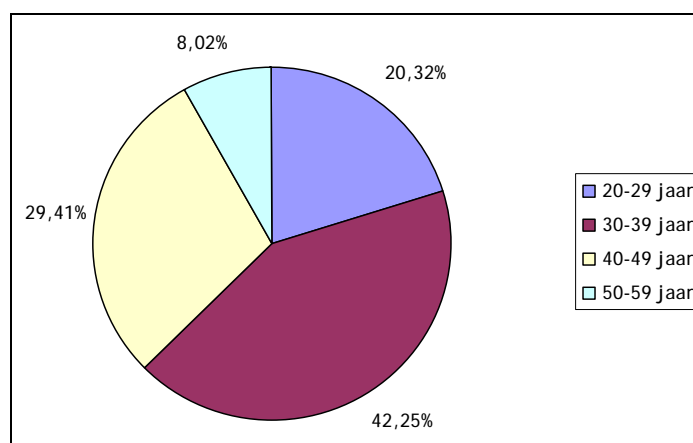
Tabel 15: Ratio stoppers/niet-stoppers in functie van de start van de zelfstandige activiteit (in %)

	Stoppers / niet-stoppers
Vóór 2001	46/54
2001 – 2002	28/72
Na 2002	26/74

3.4.2 Profiel van de kredietbegunstigde

De leeftijd van de respondenten (hun leeftijd op het moment dat de enquête werd uitgevoerd) varieert tussen 21 en 59 jaar, waarvan 71% tussen de 30 en 50 jaar oud is. Dit komt overeen met de reeds vermelde cijfers, waaruit bleek dat het grootste deel van de zelfstandige (micro-) ondernemers zich in de leeftijdscategorie tussen 30 en 50 jaar bevindt.

Figuur 24: Leeftijd van de respondenten

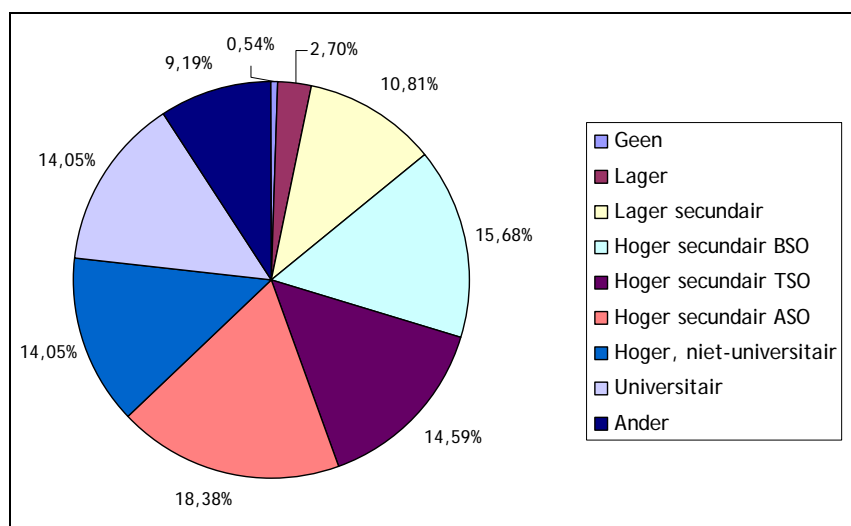
Wanneer we de proportie stoppers beschouwen in functie van de leeftijdscategorie, dan stellen we vast dat de groep 40-plussers²⁰⁰ relatief meer stoppers kent: 43% van hen zijn stoppers tegenover 29% respectievelijk 23% voor de groepen 20-29 en 30-39 jaar. Vaststelling is dus dat de slaagkans bij de 40-jarigen en ouder lager is, zonder zich noodzakelijkerwijze uit te spreken over een causaal verband.

55% van alle respondenten zijn mannen (en bijgevolg 45% vrouwen). Wanneer we kijken naar de verhouding stoppers onder de mannen en de vrouwen, stellen we vast dat de verschillen beperkt zijn: 29% van de mannen zijn gestopt met hun eigen zelfstandige activiteit tegenover 35% van de vrouwen.

²⁰⁰ Het geheel van de groepen 40-49 jaar en 50-59 jaar, aangezien het onmogelijk is om de groep 50-59 jaar als een afzonderlijke groep te beschouwen omwille van het beperkt aantal respondenten.

Het is mogelijk om een onderscheid te maken tussen de respondenten die op het ogenblik dat ze het microkrediet aanvroegen arbeidsactief waren of niet. Belangrijke vaststelling is dat veel minder van de toenmalige arbeidsactieven gestopt zijn met hun zelfstandige activiteit (19%) in vergelijking met de toenmalige inactieven (37%).

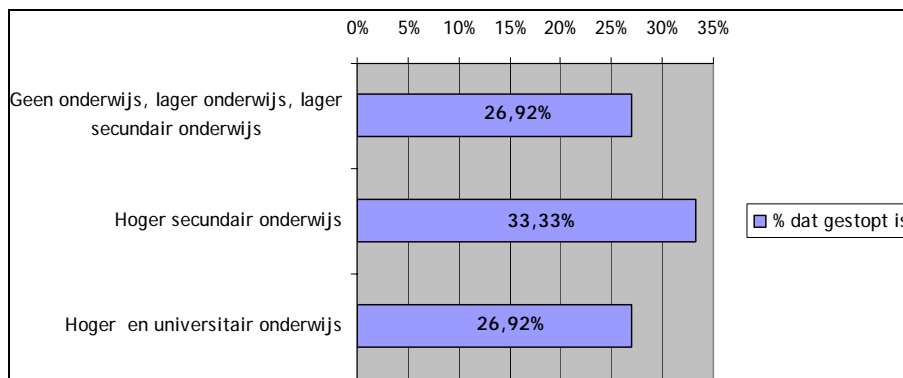
Figuur 25: Opleidingsniveau van de respondenten

14% van de respondenten heeft een getuigschrift van hoogstens lager secundair onderwijs. Zo goed als de helft (49%) heeft een getuigschrift of diploma van hoger secundair onderwijs en 28% een getuigschrift of diploma van hoger onderwijs. Onder “ander” dienen we te verstaan: leercontract, een vierde of vijfde of extra zevende jaar en dergelijke.

We zien geen verband tussen het diploma en de slaagkans (wanneer we dit laatste definiëren als het nog niet gestopt zijn met de eigen zelfstandige activiteit). Het is dus niet zo dat universitair, omwille van hun hogere opleiding, meer kans hebben op een duurzame activiteit dan lager geschoolden.

Figuur 26: Het wel / niet gestopt zijn in relatie tot het opleidingsniveau

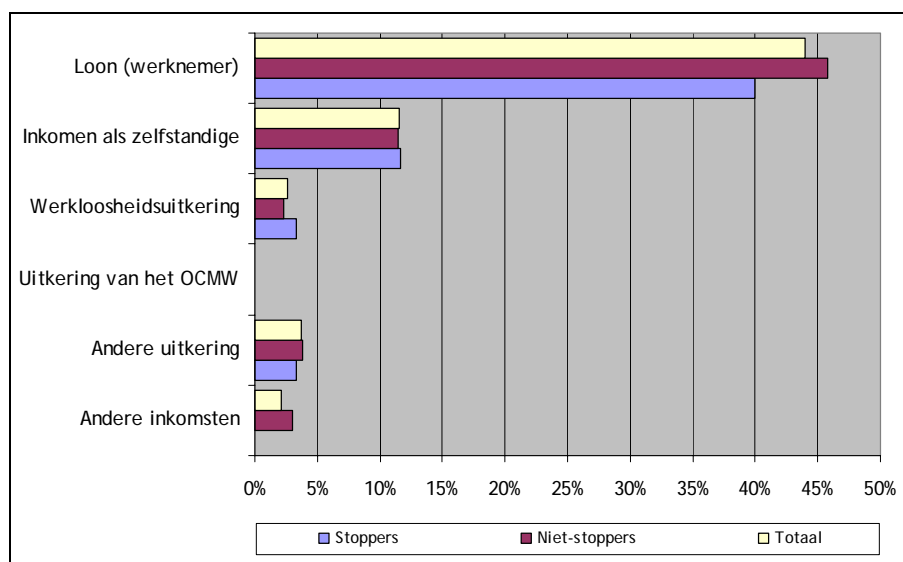

We hebben reeds eerder gezien dat er onder de 40-jarigen en ouder relatief meer stoppers zijn dan bij de twee jongere leeftijdscategorieën. Dit staat zeker niet in relatie tot de eventuele lagere scholingsgraad van deze 40-jarigen en ouder: we vinden bij de 40-jarigen en ouder evenveel tot meer hoger geschoolden (personen met diploma hoger onderwijs) (33%) dan bij de andere leeftijdscategorieën (13% bij de 20-29 jarigen en 31% bij de 30-39 jarigen). In tegendeel zelfs, het zijn de relatief meer succesvolle 20-29 jarigen (in vergelijking met de 40-jarigen en ouder) die relatief minder geschoold zijn. Ook is er geen verschil in de scholingsgraad tussen de 40-jarigen en ouder die gestopt zijn en de 40-jarigen en ouder die nog actief zijn (31% hoger geschoolden bij de gestopte 40-jarigen en 35% hoger geschoolden bij de nog actieve 40-jarigen).

73% van alle respondenten heeft bijkomend nog een beroepsopleiding of cursus (of meerdere) in avond- of weekendonderwijs of per correspondentie gevolgd. Hierbij bestaan quasi geen verschillen tussen de stoppers (75% van hen) en de niet-stoppers (72% van hen). Bedrijfsbeheer staat met kop en schouders op de eerste plaats. Ook veel gevolgd zijn de specifieke beroepsopleidingen.

70% van alle respondenten is getrouwd of heeft een partner met wie hij of zij samenwoont. 89% van deze echtgenoten/partners heeft een eigen inkomen, wat betekent dat in 62% van de gevallen er een tweede inkomen in het gezin is. Bijgevolg kunnen we evenzeer stellen dat in 38% van de gevallen er geen tweede inkomen ter beschikking is.

Figuur 27: Aard van het tweede inkomen

Onder “andere uitkeringen” verstaan we vooral uitkeringen ten gevolge van ziekte of een arbeidsongeval of een (brug)pensioen. “Andere inkomsten” daarentegen betreffen voornamelijk inkomsten als medewerkende echtgeno(o)t(e). Wanneer we naar de aard van

dit tweede inkomen kijken, dan valt ons op dat dit tweede inkomen weliswaar meestal een loon is, maar ook heel frequent het inkomen van een zelfstandige.

Als we bij een startende zelfstandige een tweede inkomen bestaande uit een loon als werknemer of zelfstandige als een buffer mogen zien in de opstartfase, dan moeten we uit deze cijfers afleiden dat in de meerderheid van deze gevallen er geen dergelijke buffer is. Dit laatste legt een druk op de schouders van de startende zelfstandige: de inkomsten als zelfstandige moeten enerzijds het zelfstandige project dragen, terwijl deze inkomsten als zelfstandige ook nodig zijn voor de dagelijkse uitgaven van het gezin.

Zowat zes op tien van de personen die met een zelfstandige activiteit gestart zijn, hebben kinderen ten laste (87% van hen hebben één of twee kinderen), zowel de personen die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn (66%) als de personen die niet gestopt zijn (60%). Zes procent heeft nog één (uitzonderlijk meer dan één) persoon ten laste.

Er zijn weinig tot geen verschillen tussen mannen en vrouwen wat betreft hun leeftijd, hun opleidingsniveau, het voordien gevolgd hebben van een opleiding of cursus en het hebben van een partner met een eigen inkomen. Wel hebben de vrouwen frequenter kinderen ten laste (71%) dan de mannen (53%).

Bij de toenmalige inactieven treffen we iets meer vrouwen aan (48%) dan bij de toenmalige actieven (38%). Er is weinig verschil in scholingsgraad tussen beide groepen: de toenmalige inactieven hebben iets minder frequent een diploma hoger onderwijs (26%) dan de toenmalige actieven (33%). Wel zijn de toenmalige inactieven frequenter alleenstaande (35% van hen) in vergelijking met de toenmalige actieven (21% van hen), maar hebben ze wel even frequent kinderen ten laste.

93% van de respondenten heeft de Belgische nationaliteit. Andere nationaliteiten vertegenwoordigd door de respondenten zijn de Italiaanse, Turkse, Marokkaanse, Spaanse, Amerikaanse, Franse, Zweedse, Thaise en de dubbele Belgisch-Poolse nationaliteit. 87% van de respondenten is in België geboren: 92% van de stoppers en 85% van de niet-stoppers. 25% van de respondenten heeft ouders waarvan er minstens één niet de Belgische nationaliteit had bij de geboorte; 30% heeft grootouders waarvan er minstens één niet de Belgische nationaliteit had bij de geboorte.

3.4.3 Initieel versus huidig professioneel statuut

3.4.3.1 Initieel professioneel statuut

Zo goed als zeven op tien van de respondenten (69%) had geen beroepsinkomen op het moment dat zij besloten om een microkrediet aan te vragen. De meerderheid van hen (61% van alle respondenten) ontving op dat moment een werkloosheidsuitkering. Ongeveer één

op vier van alle respondenten (26%) had een beroepsinkomen, vooral als voltijdse werknemer (17%).

Het verschil tussen de stoppers en de niet-stoppers is opvallend. De stoppers hadden frequenter geen beroepsinkomen op het moment dat zij besloten om een microkrediet aan te vragen (80% ten opzichte van 64% bij de niet-stoppers).

Tabel 16: Professioneel statuut op het moment dat het microkrediet aangevraagd werd (in %)

	Stoppers	Niet-stoppers	Totaal
Zelfstandige in hoofdberoep	3,33	7,75	6,35
Zelfstandige in bijberoep	0,00	2,33	1,59
Voltijds werknemer	10,00	20,16	16,93
Deeltijds werknemer	1,67	1,55	1,59
Subtotaal	15,00	31,79	26,46
Ontvangt een werkloosheidsuitkering	71,67	55,81	60,85
Werkzoekende, maar ontvangt geen werkloosheidsuitkering	3,33	6,20	5,29
Ontvangt een leefloon van het OCMW	1,67	0,78	1,06
Student	1,67	1,55	1,59
Huisman / huisvrouw	1,67	0,00	0,53
Subtotaal	80,00	64,34	69,32
Andere	5,00	3,88	4,23

De lager geschoolden ontvingen frequenter een werkloosheidsuitkering (81%) dan de andere geschoolden (60% van de personen met een diploma secundair onderwijs en 55% van de personen met een diploma hoger onderwijs). De personen met diploma secundair onderwijs en de personen met diploma hoger onderwijs waren dan weer frequenter als werknemer aan het werk (19% respectievelijk 20%) dan de personen met een diploma lager onderwijs (12%).

3.4.3.2 Huidig professioneel statuut

5 op 131 van de personen die niet met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn, zijn deeltijds zelfstandige, de overige 126 personen zijn voltijds zelfstandige.

Anders is het gesteld met de personen die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn:

Tabel 17: Professioneel statuut van de personen die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn (in %)

	Stoppers voordien	Stoppers nadien
Zelfstandige in hoofdberoep	3,33	10,71
Zelfstandige in bijberoep	0,00	1,79
Voltijds werknemer	10,00	19,64
Deeltijds werknemer	1,67	10,71
Subtotaal	15,00	42,85
Ontvangt een werkloosheidsuitkering	71,67	35,71
Werkzoekende, maar ontvangt geen werkloosheidsuitkering	3,33	1,79
Ontvangt een leefloon van het OCMW	1,67	3,57
Student	1,67	0,00
Huisman / huisvrouw	1,67	1,79
Subtotaal	80,00	42,86
Andere	5,00	14,29

14% van de respondenten bevinden zich in een “ander” statuut: sommigen genieten bijvoorbeeld een ziekte- en/of invaliditeitsuitkering, anderen zijn gedeeltelijk werknemer en gedeeltelijk zelfstandige (in bijberoep).

We hebben reeds gezien dat veel minder van de toenmalige arbeidsactieven gestopt zijn met hun zelfstandige activiteit in vergelijking met de toenmalige niet-actieven. Anderzijds stellen we wel vast dat een niet onaanzienlijk deel van de toenmalige inactieven die gestopt zijn met hun zelfstandige activiteit, op dit moment beroepsactief zijn.

3.4.4 Motivatie

3.4.4.1 Motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten

Wat betreft de motivatie om met een eigen zelfstandige zaak te beginnen, liggen er tegelijkertijd meerdere redenen aan de grondslag. Het zijn veelal tegelijkertijd redenen van financiële, professionele en persoonlijke aard en dat in een bepaalde context. De meest geciteerde redenen zijn: verbeteren van de financiële situatie, van mijn hobby mijn beroep maken, vrijheid (bv. flexibele tijdsverdeling, eigen baas zijn), grote persoonlijke voldoening, ontsnappen aan de werkloosheid.

Bij vergelijking van de stoppers en de niet-stoppers blijkt dat voor beiden de motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te beginnen sterk gelijklopend is, dat de redenen veelal dezelfde zijn. Toch is het opmerkelijk dat de stoppers veel frequenter financiële redenen aanhalen (bv. “verbeteren van de financiële situatie, hoger inkomen”) en daarmee gerelateerde economische omgevingsfactoren (“ontsnappen aan de werkloosheid”) dan de niet-stoppers.

Op basis van deze cijfers kunnen we veronderstellen dat de personen die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn, frequenter deze zelfstandige activiteit als een uitweg zagen om uit hun (benarde) positie los te komen; of m.a.w. frequenter negatief gemotiveerd waren dan de niet-stoppers. Omgekeerd zien we ook dat argumenten als “vrijheid” en “onafhankelijkheid, zelfredzaamheid en autonomie” dan weer frequenter aangehaald werden door de niet-stoppers dan de stoppers.

Tabel 18: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten (in %)

	Stoppers	Niet-stoppers	Totaal
Financieel:			
Verbeteren van financiële situatie, hoger inkomen	35,00	26,72	29,32
Noodzaak: zelf instaan voor inkomsten na persoonlijke problemen (bv. echtscheiding, overlijden partner)	8,33	3,05	4,71
Onafhankelijkheid van de inkomsten van partner	5,00	5,34	5,24
Mogelijkheid tot sparen (bv. voor studies kinderen)	1,67	0,00	0,52
Professioneel:			
Van mijn hobby mijn beroep maken	25,00	23,66	24,08
Vrijheid (bv. flexibele tijdsverdeling, geen baas hebben)	31,67	38,93	36,65
Onmogelijkheid werk te vinden als werknemer	15,00	12,21	13,09
Persoonlijk:			
Persoonlijke voldoening	25,00	22,90	23,56
Zelfontplooiing	11,67	13,74	13,09
Uitdaging	23,33	16,79	18,85
Zelfvertrouwen, zelfrespect, positiever zelfbeeld	10,00	6,11	7,33
Onafhankelijkheid, zelfredzaamheid en autonomie	10,00	19,08	16,23
Geen andere mogelijkheid	8,33	3,05	4,71
Omgeving / context:			
Opgegroeid in een zelfstandig milieu (sociale context)	11,67	12,21	12,04
Ontsnappen aan werkloosheid (economische context)	35,00	18,32	23,56
Ontevredenheid met de werksituatie als werknemer	5,00	11,45	9,42
De kinderen zijn volwassen en hebben het huis verlaten. Als zelfstandige heeft men iets om handen.	0,00	0,76	0,52
Zekerheid: op die manier kan men niet ontslaan worden	8,33	3,82	5,24
Sociale vooruitgang (groot relatienetwerk uitbouwen)	1,67	2,29	2,09
(Her)integratie in de maatschappij	3,33	0,00	1,05
Opportuniteit:			
Kans om een zaak over te nemen	8,33	4,58	5,76
Kans om de zaak van een familielid over te nemen	0,00	0,76	0,52
Nieuwe kans: vroeger reeds zelfstandige geweest, maar die zaak werd stopgezet.	1,67	0,76	1,05
Andere:	45,00	44,27	44,50

Onder “andere” komen vele motivaties voor, zoals het doorgeven van een zaak van vader op zoon, het realiseren van een jarenlange droom en het failliet gaan van het bedrijf waar de betrokken persoon werkte.

We zien dat in de loop van de jaren de motivatie verschuift, of dat er andere accenten gelegd worden. De belangrijkste verschillen zijn weergegeven in onderstaande tabel. Hierbij stellen we vast dat de groep van vóór 2001 anders gemotiveerd was dan de twee latere groepen.

Tabel 19: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, over de jaren heen (in %)

	Vóór 2001	2001 - 2002	Na 2002
<i>Professioneel:</i>			
Van mijn hobby mijn beroep maken	14,60	26,30	30,10
Vrijheid	45,80	38,60	31,50
<i>Persoonlijk:</i>			
Zelfontplooiing	6,30	14,00	17,80
Uitdaging	25,00	14,00	20,50
Zelfvertrouwen, zelfrespect, positiever zelfbeeld	4,20	3,50	13,70
Onafhankelijkheid, zelfredzaamheid en autonomie	8,30	21,10	17,80
<i>Omgeving / context:</i>			
Zekerheid: op die manier kan men niet ontslaan worden	2,10	3,50	9,60
<i>Opportuniteit:</i>			
Kans om een zaak over te nemen	10,40	1,80	5,50
Nieuwe kans (vroeger reeds zelfstandige geweest)	4,20	0,00	0,00

Wanneer we vervolgens kijken naar de motivatie in functie van de leeftijd, dan stellen we vast dat de 40-jarigen en ouder, minder vaak gemotiveerd zijn door aspecten als “van mijn hobby mijn beroep maken” (dit is veel sterker aanwezig bij de 30-39 jarigen) of aspecten als “persoonlijke voldoening” (dit aspect is veel sterker aanwezig bij de 20-29 jarigen). Wat betreft de andere motieven, inclusief de financiële motieven, zijn de verschillen beperkt.

Tabel 20: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, volgens leeftijd (in %)

	20 – 29	30 - 39	40 +
<i>Professioneel:</i>			
Van mijn hobby mijn beroep maken	21,10	32,90	15,70
<i>Persoonlijk:</i>			
Persoonlijke voldoening	34,20	22,80	17,10

Wanneer we naar het opleidingsniveau kijken van de begunstigden, dan merken we duidelijke verschillen in motivatie. De lager geschoolden zijn frequenter gemotiveerd door financiële redenen of starten frequenter als zelfstandige om uit de werkloosheid te ontsnappen. De persoonlijke voldoening is belangrijker bij de personen met een diploma van het hoger secundair onderwijs (in vergelijking met de andere personen), terwijl de autonomie veel meer meespeelt bij de hoger geschoolden dan bij de andere personen.

Tabel 21: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, volgens opleidingsniveau (in %)

	Lager ²⁰¹	Hoger secundair	Hoger ²⁰²
Financieel:			
Verbeteren van financiële situatie, hoger inkomen	38,50	30,00	25,00
Persoonlijk:			
Persoonlijke voldoening	19,20	28,90	15,40
Onafhankelijkheid, zelfredzaamheid en autonomie	11,50	15,60	25,00
Geen andere mogelijkheid	7,70	2,20	5,80
Omgeving / context:			
Opgegroeid in een zelfstandig milieu	7,70	17,80	9,60
Ontsnappen aan werkloosheid	34,60	28,90	11,50
Opportuniteit:			
Kans om een zaak over te nemen	7,70	7,80	1,90

Er zijn nauwelijks of geen verschillen qua motivatie tussen mannen en vrouwen die een microkrediet gekregen hebben. Slechts voor volgende motieven werd een verschil van 8% of meer geconstateerd:

- Van mijn hobby mijn beroep maken (mannen: 21%, vrouwen: 29%);
- Onafhankelijkheid, zelfredzaamheid en autonomie (mannen: 20%, vrouwen: 12%);
- Ontevredenheid met de werksituatie als werknemer (mannen: 14%, vrouwen: 4%).

De verschillen in de motieven tussen de toenmalige arbeidsactieven en niet-actieven zijn beperkt, op de uitzondering van het motief “ontsnappen aan de werkloosheid” na. De belangrijkste verschillen waren:

Tabel 22: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, volgens toenmalige activiteit (in %)

	Actief	Niet-actief	Totaal
Financieel:			
Verbeteren van financiële situatie, hoger inkomen	24,10	31,30	29,30
Professioneel:			
Van mijn hobby mijn beroep maken	18,50	26,10	24,10
Omgeving / context:			
Ontsnappen aan werkloosheid	9,30	29,90	23,60

3.4.4.2 Steun van familie en omgeving

28% van alle respondenten (stoppers: 33%, niet-stoppers: 26%) hebben geen steun gekregen van hun familie bij het starten van hun eigen zelfstandige activiteit. De overige

²⁰¹ Omvat zowel “geen diploma” als “diploma lager onderwijs” als “diploma lager secundair onderwijs”

²⁰² Omvat zowel “hoger universitair” als “hoger, niet-universitair” onderwijs

72% heeft wel steun gekregen van de familie, waarbij het zowel morele (64%) als financiële steun (34%) betrof. Opmerkelijk hierbij is dat de respondenten die hun zelfstandige activiteit hebben stopgezet, minder frequent financiële steun van familie gekregen hebben (23%) dan de personen die hun activiteit niet hebben stopgezet (38% van hen).

Opvallend is dat de recentere begunstigden (dossiers van na 2002) frequenter financieel gesteund werden door hun omgeving (44%) in vergelijking met de dossiers van 2001-2002 (32%) en de dossiers van vóór 2001 (23%).

De oudere starters (40-jarigen en ouder) kregen frequenter geen steun (40% van hen kregen geen steun) in vergelijking met de 20-29 en 30-39 jarigen (16% respectievelijk 25% van hen kregen geen steun). Wanneer we kijken naar de financiële steun, dan zijn de cijfers respectievelijk: 53% (20-29 jaar), 33% (30-39 jaar) en 23% (40 jaar en ouder).

Opvallend is dat de vrouwen significant frequenter steun van derden ontvingen: zowel morele steun (73% tegenover 56% bij de mannen) als financiële steun (42% tegenover 28% bij de mannen).

De lager geschoolden kregen minder frequent financiële steun uit hun omgeving (27% van hen) in vergelijking met de andere begunstigden (37% respectievelijk 39% voor de personen met diploma secundair onderwijs en de personen met een hoger diploma).

3.4.5 Zelfstandige activiteit

3.4.5.1 Aard van de zelfstandige activiteit

De personen die een zelfstandige activiteit startten met behulp van een microkrediet, zijn (waren) op de eerste plaats actief in de zogenaamde diensten aan particulieren²⁰³ (25%) en vervolgens in de kleinhandel (18%), horeca (14%) en telkens ongeveer één op tien in de bouwsector, in de diensten aan ondernemingen, als ambachtsslui of in een andere²⁰⁴ sector.

²⁰³ Kleinhandel (boekhandel, kruidenier, videotheek, bakker, ...), beroepen in de bouwsector (schilder, loodgieter, tegelzetter, ...), horeca (hotel, restaurant, café, ...), diensten aan particulieren (kapper, schoonheidssalon, fitness, ...), diensten aan ondernemingen (informatica, boekhouding, ...), industrie en ambacht (modeontwerper, meubelmaker, metaalbewerking, ...)

²⁰⁴ Theater, tuinaanleg, e.a.

Tabel 23: Aard van de zelfstandige activiteit (in %)

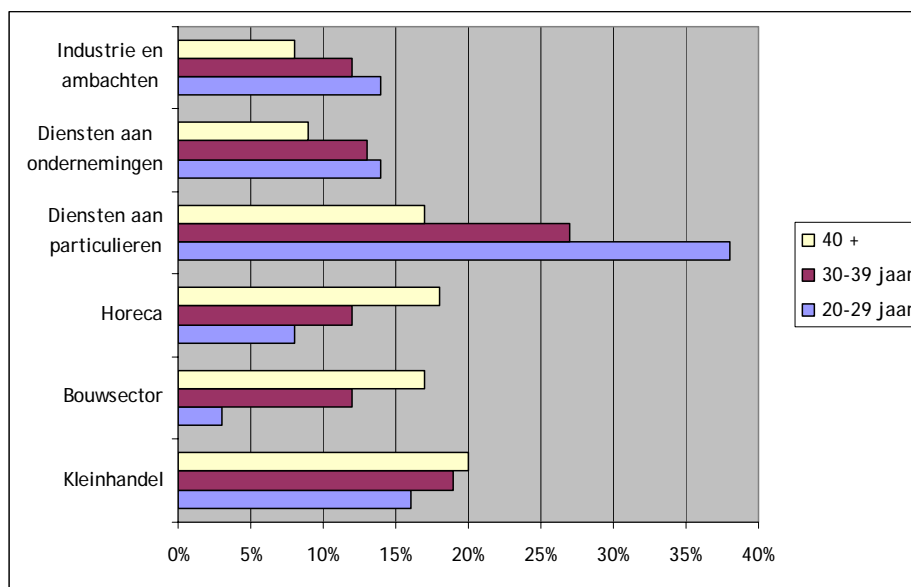
	Stoppers	Niet-stoppers	Totaal
Kleinhandel	14,04	20,31	18,38
Bouwsector	7,02	14,06	11,89
Horeca	26,32	7,81	13,51
Diensten aan particulieren	19,30	28,13	25,41
Diensten aan ondernemingen	7,02	13,28	11,35
Industrie en ambacht	14,04	9,38	10,81
Andere	12,28	7,03	8,65

Opvallend is het verschil tussen de stoppers en de niet-stoppers. De stoppers waren frequenter actief in de horeca of als ambachtsman dan de niet-stoppers die frequenter actief zijn in de dienstensector, kleinhandel of bouw.

Over de jaren heen zien we een dalende trend voor de horeca (sterk) en voor “industrie en ambachten” (in iets mindere mate). Daarentegen krijgen de kleinhandel en de diensten de laatste jaren meer de voorkeur. De keuze voor de bouwsector blijft quasi gelijk.

We zien ook een opvallend verschil in zelfstandige activiteit naargelang de leeftijd van de persoon die een microkrediet heeft aangevraagd. In concreto stellen we vast dat de jongste leeftijdsgroep veel minder frequent in de bouw of horeca begint, maar dan weer frequenter in de “diensten aan particulieren”.

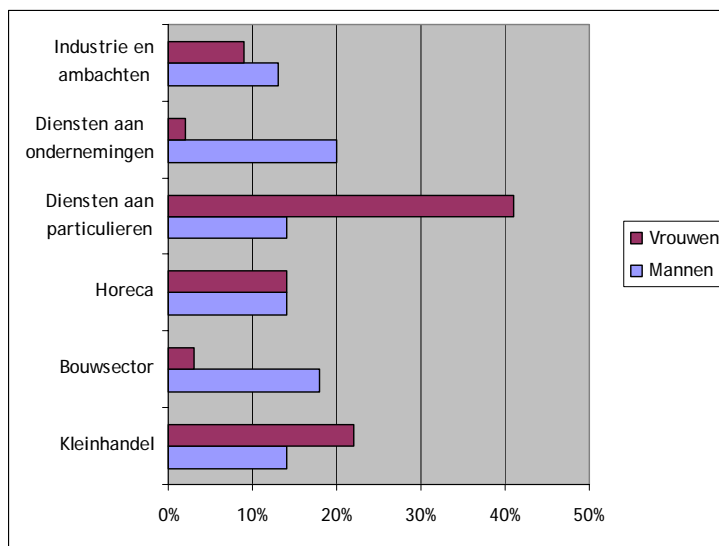
Figuur 28: Aard van de zelfstandige activiteit, volgens leeftijd

We stellen grote verschillen vast tussen de mannen en de vrouwen wat betreft de sector waarin ze actief werden. Daar waar we amper vrouwen terugvinden in de bouwsector en in

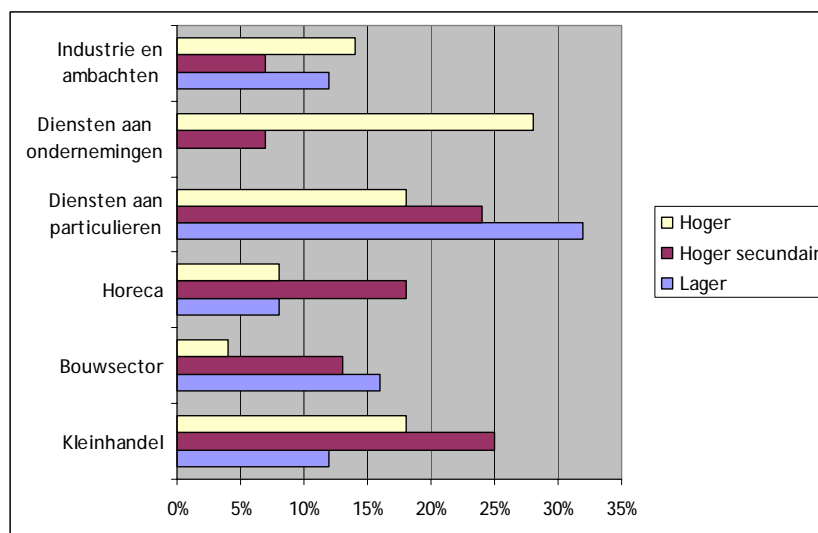
de sector van de diensten aan ondernemingen, vinden we relatief veel meer vrouwen terug in de sector van de diensten aan particulieren en kleinhandel.

Figuur 29: Aard van de zelfstandige activiteit, volgens geslacht

De dienstensector en kleinhandel lijken de belangrijkste sectoren te zijn waarin de hoger geschoolden hun kans wagen. Wij treffen hen minder frequent aan in de bouwsector of horeca waar we frequenter de lager geschoolden of de personen met diploma hoger secundair onderwijs in terugvinden.

Figuur 30: Aard van de zelfstandige activiteit, volgens diploma

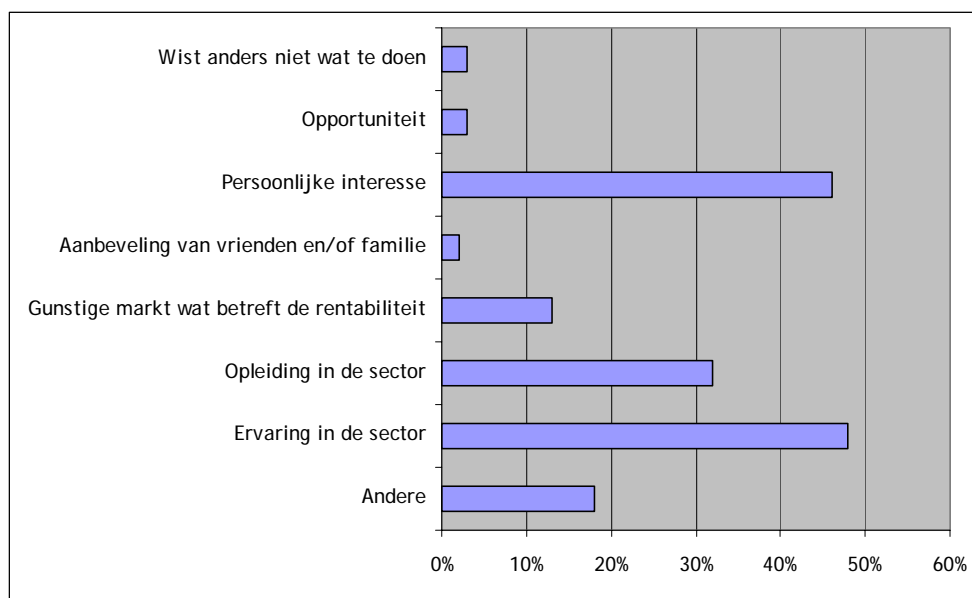
In slechts één op vijf van de gevallen heeft (had) de opgestarte zelfstandige activiteit de vorm van een vennootschap, 15% bij de stoppers en 21% bij de niet-stoppers. Vrijwel altijd was dit een (E)BVBA, uitzonderlijk een andere vennootschapsvorm (NV, coöperatieve of commanditaire vennootschap).

De 40-jarigen en ouder hebben frequenter een vennootschap opgericht (25%) in vergelijking met de groep 20-29 (13%) en 30-39 jaar (17%). Ook de mannen (29%) richten gemakkelijker een vennootschap op dan de vrouwen (8%). Toenmalige arbeidsactieven (28%) richten ook gemakkelijker een vennootschap op dan toenmalige inactieven (16%).

3.4.5.2 Keuze van de sector: redenen

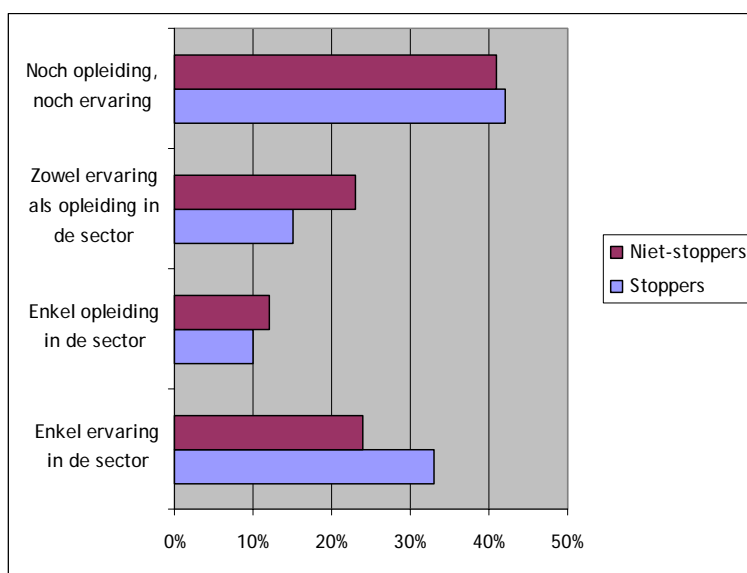
Wanneer we gaan kijken naar de reden waarom deze personen voor de respectievelijke sector gekozen hebben, dan valt ons onmiddellijk op dat zowat de helft van de respondenten (en zowel stoppers als niet-stoppers) geen ervaring hebben in de sector, en dat slechts 25% van de stoppers en 35% van de niet-stoppers een opleiding in de sector genoten hebben. M.a.w. “ervaring in de sector” is op zichzelf geen voldoende verklaring voor het lukken of mislukken van een zelfstandige activiteit. Toch zijn de meest voorkomende redenen om te starten in de sector de persoonlijke interesse, de ervaring in de sector en de opleiding in de sector. “Andere” redenen zijn bijvoorbeeld het contact met de klanten en familieleden die reeds actief zijn in die sector.

Figuur 31: Redenen waarom de zelfstandige de respectievelijke sector gekozen heeft

Wanneer we “ervaring in de sector” en “opleiding in de sector” met elkaar combineren, dan stellen we wel vast dat de niet-stoppers frequenter én opleiding, én ervaring hebben in de gekozen sector, ook al zijn de verschillen niet zo uitgesproken (23% t.o.v. 15%).

Figuur 32: Ervaring en / of opleiding in de sector waarin de zelfstandigen actief zijn

3.4.6 Kenmerken van het verkregen microkrediet

Voor 91,5% van alle zelfstandigen diende het microkrediet om een zelfstandige activiteit op te starten. Slechts uitzonderlijk diende het microkrediet voor de uitbreiding van een bestaande activiteit (2,1%) of voor de overname van een zelfstandige activiteit (6,4%).

Het toegekende bedrag varieerde hoofdzakelijk tussen € 10.000 en € 25.000.

Eén op tien van de respondenten, frequenter stoppers (14%) dan niet-stoppers (7%), heeft geen eigen inbreng in zijn zaak gedaan. Indien men wel een eigen inbreng doet, varieert deze hoofdzakelijk tussen € 2.500 en € 5.000. Uitzonderlijk bedroeg deze eigen inbreng meer dan € 7.500.

De terugbetalingstermijnen variëren van minder dan vijf jaar tot meer dan vijftien jaar, meest voorkomend is een termijn variërend tussen 5 en 10 jaar. Opvallend is dat er meer stoppers dan niet-stoppers korte terugbetalingstermijnen kregen. Er bestaat een significant verschil tussen de stoppers en niet-stoppers bij een terugbetalingstermijn variërend tussen 1 en 5 jaar.

58% van de zelfstandigen genoten een terugbetalingsvrijstelling (54% van de stoppers en 60% van de niet-stoppers).

Vóór de begunstigen een microkrediet aanvragen bij een MFI had slechts één op vijf (23% van de stoppers en 18% van de niet-stoppers) elders reeds een lening aangevraagd. Bij 1/3 van de personen die voordien elders een lening hadden aangevraagd, was deze eerder aangevraagde lening niet geweigerd, maar gaf de aanvrager de voorkeur aan een microkrediet omwille van de gunstigere voorwaarden van het microkrediet.

Wanneer de lening wel geweigerd werd, was dit in de meeste gevallen omdat de aanvrager geen of onvoldoende waarborgen kon voorleggen (19%), omdat de aanvrager werkloos was of een te laag inkomen had (22%) of omdat de financieringsinstelling het risico te groot vond (9%).

3.4.7 Personeel en impact op de tewerkstelling

70% van de stoppers heeft altijd alleen gewerkt en 57% van de niet-stoppers werkt nog steeds alleen.

Wat betreft de stoppers liep de tewerkstelling – naast de kredietbegunstigde – op het einde van de zelfstandige activiteit op tot gemiddeld 0,2 FTE²⁰⁵ per kredietbegunstigde. Voor de niet-stoppers was de impact op de tewerkstelling – naast de kredietbegunstigde – meer uitgesproken. Deze tewerkstelling liep op het moment van de enquête op tot gemiddeld 0,37 FTE per kredietbegunstigde.

Tabel 24: Impact op de tewerkstelling (niet-stoppers)

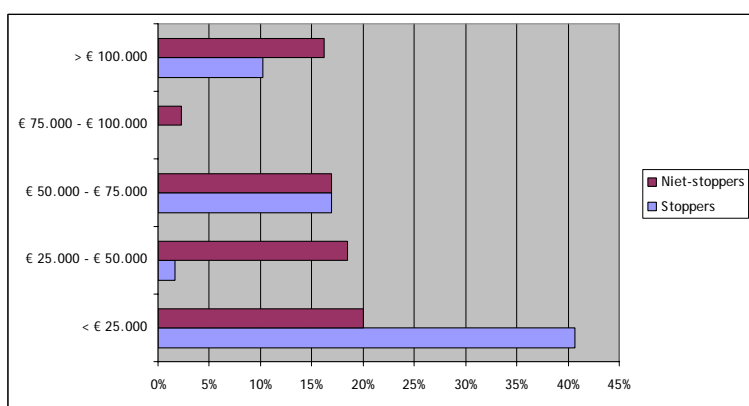
	Start	Nu
Gemiddeld aantal voltijdse jobs (N)	0,10	0,24
Gemiddeld aantal deeltijdse jobs (N)	0,06	0,23
Meewerkende echtgeno(o)t(e) (%)	5%	11%
Gemiddeld FTE (N)	0,16	0,37
Regelmatige hulp van familie (%)	9%	9%
Uitzonderlijke hulp van familie (%)	8%	10%

²⁰⁵ FTE = fulltime-equivalent. Dit is een rekeneenheid waarmee de productiviteit van een werknemer kan gemeten worden. Een FTE van 1,0 betekent dat een persoon equivalent is aan een voltijdse werker. Een FTE van 0,6 is — uitgaande van een werkweek van bv. 38 uur — een functie van 0,6 x 38 = 22,8 uur.

3.4.8 Omzet en inkomsten

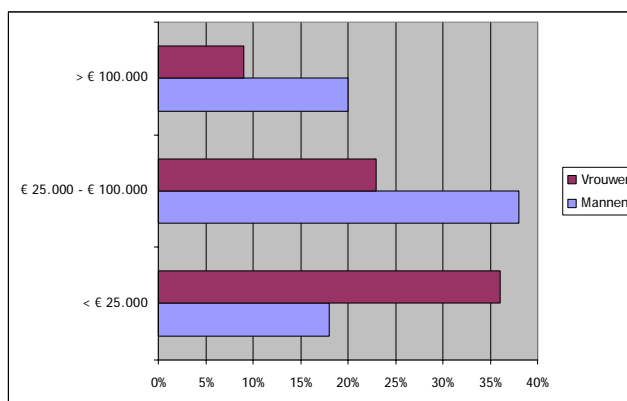
De jaarlijkse omzet²⁰⁶ varieert van minder dan € 25.000 tot meer dan € 100.000. De omzet van de stoppers was lager dan die van de niet-stoppers, waarbij we in acht moeten nemen dat 31% van de stoppers en 26% van de niet-stoppers hun omzet niet wensten mede te delen of het niet meer wisten. Opvallend is dat de groep micro-ondernemers die een jaarlijkse omzet van minder dan € 25.000 hebben, veel meer stoppers kent.

Figuur 33: Gemiddelde jaarlijkse omzet (stoppers) en huidige jaarlijkse omzet (niet-stoppers)

In acht genomen dat meer vrouwen (32%) dan mannen (23%) hun omzet niet meer kenden of deze niet wensten mee te delen, stellen we toch vast dat er meer mannen zijn die een grote omzet realiseren en meer vrouwen die een beperkte omzet realiseren.

Figuur 34: Gemiddelde jaarlijkse omzet (stoppers) en huidige jaarlijkse omzet (niet-stoppers), volgens geslacht

²⁰⁶ Gedefinieerd als het totale bedrag van alle verkopen over een jaar.

Opnieuw in acht genomen dat zowat 30% van de toenmalige inactieven hun omzet niet meer kenden of deze niet wensten mee te delen, stellen we vast dat 41% van de overige toenmalige inactieven een omzet hadden van minder dan € 25.000. Voor de toenmalige inactieven die hun nieuwe zelfstandige activiteit nadien gestopt hebben, loopt dit op tot 66%.

Voor 73% van de niet-stoppers zijn de inkomsten gerealiseerd sinds de start van de zelfstandige activiteit stabiel gebleven (14%) of gestegen (59%). In 5% van de gevallen zijn hun inkomsten dalend, in 15% van de gevallen onregelmatig. Bij de stoppers kon slechts 37% spreken van stabiele (9%) of stijgende (28%) inkomsten. Hun inkomsten waren voor meer dan de helft dalend (23%) of deze vertoonden een onregelmatig karakter (32%).

Slechts een minderheid (15%) van de begunstigden die hun zelfstandige activiteit niet hebben stopgezet, omschrijft de financiële toestand van de eigen zelfstandige activiteit als kritiek of slecht. Zonder enige twijfel zal deze toestand bij een aantal leiden tot het (moeten) stopzetten van hun zelfstandige activiteit. Daarentegen beschrijft ongeveer de helft (52%) de financiële toestand van de zelfstandige activiteit als goed tot zeer goed. 33% beschrijft de toestand van de zelfstandige activiteit als gemiddeld.

Bij de opsplitsing naar de leeftijd van de respondent van de niet-stoppers valt het op dat de zelfstandige activiteit van de oudere respondenten frequenter niet rooskleurig is: 7% van de 20-29 jarigen omschrijft zijn zelfstandige activiteit als kritiek of slecht, tegenover 12% van de 30-39 jarigen en 25% van de 40-jarigen en ouder. Dit is een opvallende vaststelling, mede gezien het feit dat de groep "40-jarigen en ouder" het meeste stoppers kent (43%). Of nog, meer dan de helft (57%) van de 40-jarigen en ouder is reeds gestopt of verkeert in minder goede financiële papieren.

Vrouwen vinden de financiële gezondheid van hun zelfstandige activiteit frequenter kritiek of slecht: 19% van de vrouwen ten opzichte van 11% van de mannen.

9% van de toenmalige actieven beschrijven de financiële gezondheid van hun zelfstandige activiteit op dit moment als kritiek of slecht. Voor de toenmalige inactieven - waarvan er al meer gestopt zijn - loopt dit percentage op tot 17%.

Wanneer de niet-stoppers hun huidige omzet vergelijken met de omzet vooropgesteld in hun financieringsplan dat zij aan de MFI bezorgd hebben, dan blijkt dat bijna drie op tien van hen (29%) hun omzet overschat hebben. 36% heeft zijn omzet onderschat en 35% heeft zijn omzet ongeveer juist ingeschat.

3.4.9 Persoonlijke uitgaven

3.4.9.1 Volstaan de inkomsten als zelfstandige voor de dagelijkse behoeften?

De vraag stelt zich of de inkomsten als zelfstandige de begunstigde van het microkrediet toelaten om in hun dagelijkse behoeften te voorzien. De respondenten dienden hierop te antwoorden met behulp van een visuele 7-puntenschaal van “helemaal niet” (= 1) via “gemiddeld” (= 4) tot “helemaal wel” (= 7).

De begunstigden die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn kregen een soortgelijke vraag voorgeschoteld als de niet-stoppers, namelijk in welke mate één jaar na de start van hun zelfstandige activiteit deze zelfstandige activiteit hen toeliet om in hun dagelijkse behoeften te voorzien.

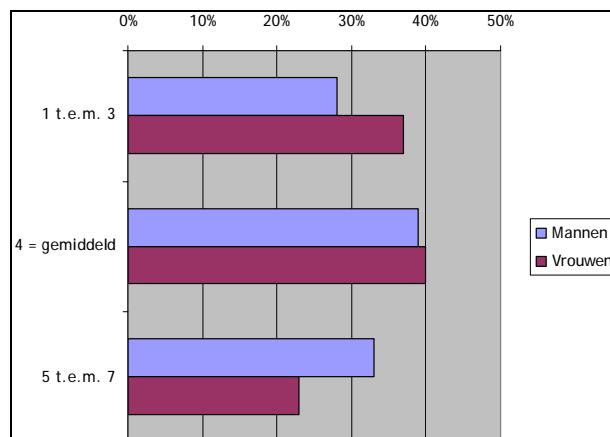
Tabel 25: Mate waarin de inkomsten als zelfstandige voldoende zijn om in de dagelijkse behoeften te voorzien (in %)

	Stoppers	Niet-stoppers
1 = helemaal niet	46,67	12,21
2	6,67	5,34
3	3,33	3,05
Subtotaal (1 t.e.m. 3)	56,67	20,61
4 = gemiddeld	31,67	40,46
5	1,67	5,34
6	3,33	5,34
7 = helemaal wel	6,67	28,24
Subtotaal (5 t.e.m. 7)	11,67	38,93

Uit de antwoorden blijkt dat bij meer dan de helft van de stoppers de inkomsten niet voldoende waren om in de dagelijkse behoeften te voorzien, en bij nog eens één op drie worden ze als gemiddeld beschouwd.

Vrouwen vinden doorgaans de inkomsten van hun zelfstandige activiteit minder frequent voldoende (en dus frequenter onvoldoende) om in de dagelijkse behoeften te voorzien:

Figuur 35: Mate waarin de inkomsten als zelfstandige voldoende zijn om in de dagelijkse behoeften te voorzien, volgens geslacht

Hierbij is het opvallend dat 16% van de mannen en 31% van de vrouwen hun inkomsten als zelfstandige helemaal niet voldoende (= 1) beschouwen om in de dagelijkse behoeften te voorzien.

Toenmalige inactieven vinden de inkomsten van hun zelfstandige activiteit doorgaans minder frequent voldoende (en dus frequenter onvoldoende) om in de dagelijkse behoeften te voorzien: 40% van de toenmalige inactieven geven een score van 1 tot en met 3 in vergelijking met slechts 15% van de toenmalige actieven.

3.4.9.2 Volstaan de inkomsten als zelfstandige om te sparen?

Naast het voldoen aan de dagelijkse behoeften werd nagegaan of de inkomsten uit de zelfstandige activiteit de micro-ondernemers toelaten te sparen voor later. Aan de stoppers werd de vraag gesteld of de inkomsten uit de zelfstandige activiteit hen een jaar na de start van de activiteit toelieten te sparen.

Gezien de antwoorden op de vraag betreffende het voldoen aan de dagelijkse behoeften is het niet verwonderlijk dat slechts 11% van de stoppers en 34% van de niet-stoppers positief antwoordden op deze vraag. Mannen konden frequenter sparen (31%) dan vrouwen (21%).

Indien het antwoord op de vraag of hun zelfstandige activiteit hen toelaat te sparen voor later positief was, werd nagegaan voor welke doeleinden dit sparen dient. De meest voorkomende spaardoeleinden zijn pensioensparen (18% van alle respondenten), toekomstige investeringen in de zaak (9%) en toekomstige uitgaven (7%). Andere doeleinden (4%) die nog vernoemd worden, zijn andere investeringen en privédoeleinden. Bij al deze spaarbestemmingen bestaat een duidelijk verschil tussen stoppers en niet-stoppers:

Tabel 26: Spaardoeleinden (in %)

	Stoppers	Niet-stoppers
Pensioensparen	1,67	25,19
Toekomstige investeringen in de zaak	1,67	12,21
Toekomstige uitgaven	3,33	8,40

In lijn met voorgaande conclusies blijkt dat er meer 40-jarigen en ouder zijn die vinden dat deze inkomsten niet volstaan voor hun dagelijkse behoeften (score 1 t.e.m. 3) dan de jongere starters (37% van de 40-jarigen en ouder versus 29% van degenen jonger dan 40 jaar). Ook konden deze ouderen over het algemeen minder sparen (19% kon sparen tegenover 31% van hen die jonger waren) en deden het minst aan pensioensparen (7% van hen deed aan pensioensparen tegenover 23% van hen die jonger waren).

Tabel 27: Extra verzekeringen (in %)

	Stoppers	Niet-stoppers	Totaal
Geen enkele	57,41	23,77	34,09
VAP (vrij aanvullend pensioen)	12,96	39,34	31,25
Hospitalisatieverzekering	33,33	61,48	52,84
Inkomensverzekering	3,70	30,33	22,16
Andere	22,22	21,31	21,59

Wat betreft het beschikken over extra verzekeringen blijkt dat 34% over geen enkele verzekering beschikt, waarvan meer dan de helft van de stoppers tegenover slechts 24% van de niet-stoppers. Bij hen die wel een extra verzekering hebben, gaat het in de eerste plaats om een hospitalisatieverzekering. Opvallend is dat slechts 4% van de stoppers een inkomensverzekering had.

Onder “andere” verzekeringen dienen we verzekeringen te verstaan als de ongevalverzekering, groepsverzekering, levensverzekering, brandverzekering, burgerlijke aansprakelijkheid, verzekering tegen kleine risico's en dergelijke. Dit betreft dus zowel verzekeringen die betrekking hebben op hun zelfstandige activiteit (bv. burgerlijke aansprakelijkheid) als verzekeringen die met hun persoon te maken hebben (bv. levensverzekering)

3.4.10 Begeleiding en ondersteuning

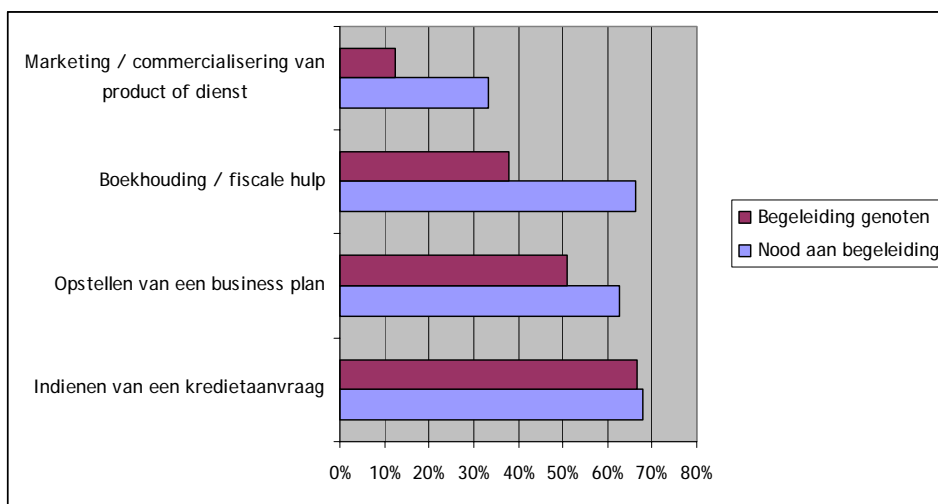
Wanneer we het in deze paragraaf hebben over begeleiding en ondersteuning, dan bedoelen we enkel de begeleiding door de MFI's of steunpunten. Het gaat dus niet over hulp van vrienden of zelfstandige boekhouders, ...

20% van de respondenten (17% van de stoppers en 21% van de niet-stoppers) heeft geen enkele begeleiding genoten. 29% van hen zei geen begeleiding nodig te hebben, 26% van hen werd door een andere instelling begeleid, terwijl 11% van hen niet wisten dat zij van

deze begeleiding gebruik konden maken. Deze 11% betreft in totaal slechts 2% van de respondenten, wat er op wijst dat er geen lacune is in het informeren van de mogelijkheid tot begeleiding. 34% geeft nog een andere reden voor het ontbreken van begeleiding, waaronder het gebrek aan tijd en begeleiding door familieleden.

83% van de kredietbegunstigden (85% stoppers, 82% niet-stoppers) die op één of meerdere vlakken door een steunpunt begeleid is, kreeg begeleiding vóór de kredietaanvraag werd ingediend. 50% van de kredietbegunstigden (44% stoppers, 53% niet-stoppers) werd (eveneens) begeleid na het verkrijgen van het microkrediet.

Figuur 36: Nood aan begeleiding versus begeleiding die de begunstigde effectief genoten heeft

Bovenstaande figuur toont aan dat er meer nood is aan begeleiding op het vlak van het opstellen van een business plan, boekhouding/fiscaliteit en marketing/commercialisering dan dat de micro-ondernemers in werkelijkheid genoten hebben.

Wat betreft de nood aan begeleiding en de effectief genoten begeleiding merken we amper of geen verschil op tussen de stoppers en de niet-stoppers. Het feit dat er (bijna) geen verschil is tussen de stoppers en de niet-stoppers wijst er op dat het ontbreken van begeleiding op zich geen verklaring vormt voor het (moeten) stoppen met de zelfstandige activiteit.

Wat betreft de perceptie van de genoten begeleiding blijkt dat 82 tot 84% van hen die begeleiding genoten hadden voor één of meerdere domeinen deze begeleiding ook nuttig vond. Vaststelling is bovendien dat de stoppers deze begeleiding even frequent nuttig vinden.

54% van de stoppers en 29% van de niet-stoppers vindt dat er nog andere domeinen zijn waarvoor het nodig zou zijn door een steunpunt begeleid te worden. Hierbij wordt o.a. gerefereerd naar juridische of administratieve support en naar regelmatige ondersteuning, begeleiding en coaching na het opstarten van de zelfstandige activiteit.

3.4.11 Bancaire situatie

3.4.11.1 Evolutie

In deze alinea willen we de evolutie van de bancaire situatie evalueren. Daarom vergelijken we de toestand vóór het verkrijgen van het microkrediet met de huidige toestand.

Tabel 28: Evolutie van de bancaire situatie bij de stoppers en niet-stoppers (in %)

	Stoppers		Niet-stoppers	
	Vóór	Nu	Vóór	Nu
Persoonlijke zichtrekening	98,31	94,92	96,92	97,69
Eigen spaarrekening	58,33	57,63	80,00	80,00
Spaarrekening voor de kinderen	30,00	29,31	29,23	41,09
Bancontact	93,22	86,21	85,94	94,40
Creditcard	33,33	32,14	40,48	54,69
Netbanking (PC-banking)	33,33	52,63	40,16	68,22
Phonebanking	22,41	12,50	17,74	17,60
Toelating om onder nul te gaan	51,79	49,12	50,79	63,28

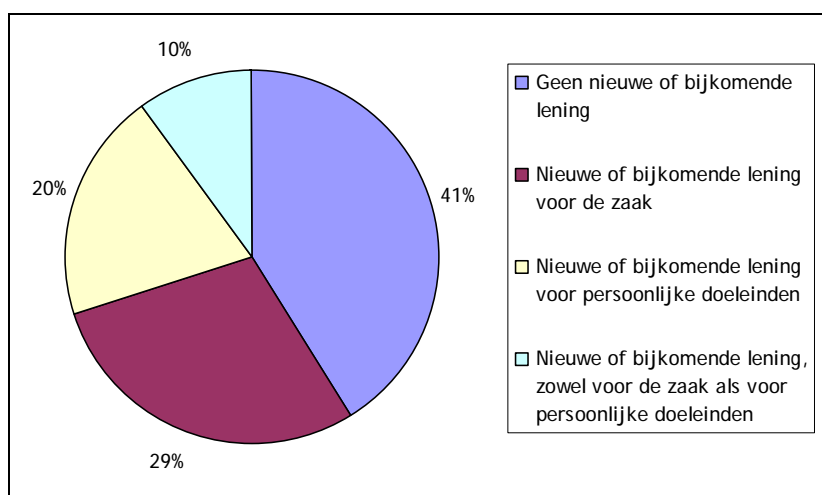
Wanneer we de bancaire situatie bij de stoppers vóór de aanvang van het microkrediet vergelijken hun huidige bancaire situatie, dan stellen we op de eerste plaats vast dat er weinig tot geen verschillen zijn in bancaire situatie. Of nog, het stopzetten van hun eigen zelfstandige activiteit heeft geen implicaties gehad op de bancaire mogelijkheden, aan het gamma van bancaire instrumenten waarover de persoon kan beschikken. We moeten wel in het achterhoofd houden dat dit weinig tot niets zegt over de financiële mogelijkheden die zij nu hebben. Wat betreft Net- of PC-banking (stijgend) en Phonebanking (dalend) stellen we wel een verschil vast tussen de situatie vóór de aanvang van het microkrediet en de huidige situatie. Deze evolutie moet echter gezien worden binnen het kader van de verschuivingen in het financiële landschap waarbij meer en meer mensen naar Net- of PC-banking overgaan en Phonebanking links laten liggen.

Wanneer we de bancaire situatie bij de niet-stoppers vóór de aanvang van het microkrediet vergelijken hun huidige bancaire situatie, dan stellen we in de eerste plaats vast dat er een toename is van de financiële instrumenten waarover deze niet-stoppers op dit ogenblik beschikken. Als gevolg hiervan beschikken deze niet-stoppers op dit ogenblik over méér financiële instrumenten dan de stoppers.

3.4.11.2 *Nieuwe kredieten*

Sinds het stopzetten van hun zelfstandige activiteit hebben 28% van de stoppers een nieuwe lening verkregen. Bovendien verkregen meer dan de helft van de niet-stoppers sinds de aanvang van hun zelfstandige activiteit een bijkomende of nieuwe lening, hetzij voor persoonlijke doeleinden hetzij voor hun zaak.

Figuur 37: Nieuwe of bijkomende leningen (niet-stoppers)

Het merendeel van de personen die een nieuwe of bijkomende lening verkregen heeft, heeft deze verkregen bij een financiële instelling (76% van de stoppers, 83% van de niet-stoppers). Hieruit leiden we af dat deze begunstigden hun bankinstelling voldoende waarborgen of garanties voor terugbetaling konden bieden.

3.4.12 Ondervonden moeilijkheden

Een kleine tot zeer kleine minderheid van de stoppers (7%) en van de niet-stoppers (12%) verklaarde geen moeilijkheden ondervonden te hebben verbonden met hun zaak. De overgrote meerderheid heeft dus wel problemen ondervonden.

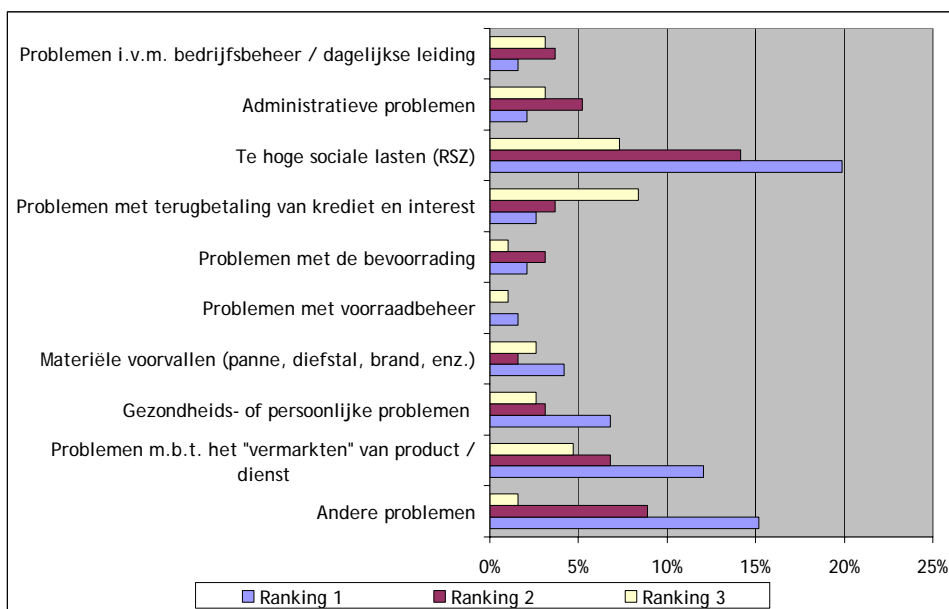
Tabel 29: Ondervonden moeilijkheden - frequentie (in %)

	Stoppers	Niet-stoppers	Totaal
Problemen m.b.t. het op de markt brengen van product of dienst (commercialisering, prospectie, sterke concurrentie, verzadigde markt, enz.)	46,43	28,70	34,50
Gezondheids- of persoonlijke problemen	26,79	19,13	21,64
Belangrijke materiële voorvallen (panne, diefstal, brand, enz.)	10,71	16,52	14,62
Problemen met het beheer van de voorraad	12,50	6,09	8,19
Problemen met de bevoorrading	12,50	8,70	9,94
Problemen met de terugbetaling van het ontleende krediet en de bijhorende interest	35,71	19,13	24,56
Te hoge sociale lasten (RSZ)	55,36	60,00	58,48
Administratieve problemen	16,07	21,74	19,88
Problemen in verband met bedrijfsbeheer / dagelijkse leiding	16,07	12,17	13,45
Andere problemen	46,43	40,00	42,11

Eerste vaststelling is dat zowel de stoppers als de niet-stoppers veel moeilijkheden ondervonden hebben, gemiddeld twee à drie soorten moeilijkheden (stoppers= 2.8; niet-stoppers= 2.3). Dus naar aantal moeilijkheden zijn de verschillen tussen de stoppers en de niet-stoppers eerder beperkt, het is niet zo dat de stoppers frequent moeilijkheden ondervonden hebben en de niet-stoppers niet. De meest geciteerde moeilijkheden zijn (1) te hoge sociale lasten (RSZ), (2) problemen met betrekking tot het op de markt brengen van het product of dienst en (3) problemen met de terugbetaling van het ontleende krediet en de bijhorende interest. De te hoge sociale lasten worden in dezelfde frequentie door de stoppers als de niet-stoppers geciteerd. Daarentegen hadden de stoppers frequenter problemen met het vermarkten van hun producten of diensten dan de niet-stoppers.

De frequentie van het voorkomen van deze problemen is een facet van de problematiek, de grootte of de zwaarte van het probleem is een ander facet. Vandaar dat de respondenten eveneens de moeilijkheden die ze ondervonden hebben, dienden te rangschikken naargelang de zwaarte / belangrijkheid van de moeilijkheid. Onderstaande figuur geeft de rangschikking weer volgens de zwaarte per moeilijkheid, waarbij "ranking 1" het zwaarste probleem is, enz.

Figuur 38: Ondervonden moeilijkheden – belangrijkheid

De problemen die het meest frequent op de eerste of tweede plaats voorkomen, zijn:

- te hoge sociale lasten (RSZ): dit is het topprobleem, het meest uitgesproken bij de niet-stoppers. 36% van de niet-stoppers zet dit probleem op de eerste of tweede plaats, tegenover 30% bij de stoppers;
- problemen met betrekking tot het op de markt brengen van het product / dienst (commercialisering, prospectie, te sterke concurrentie, verzadigde markt, enz.);
- gezondheids- of persoonlijke problemen: voornamelijk bij de stoppers (10% op de eerste plaats tegenover 5% bij de niet-stoppers).

De toenmalige inactieven hebben frequenter problemen gehad met de terugbetaling van het ontleende krediet en de bijhorende interest (30% van hen) in vergelijking met de toenmalige actieven (14% van hen).

Onder “andere problemen” wordt een ganse lijst van specifieke problemen vermeld, waaronder: problemen met de boekhouding, personeelsproblemen, btw en taksen, wegenwerken, stijgende concurrentie, dubieuze klanten, verschil in leveranciers- en klantenkrediet, beperkte inkomsten, enz.

Van de stoppers die met moeilijkheden geconfronteerd werden zijn er 32% die in het begin geen problemen hadden, maar waarbij de moeilijkheden na een paar maanden begonnen en nooit meer opgehouden zijn. 30% heeft sinds het opstarten van de zelfstandige activiteit altijd moeilijkheden gekend, 11% bij het opstarten of vlak na het opstarten van de zelfstandige activiteit en bij 7% staken zo nu en dan eens moeilijkheden de kop op. De overige 20% werden op een “ander” tijdstip met moeilijkheden geconfronteerd, bijvoorbeeld pas na twee of drie jaar.

Van de niet-stoppers ondervindt 44% op dit ogenblik geen moeilijkheden, 26% ondervindt weinig moeilijkheden, 23% ondervindt enkele moeilijkheden en 7% ondervindt er veel. Dus 70% ondervindt momenteel weinig of geen moeilijkheden, maar 30% echter wel, wat hoe dan ook een niet te veronachtzamen proportie is.

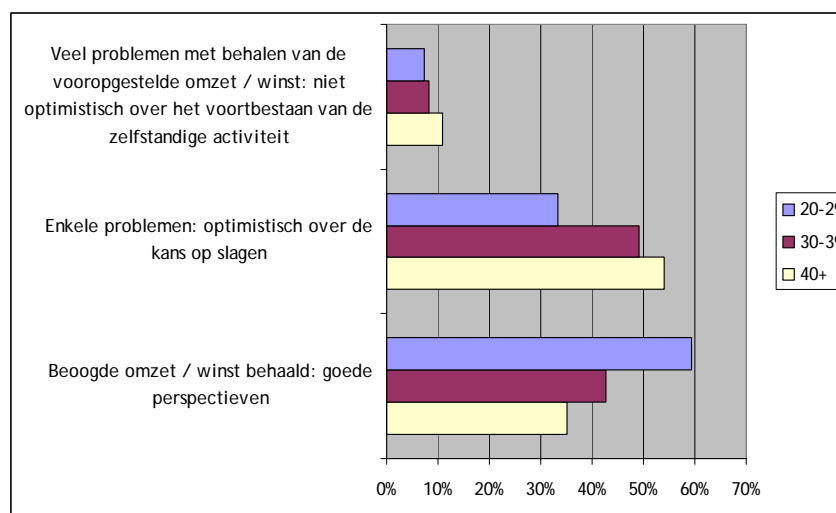
De begunstigden van de oudere dossiers (i.c. die van vóór 2001) die nog niet gestopt zijn met hun zelfstandige activiteit geven frequenter aan dat ze op dit ogenblik moeilijkheden ondervinden bij het uitoefenen van hun zelfstandige activiteit. 42% van hen heeft enkele tot veel problemen in vergelijking met 24% van de dossiers van 2001-2002 en 28% van de dossiers van na 2002. Ook de 40-jarigen en ouder die nog niet gestopt zijn geven frequenter aan dat ze op dit ogenblik moeilijkheden ondervinden bij het uitoefenen van hun zelfstandige activiteit (38% van hen in vergelijking met 15% van de 20-29 jarigen en 30% van de 30-39 jarigen).

Tabel 30: Vooruitzichten bij de niet-stoppers (in %)

Beoogde omzet / winst werd behaald en goede perspectieven	44,53
Enkele problemen, maar nog steeds optimistisch over de kans op slagen	46,88
Veel problemen om de vooropgestelde omzet / winst te behalen: niet optimistisch over het voortbestaan van de zelfstandige activiteit	8,59

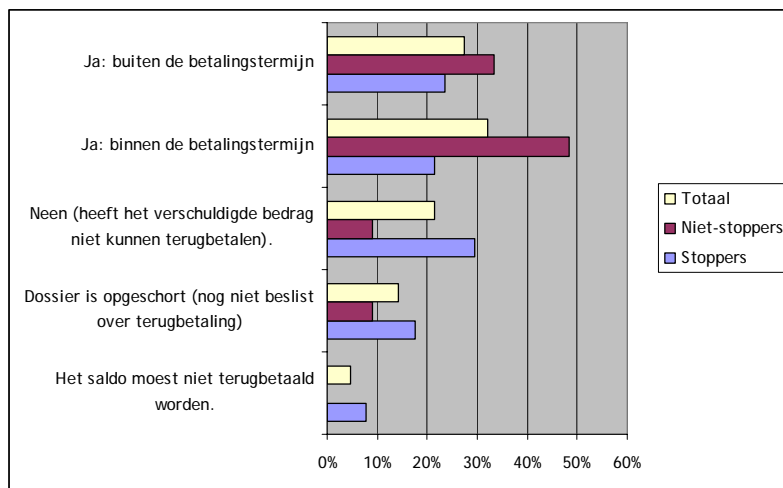
Uit deze tabel blijkt dat nog niet de helft van de niet-stoppers zegt goede perspectieven te hebben, een andere grote groep heeft problemen maar denkt er uit te kunnen geraken, terwijl zowat één op tien pessimistisch is over de slaagkansen van zijn zelfstandige activiteit. In lijn met het voorgaande schatten de 40-jarigen en ouder hun huidige situatie gemiddeld minder positief in.

Figuur 39: Vooruitzichten bij de niet-stoppers, volgens leeftijd

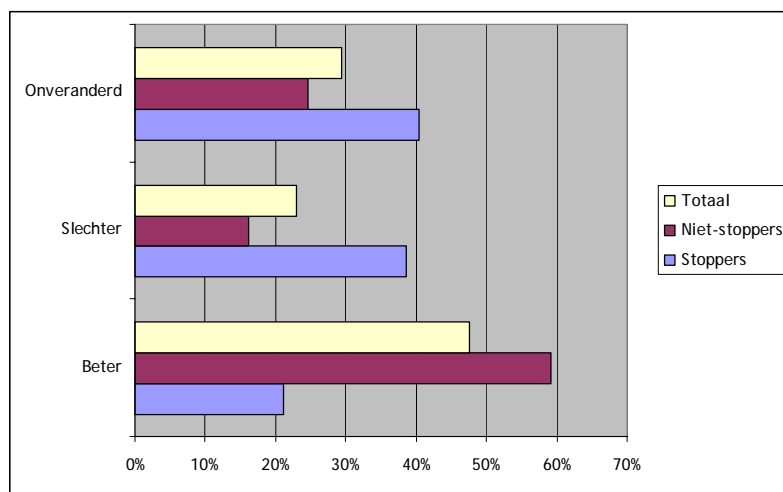
Wat betreft het ontleende krediet en de bijhorende interesten blijkt dat zowel 51% van de stoppers als 23% van de niet-stoppers problemen hebben gehad met de terugbetaling ervan. Van de 51% stoppers die moeilijkheden ondervonden hadden met de terugbetaling van het krediet en de bijhorende intresten heeft 19% het uitstaande saldo toch moeten terugbetalen. De overige 32% diende het uitstaande saldo niet terug te betalen.

Figuur 40: Termijn van terugbetaling

Bovenstaande figuur geeft voor alle stoppers en niet-stoppers die moeilijkheden hadden met de terugbetaling van het krediet en bijhorende interest weer of ze in staat waren het uitstaande saldo terug te betalen. Slechts een op vijf van alle stoppers kon het verschuldigde bedrag binnen de gevraagde termijn terugbetalen.

Figuur 41: Huidige financiële toestand in vergelijking met de toestand voor de start van de zelfstandige activiteit

Uit de cijfers in verband met de evolutie van de persoonlijke financiële situatie van de micro-ondernemers (financiële situatie vandaag in vergelijking met de situatie voor de start van een eigen zelfstandige activiteit) blijkt dat de eigen zelfstandige activiteit geen onverdeeld succes is geweest. Bij vier op tien van de stoppers en bij niet minder dan één op zes van de niet-stoppers is de financiële situatie vandaag slechter dan vóór de start van hun eigen zelfstandige activiteit. Bij nog eens vier op tien van de stoppers en bij één kwart van de niet-stoppers is de financiële toestand onveranderd gebleven. In acht genomen dat een belangrijk gedeelte van de (vooral) stoppers gemotiveerd werden uit financiële redenen, mogen we aannemen dat de financiële situatie bij nogal veel van hen niet echt rooskleurig is. Toch zien we ook dat 59% van de niet-stoppers vandaag in een betere financiële toestand verkeren in vergelijking met hun situatie voor de aanvang van hun zelfstandige activiteit.

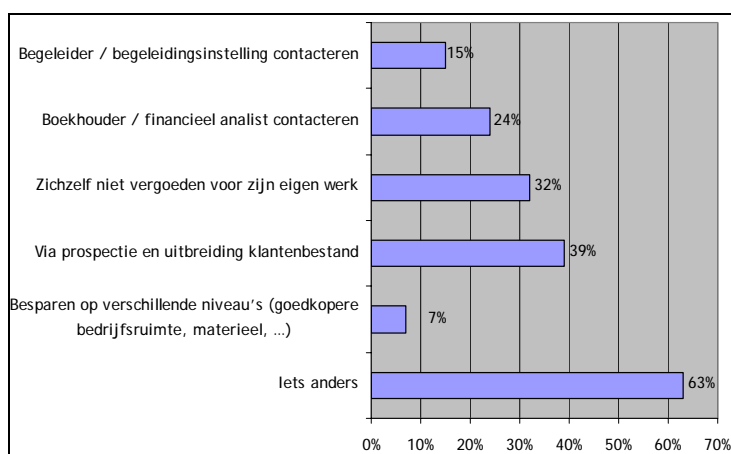
Bij 28% van de toenmalige inactieven is hun huidige financiële toestand slechter in vergelijking met de toestand voor de start. Voor de toenmalige actieven is dit minder dan de helft (11%). Dit verschil is vooral significant bij de niet-stoppers onder deze beide groepen (22% bij de inactieven versus 7% bij de toenmalige actieven).

3.4.13 Redenen voor het stopzetten van de zelfstandige activiteit

Er bestaat een grote spreiding wat betreft het moment dat de stopper zijn zelfstandige activiteit stopgezet heeft. Bij sommigen was dit al binnen het jaar (7%), voor anderen was dit pas na (meer dan) vijf jaar. De meesten stoppen na 1 à 2 jaar (22%), 2 à 3 jaar (27%) of 3 à 4 jaar (24%).

Zeven op tien van de stoppers (70%) heeft geprobeerd deze stopzetting tegen te gaan, veelal op verschillende manieren tegelijkertijd. De percentages in onderstaande figuur zijn berekend in verhouding tot deze 70%, niet ten opzichte van het totale aantal stoppers.

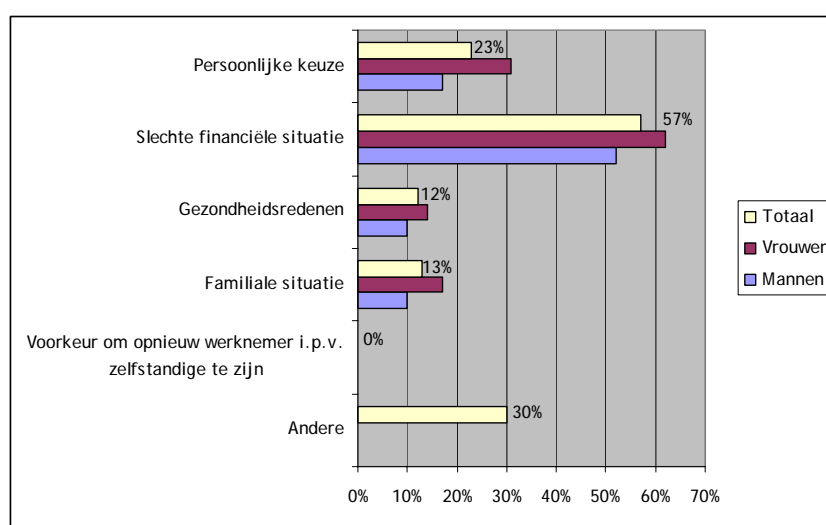
Figuur 42: Manier waarop de stopper gepoogd heeft de stopzetting tegen te gaan

Onder “iets anders” werden diverse antwoorden gegeven, meestal zeer specifieke antwoorden die in verband staan met de specifieke moeilijkheden waarmee de stopper geconfronteerd werd. Enkele voorbeelden zijn raad vragen aan een advocaat, werken met minder personeel om de patronale bijdragen te beperken, een halftijdse job uitvoeren naast de zelfstandige activiteit en non-stop werken.

Rest de vraag uiteindelijk wat de stopper ertoe gebracht heeft om zijn zelfstandige activiteit stop te zetten. Ook hier blijkt dat de meeste stoppers meer dan één reden hebben om hun activiteit te beëindigen.

Figuur 43: Redenen tot stopzetting van de zelfstandige activiteit, volgens geslacht

Meer dan de helft van de stoppers (57%) heeft zijn zelfstandige activiteit stopgezet omwille van de slechte financiële situatie, voor anderen was het een persoonlijke keuze of soms omwille van gezondheidsredenen of familiale situatie. Drie op tien gaven een andere reden op of gaven aan geen andere keuze te hebben (bv. administratieve schorsing) of refereerden naar de oorzaak voor het feit dat hun zaak minder goed ging (onvoldoende werk, verlies van klanten).

Wat betreft de financiële situatie van de stoppers blijkt dat voor slechts 25% van hen de financiële situatie (van hun gezin) verbeterd is sinds de stopzetting van hun zelfstandige activiteit. Voor 32% is de financiële situatie (verder) verslechterd, terwijl de situatie dezelfde is gebleven voor 43% van hen. Minder vrouwen (17%) dan mannen (31%) zeggen dat de financiële situatie (van hun gezin) verbeterd sinds de stopzetting van hun zelfstandige activiteit.

3.4.14 Ervaringen

Slechts 5% van de respondenten (10% stoppers en 2% niet-stoppers) verklaren geen enkele positieve ervaring ondervonden te hebben ten gevolge van het starten van hun eigen zelfstandige activiteit. Het plaatje kleurt echter niet enkel positief. Het aantal personen dat geen enkele negatieve ervaring had, is immers ook beperkt. Slechts 10% stoppers en 11% niet-stoppers hebben geen enkele negatieve ervaring gehad.

3.4.14.1 *Positieve ervaringen*

De belangrijkste positieve ervaringen situeren zich, zowel voor de stoppers als de niet-stoppers, op persoonlijk vlak. Vier op tien van hen verwijzen naar het gevoel zelf iets verwezenlijkt te hebben. Anderen verwijzen daarnaast naar zelfontplooiing, naar de uitdaging of naar het toegenomen zelfvertrouwen. Naast deze positieve ervaring op persoonlijk vlak refereert 42% van de stoppers ook naar de opgedane ervaring. In tegenstelling tot de stoppers verwijzen de niet-stoppers minder naar de opgedane ervaring (23%), maar des te meer naar de vrijheid die ze als zelfstandige hebben (37%), evenals de verbetering van hun financiële situatie (34% niet-stoppers, 0% stoppers).

Wanneer we de positieve ervaringen vergelijken met de oorspronkelijke motivaties om met een zelfstandige activiteit te starten, vallen enkele verschillen op. Nogal wat stoppers waren financieel gemotiveerd (gestart als zelfstandige met als doel hun financiële situatie te verbeteren) (motivatie 34%, ervaring: 0%). Gezien de benarde financiële toestand bij vele van deze stoppers de reden was om met hun zelfstandige activiteit te stoppen, hoeft het ons dus ook niet te verwonderen dat slechts een beperkt aantal van hen het financiële aspect als een positieve ervaring aangeven. De niet-stoppers daarentegen verwijzen frequenter naar het financiële als positieve ervaring, dan dat ze het als motivatie aangaven (34% t.o.v. 27%).

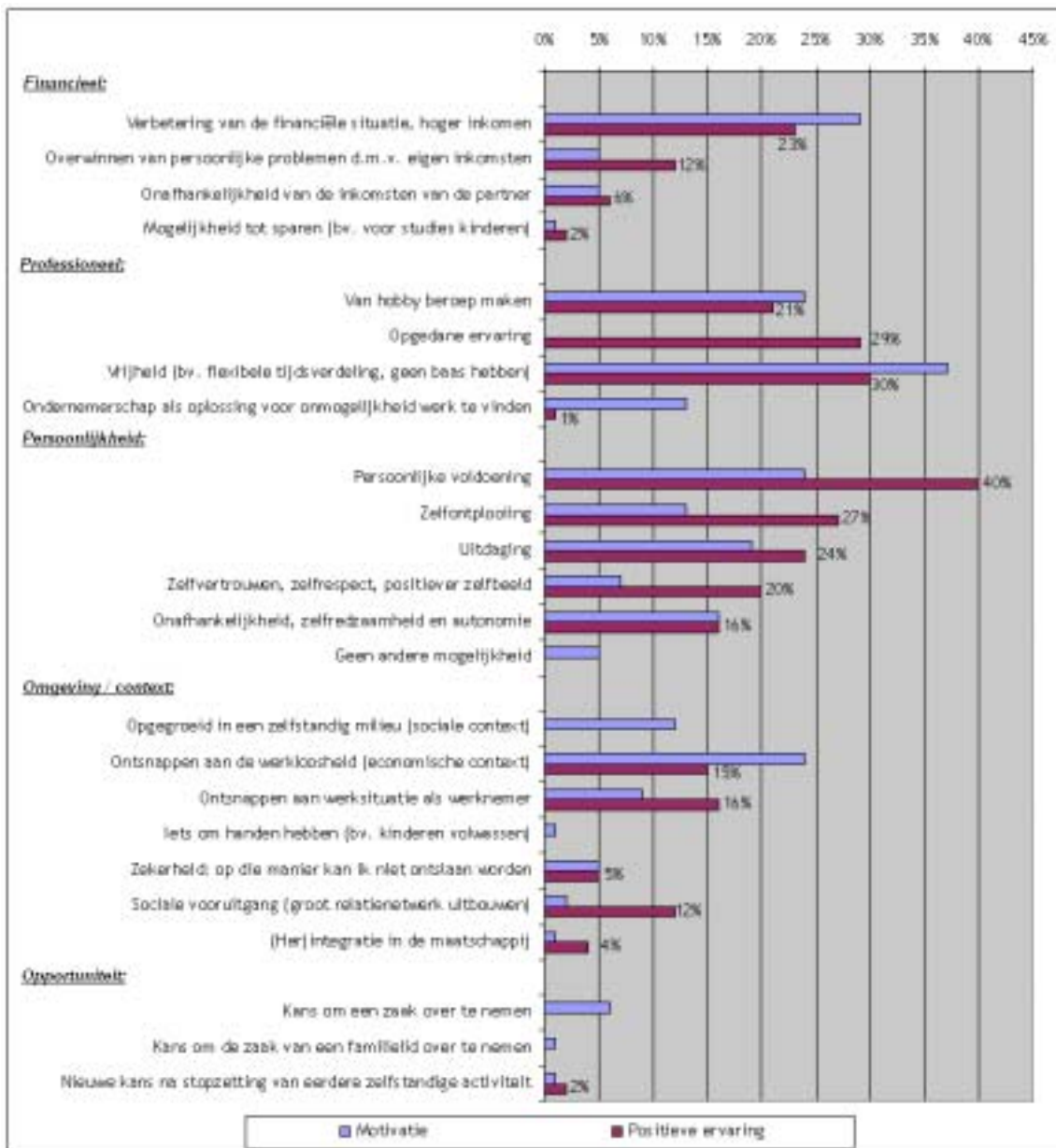
Op professioneel vlak stellen we vast dat heel wat respondenten (en dan vooral stoppers: 42%) verwijzen naar de opgedane ervaring, terwijl dit helemaal niet de reden was om met een zelfstandige zaak te starten. Omgekeerd verwijzen deze stoppers nu minder naar de vrijheid (als positieve ervaring: 12%) dan naar de vrijheid die ze dachten te zullen hebben (dus als motivatie: 32%).

Wat ook sterk opvalt, zowel bij de stoppers als bij de niet-stoppers, is de sterk uitgesproken positieve ervaring op persoonlijk vlak. Deze aspecten op persoonlijk vlak worden veel frequenter als positieve ervaring geciteerd dan dat ze als motivatie naar voor worden geschoven.

Andere belangrijke verschillen zijn: ontsnappen aan de werkloosheid (bij de stoppers veel frequenter een motivatie (35%) dan een positieve ervaring (13%)) en de uitbouw van een groot relatienetwerk (frequenter als positieve ervaring dan als motivatie geciteerd).

De verschillen tussen mannen en vrouwen betreffende de motivaties en de positieve ervaringen op financieel niveau zijn eerder beperkt.

Figuur 44: Vergelijking tussen de motivatie om met een zelfstandige activiteit te starten en de positieve ervaringen ten gevolge van die zelfstandige activiteit

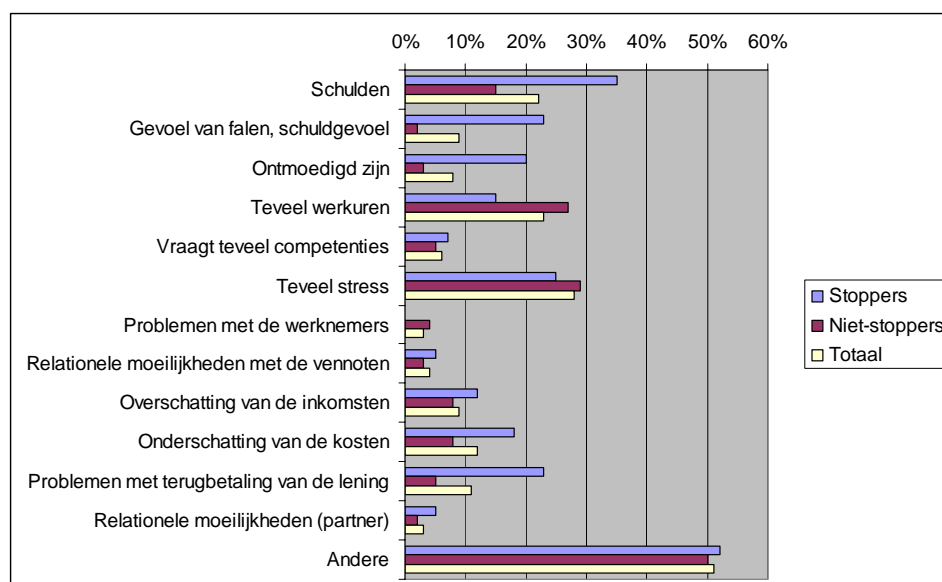

3.4.14.2 *Negatieve ervaringen*

Eerste vaststelling is het grote aantal problemen (gemiddeld twee à drie) waarmee vooral de stoppers geconfronteerd werden. Deze situeren zich bij hen vooral op financieel vlak (schulden, problemen met terugbetalen van de lening), op persoonlijk vlak (schuldgevoel, ontmoediging) en op het vlak van werkbelasting (teveel werkuren, teveel stress).

Maar ook de begunstigden die niet met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn, waren / zijn frequent met negatieve ervaringen geconfronteerd. Deze situeren zich minder op financieel vlak, maar wel uitgesproken op het vlak van werkbelasting (teveel werkuren, teveel stress).

Figuur 45: Negatieve ervaringen ten gevolge van het starten van de zelfstandige activiteit

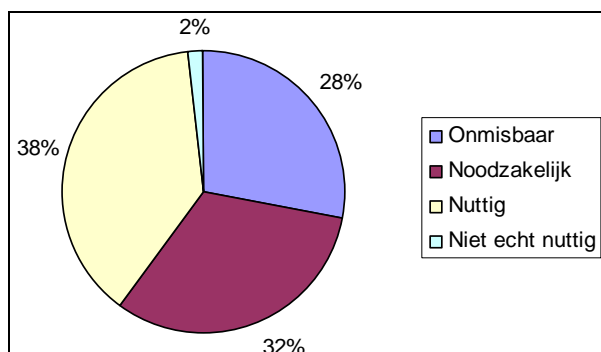

Frequente “andere” antwoorden zijn onder andere “er alleen voor staan”, “te weinig hulp krijgen”, “problemen met klanten en leveranciers”, “te weinig vrije tijd”, enz.

3.4.14.3 *Het belang van het microkrediet*

Op de vraag in welke mate het microkrediet onmisbaar was bij de start van de eigen zelfstandige activiteit, stellen we vast dat op een enkele uitzondering na, iedereen dit microkrediet nuttig tot noodzakelijk vond. We stellen hierbij quasi geen verschil vast tussen de stoppers en de niet-stoppers.

Figuur 46: Belang van het microkrediet

Wat betreft het bedrag van het toegekende microkrediet (of het geheel van de toegekende microkredieten) blijkt dat 64% dit bedrag voldoende vond om de zelfstandige activiteit te financieren. 36% van de respondenten vond de grootte van het bedrag onvoldoende. Ook op dit vlak bestaat er geen verschil tussen de stoppers en niet-stoppers.

De respondenten die dit bedrag onvoldoende vonden, refereerden vooral naar het feit dat dit bedrag te klein was voor hun investeringen, of aankoop van materialen of machines, of de aanleg van een voorraad. Verschillende respondenten gaven aan dat ze een groter krediet gevraagd hadden, maar dit niet gekregen hadden.

Zo goed als alle respondenten zouden dit microkrediet zeker aanraden aan personen die in eenzelfde situatie verkeren als zijzelf destijds. Belangrijkste argumenten zijn de goedkope kostprijs van dit krediet en terugbetalingsfaciliteiten. Wel maakt men soms kanttekeningen dat dit een goed krediet is om te starten, maar niet meer dan dat; dat het eerder een hulp is dan wel een volwaardige financiering.

Op de vraag wat er eventueel nog kan verbeterd worden aan het concept “microkrediet” in het algemeen, werden zeer uiteenlopende antwoorden gegeven. Een bloemlezing uit de verschillende antwoorden:

- niets dient veranderd te worden;
- administratie vereenvoudigen;
- betere professionele (meer gespecialiseerde) begeleiding, zowel voor de aanvang van de activiteit, alsook gedurende de startfase en een lange(re) periode daarna;
- betere uitleg over de microkredietproducten, meer informatie en publiciteit verspreiden rond het bestaan van microfinanciering;
- bedragen aangepast aan de sector waarin de activiteit wordt uitgeoefend;
- krediet sneller toestaan, snellere afhandeling van de beoordelingsprocedure, versoepeling van de beoordelingsprocedure;
- hoger bedrag;
- startende micro-ondernemer dient gedurende de startfase van de activiteit uitkeringen te blijven ontvangen;

- lagere rentevoet;
- persoonlijk contact tussen kredietgever en kredietnemer;
- flexibele en langere terugbetalingstermijnen;
- mogelijkheid tot sneller terugbetalen dan voorzien, want remt soms het toestaan van andere leningen;
- bedrag van de eigen inbreng verlagen;
- meer begrip opbrengen voor uitzonderlijke omstandigheden (bv. gezondheid) en familiale situatie;
- steun via bv. vermindering van belastingen.

3.4.15 Toekomstplannen

3.4.15.1 *Opnieuw starten met een (zelfde) zelfstandige activiteit?*

Gezien hun positieve en negatieve ervaringen is het de vraag of deze begunstigden, opnieuw met een zelfstandige activiteit zouden starten mochten ze in dezelfde positie als toen verkeren. Vandaar de vraag: “Zou u, met wat u nu weet, opnieuw dezelfde beslissing nemen om een zelfstandige activiteit op te starten – in het algemeen – (of uit te breiden of over te nemen)?”.

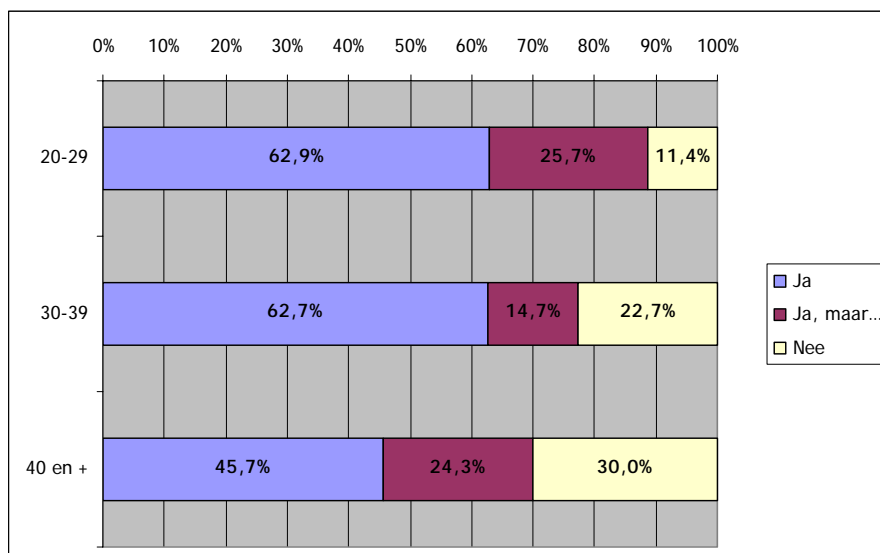
Het antwoord op deze vraag is zondermeer positief voor de niet-stoppers (71%), zij het dat een deel van hen toch kanttekeningen maakt (15%). Bijna de helft van de stoppers (43%) antwoordt negatief op deze vraag en een belangrijke groep van deze stoppers is aarzelend positief (30%). De kanttekeningen slaan vooral op het zich meer en beter laten informeren of het anders aanpakken van de activiteit. Zij die niet meer opnieuw met een zelfstandige activiteit zouden starten, refereren vooral naar het harde werken, naar het teveel aan stress en zorgen, naar de beperkte inkomsten die daartegenover staan, naar de risico's die men gelopen heeft, naar de lasten en taksen of naar de moeilijkheden die ze gehad hebben.

Van de stoppers die opnieuw met een zelfstandige activiteit zouden starten, zou 37% dezelfde zelfstandige activiteit opstarten. 41% antwoordt eveneens positief, maar heeft toch enkele bedenkingen, bijvoorbeeld “op een andere manier”, “onder andere voorwaarden” en dergelijke.

Bij de dossiers van vóór 2001 vinden we frequenter begunstigden (31%) die niet opnieuw zouden starten met hun eigen zelfstandige activiteit mochten ze opnieuw in hetzelfde geval verkeren. Zowel voor de begunstigden van 2001-2002 als voor de begunstigden van na 2002 bedraagt dit percentage 19%.

De 40-jarigen en ouder zouden – in dezelfde situatie als voorheen – minder frequent opnieuw starten met een zelfstandige activiteit, zowel de stoppers onder hen als de niet-stoppers (30%, in vergelijking met 11% van de 20-29 jarigen en 23% van de 30-39 jarigen).

Figuur 47: Opnieuw starten met een zelfstandige activiteit, volgens leeftijd

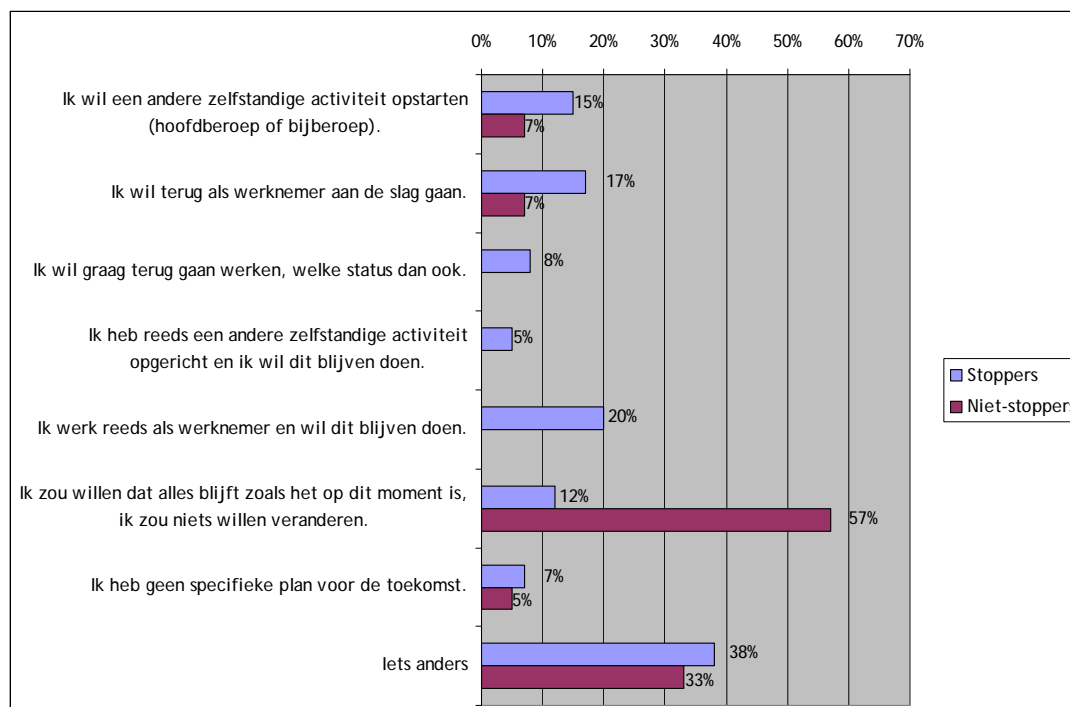

Significant minder vrouwen antwoorden positief op de vraag of ze opnieuw een zelfstandige activiteit zouden opstarten mochten ze in dezelfde positie als toen verkeren (47% ten opzichte van 63% bij de mannen). Bovendien heeft 25% van de vrouwen toch bepaalde voorwaarden indien ze opnieuw een zelfstandige activiteit zouden opstarten (t.o.v. 16% bij de mannen). De vrouwen die opnieuw een zelfstandige activiteit zouden opstarten, hebben ook meer reserves dan de mannen wat betreft dezelfde activiteit die ze dan zouden opstarten: 66% van de vrouwen zegt volmondig “ja” tegen de mogelijkheid dezelfde activiteit uit te voeren, 20% heeft toch haar reserves (in vergelijking met 81% en 17% bij de mannen).

3.4.15.2 *Professionele status naar de toekomst toe*

Een aantal stoppers wil als zelfstandige aan de slag blijven, terwijl anderen reeds naar een werknemersstatuut zijn overgegaan of willen overgaan. Van de begunstigden die hun activiteit niet hebben stopgezet, wenst de meerderheid dat alles blijft zoals het nu is.

Figuur 48: Professionele status, naar de toekomst toe (stoppers versus niet-stoppers)

Bij de stoppers zijn er nogal wat meer vrouwen (28%) dan mannen (7%) die terug als werknemer aan de slag zouden willen gaan. Bij de niet-stoppers springen geen significante verschillen in het oog tussen beide geslachten.

38% van de stoppers geven een “ander” antwoord. Deze 38% omvat echter ook een aantal personen die reeds één van de andere antwoorden gegeven hebben. Daarnaast geeft één op drie van de niet-stoppers een “ander” antwoord. Ook deze 33% omvat een aantal personen die één van de andere antwoorden gegeven hebben. Op een beperkt aantal uitzonderingen na zijn dit personen die zich niet expliciet uitspreken over het statuut, maar wel wensen dat ze groeien, kunnen uitbreiden, personeel aannemen en dergelijke. Impliciet betekent dit wel het behoud van het huidig professioneel statuut. Hiermee rekening houdende, stijgt het aantal personen die hun huidige statuut willen behouden tot boven de 75% uit.

3.4.15.3 Troeven naar de toekomst toe

Niettegenstaande de stopzetting van hun activiteit, zijn vele stoppers ervan overtuigd toch zaken opgestoken te hebben van hun zelfstandige activiteit. Troeven die ze vernoemen zijn:

- Gemakkelijker om terug een betrekking te vinden: 10%;
- Opgedane ervaring: 53%;
- Professioneel netwerk: 8%;

- Bij het starten van een nieuwe zelfstandige activiteit is het mogelijk om fouten sneller te identificeren en dus om ze te vermijden: 23%;
- Iets anders: 43%.

Deze “andere” 43% omvat weeral een aantal personen die reeds één van de andere antwoorden gegeven hebben. Het zijn heel diverse antwoorden waarvan de meeste uitgaan naar persoonlijkheidskenmerken (“leren doorzetten, vechten om iets te bereiken”).

Hoofdstuk 4 Conclusies en aanbevelingen

In het voorgaande hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de impact die microfinanciering kan hebben op de levens van de begunstigden van een microkrediet. De belangrijkste conclusies uit voorgaande hoofdstukken worden hier aangehaald. Op basis daarvan worden enkele aanbevelingen geformuleerd, die het concept microkrediet in de toekomst nog aantrekkelijker kunnen maken.

4.1 Conclusies

1. Uit de bespreking van de verschillende Belgische instellingen komt naar voren dat het Participatiefonds het grootste marktaandeel bezit in de Belgische microfinancieringssector, zowel op basis van het aantal goedkeuringen als het toegekende bedrag. Het Participatiefonds heeft een aandeel in handen van 86% o.b.v. het aantal goedkeuringen in 2005 en 90% o.b.v. het totale toegekende bedrag in 2005.
2. Het aantal mensen dat een begeleidingsinstelling of gespecialiseerde instelling contacteert, is de laatste jaren opvallend gestegen. Voornaamste redenen zijn o.a. promotiecampagnes en mond-tot-mond reclame. Gemiddeld 76% van de personen die een gespecialiseerde instelling of begeleidingsinstelling contacteerden, dienden geen microkredietaanvraag in. Slechts 24% van de contacten heeft een aanvraag tot gevolg. Voornamelijk personen die niet beschikken over de nodige kwalificaties, competenties en professionele ervaring beslissen om geen microkrediet aan te vragen. Ook het feit dat de kandidaat geen moeite wil doen om de administratieve formaliteiten in orde te brengen, evenals het vragen van waarborgen aan een publiek dat zich in een preciaire situatie bevindt, vormt een rem op het aantal aanvragen. De begeleidingsstructuur zal vooral weigeren een aanvraag in te dienen omwille van het zwakke profiel van de kandidaat en het ontbreken van kwalificaties, competenties en de nodige diploma's.
3. Het aantal contacten tussen de instelling en de aanvrager bedraagt in 54% van de gevallen vijf of meer. Hoe groter het aantal contacten tussen beide partijen, hoe groter de kans dat het dossier uiteindelijk goedgekeurd wordt.
4. Gemiddeld starten 90 à 95% van de verkrijgers van een microkrediet effectief met hun activiteit. De voornaamste reden om het microkrediet niet op te nemen hangt samen met de periode die verloopt tussen de aanvraag en de goedkeuring van het krediet. In tussentijd kan de kandidaat immers reeds werk gevonden hebben of het pand zijn kwijtgespeeld aan een andere huurder of koper.
5. Microfinanciering, evenals de instellingen en hun producten, is niet bekend bij het grote publiek. Promotie en informatie naar het doelpubliek toe zijn dus zeer belangrijk.

6. Een bijkomende MFI of gespecialiseerde instelling in België wordt niet echt nodig geacht. Beter is het zich te richten op de bestaande instellingen en producten en die te optimaliseren.

7. Om een eigen zelfstandige activiteit op te starten is geld nodig. Op basis van enkele gesprekken met vertegenwoordigers van steunpunten van het Participatiefonds schat men dit minimumbedrag toch al gauw op € 15.000 à € 20.000, afhankelijk van de aard van de activiteit, en dit indien rekening wordt gehouden met onder andere de nodige thesaurie en voorraad, de oprichtingskosten, huurwaarborg, enz.

8. MFI's moeten worden vergoed, zowel voor de kosten als het door hen gelopen risico. Daarom rekenen ze een interestvoet aan die zowel deze kosten als het risico dekt. Maar het probleem stelt zich dat sommige mensen geen interesten mogen betalen, omwille van bijvoorbeeld godsdienstige redenen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat in het buitenland meestal het systeem van de "rechtvaardige" interestvoet gehanteerd wordt, die kosten en risico dekt en waardoor de begunstigde van het microkrediet volledig gelijk wordt behandeld als elke andere kredietverkrijger. Een verminderde interestvoet wanneer men de voorgestelde begeleiding volgt, is interessant, aangezien ze aanzet tot het volgen van deze begeleiding.

9. Bij de analyse van een microkredietaanvraag wordt rekening gehouden met de persoon, het project en de financiering. Het persoonlijke profiel is hierbij zeker niet te onderschatten: de aanvrager dient, naast kennis over de activiteit die hij wenst uit te oefenen, over de nodige ondernemerskwaliteiten te beschikken. Om winst te genereren moet hij immers in staat zijn het product of dienst aan de man te brengen.

Het aantal goedkeuringen ligt bij de drie Belgische gespecialiseerde instellingen in dezelfde lijn: 10 à 15% van de personen die oorspronkelijk een instelling contacteerden, verkrijgen finaal een microkrediet. Indien een aanvraag geweigerd wordt, dient deze transparant en voldoende gemotiveerd te zijn.

10. Tijdens de précreatie begeleiding dienen de kandidaten voldoende gewezen te worden op zowel de voor- als nadelen van het ondernemerschap. Via positieve demotivatie wordt nagegaan of de kandidaat effectief rekening houdt met de vele werkuren, de stress, enz. evenals de impact op het privéleven dat dit met zich meebrengt.

11. Het aantal zelfstandige activiteiten dat stopgezet dient te worden na een bepaalde periode, schommelt tussen 30 en 50%, zowel voor ondernemingen die gestart worden met behulp van microfinanciering als ondernemingen die op een andere wijze gefinancierd worden. Na 5 jaar is ongeveer 70% van de nieuwe ondernemingen nog actief, na 10 jaar is nog ongeveer 50% van de starters actief. De meest voorkomende redenen voor stopzetting zijn onder meer de slechte rentabiliteit, slechte locatie, gezondheidsproblemen, gebrek aan commerciële competenties, sterke concurrentie en familiale problemen.

12. Groepen die relatief meer “stoppers” (personen die een microkrediet verkregen en een zelfstandige activiteit aanvatten, maar die met hun zelfstandige activiteit zijn gestopt) tellen, en dus meer kwetsbaar zijn in termen van slaagkansen:

1. 40-plussers
2. niet-arbeidsactieven, personen zonder werk op het moment dat ze een microkrediet aanvragen, die geen beroepsinkomen ontvangen (als werknemer of zelfstandige)
3. financieel gemotiveerde micro-ondernemers, personen die een zelfstandige activiteit starten louter uit financiële overwegingen
4. negatief gemotiveerde personen, die bijvoorbeeld zelfstandige willen worden omdat ze “geen ander alternatief hebben dan zelfstandige te worden”
5. micro-ondernemers die geen financiële steun ontvangen uit hun omgeving

Bovendien zijn er schijnbaar meer stoppers in de horeca.

13. Er bestaat geen uitgesproken verband tussen het behaalde diploma van de micro-ondernemer en de slaagkans van de activiteit. Het is dus niet zo dat hoger geschoolden meer kans hebben op een duurzame activiteit dan lager geschoolden. Ook het volgen van een extra opleiding, bijvoorbeeld een beroepsopleiding of avondonderwijs, is geen garantie voor een duurzame activiteit.

14. Een niet onaanzienlijk deel van de toenmalige inactieven (personen die niet arbeidsactief waren op het moment dat ze een microkrediet aanvroegen en verkregen) die hun zelfstandige activiteit hebben stopgezet, zijn op dit moment beroepsactief.

15. De motivaties om met een zelfstandige activiteit te starten zijn meestal zowel van financiële, van professionele en van persoonlijke aard. Stoppers zijn echter meer financieel gemotiveerd dan niet-stoppers, die op hun beurt meer gemotiveerd zijn door persoonlijke zaken zoals vrijheid, autonomie en onafhankelijkheid.

16. Het merendeel van de micro-ondernemers ontvangt steun (zowel financiële steun als morele steun) uit zijn omgeving bij het starten van een eigen zelfstandige activiteit. Opvallend is dat degenen die geen financiële steun genieten vaker hun zelfstandige activiteit dienen stop te zetten. Lager geschoolden krijgen minder frequent financiële steun. Vrouwen ontvangen frequenter steun dan mannen, zowel financiële als morele steun.

17. De meeste micro-ondernemers zijn actief in diensten aan particulieren en ondernemingen. De meeste stoppers starten hun zelfstandige activiteit in de horeca. Over de jaren heen valt echter een dalende trend waar te nemen wat betreft de keuze voor de horeca. Micro-ondernemers zijn minder geneigd te starten in de horeca, maar starten eerder in de dienstensector en kleinhandel. Redenen om voor een bepaalde sector te kiezen hangen voornamelijk samen met persoonlijke interesse en opleiding en ervaring in de sector. Ervaring in de sector is op zich geen voldoende verklaring voor het slagen of mislukken van de zelfstandige activiteit. Pas wanneer een micro-ondernemer zowel een opleiding in de sector genoot als ervaring in de sector heeft, zijn de verschillen tussen stoppers en niet-stoppers meer uitgesproken.

18. De impact op de tewerkstelling, naast de creatie van een eigen job, bedraagt 0,2 FTE voor de stoppers en is meer uitgesproken voor de niet-stoppers (0,37 FTE).

19. Voor de meerderheid van de niet-stoppers (73%) zijn de inkomsten gerealiseerd sinds de start van hun zelfstandige activiteit stabiel gebleven of gestegen. Voor de stoppers bedraagt dit percentage slechts 37%. Slechts een minderheid van de niet-stoppers beschrijft zijn financiële situatie als kritiek of slecht. Bij vergelijking van de voorziene omzet (in het business plan) en de reële omzet blijkt dat 29% van de niet-stoppers de omzet overschat heeft.

20. 57% van de stoppers en 21% van de niet-stoppers vinden dat hun inkomsten als zelfstandige onvoldoende zijn om aan de dagelijkse behoeften te kunnen voldoen. 28% van de mannen en 37% van de vrouwen vindt de inkomsten onvoldoende voor de dagelijkse behoeften.

21. De inkomsten van de zelfstandige activiteit volstaan voor slechts 11% van de stoppers en 34% van de niet-stoppers om te kunnen sparen. De meest voorkomende spaardoeleinden zijn pensioensparen, toekomstige investeringen in de zaak en toekomstige uitgaven. Bovendien beschikt slechts de minderheid over aanvullende verzekeringen, waarbij het dan voornamelijk gaat om een hospitalisatieverzekering of een aanvullende pensioenverzekering.

22. De meerderheid van de begunstigden van een microkrediet geniet van begeleiding, zowel voor als na het opstarten van de zelfstandige activiteit. De nood aan begeleiding is het grootst op fiscaal en boekhoudkundig vlak, evenals begeleiding bij het opstellen en indienen van de kredietaanvraag. Er is zo goed als geen verschil op te merken tussen de stoppers en niet-stoppers qua begeleiding, dus niets wijst erop dat het ontbreken van begeleiding een verklaring is voor het moeten stopzetten van de activiteit.

23. Vooral de niet-stoppers kennen een positieve evolutie in het aantal bancaire instrumenten waarover ze vandaag beschikken, in vergelijking met hun situatie vóór de aanvraag van het microkrediet en de start van hun zelfstandige activiteit. Bij de stoppers zijn er weinig tot geen veranderingen in de bancaire situatie. Een aantal begunstigden van een microkrediet hebben ondertussen een bijkomend krediet aangevraagd (meestal bij een bank) en hebben dit ook verkregen.

24. Zo goed als alle micro-ondernemers hebben moeilijkheden ondervonden sinds het opstarten van hun activiteit. De voornaamste problemen zijn de hoge sociale lasten, de commercialisering van het product of dienst en de terugbetaling van het ontleende bedrag en bijbehorende interest.

25. Bij 39% van de stoppers en 16% van de niet-stoppers is de financiële situatie vandaag slechter in vergelijking met de situatie voor de aanvang van de zelfstandige activiteit. Bij nog eens 40% van de stoppers en 25% van de niet-stoppers is de situatie niet veranderd.

26. De meeste zelfstandige activiteiten dienen te worden stopgezet in een periode die schommelt tussen 1 à 4 jaar na het opstarten van de activiteit. Men probeert deze stopzetting voornamelijk tegen te gaan via uitbreiding van het klantenbestand en zichzelf geen vergoeding toe te kennen voor eigen werk. De voornaamste reden voor stopzetting is de slechte financiële situatie waarin men zich bevindt.

27. De micro-ondernemers worden zowel met positieve als negatieve ervaringen geconfronteerd. De belangrijkste positieve ervaringen die voortvloeien uit de zelfstandige activiteit situeren zich op persoonlijk en professioneel vlak. Men refereert vooral naar de persoonlijke voldoening, zelfontplooiing, positiever zelfbeeld en autonomie, evenals naar de opgedane ervaring en vrijheid. De negatieve ervaringen hebben voornamelijk betrekking op het vlak van werkbelasting (werkuren, stress). De stoppers worden naast deze werkbelasting eveneens geconfronteerd met negatieve ervaringen op financieel vlak (schulden) en persoonlijk vlak (schuldgevoel, ontmoediging).

28. Bijna alle micro-ondernemers vinden het microkrediet nuttig tot noodzakelijk om hun zelfstandige activiteit aan te vangen. Ook vond 64% van hen het bedrag voldoende voor de financiering van de zelfstandige activiteit. Zij zouden het dan ook aanraden aan iemand die zich in dezelfde situatie bevindt als zij destijds, omwille van de goedkope kostprijs en de terugbetalingsfaciliteiten.

29. Van de niet-stoppers zou 71%, met alle kennis die men nu heeft, opnieuw starten met een zelfstandige activiteit. De stoppers zijn minder positief: 43% antwoord negatief, en nog eens 30% is aarzelend positief. Degenen die wel opnieuw zouden starten, zouden hoofdzakelijk dezelfde zelfstandige activiteit aanvangen.

30. Ondanks de stopzetting van hun activiteit hebben de stoppers toch zaken opgestoken van hun ervaringen als zelfstandige. Hun voornaamste troeven naar de toekomst toe zijn de opgedane ervaring, het sneller herkennen van fouten bij een nieuwe zelfstandige activiteit, het feit dat het gemakkelijker is terug werk te vinden en het professionele netwerk dat ze hebben uitgebouwd.

4.2 Aanbevelingen

4.2.1 Zelfstandigenstatuut

In België is het voor personen die zich in een precaire situatie bevinden niet evident te starten als zelfstandige. De drempel tot het zelfstandig ondernemerschap is zeer hoog, mede omwille van:

- de Sociale Zekerheid en het uitgebreide sociale vangnet in België waarop mensen kunnen terugvallen om te overleven;

- het wettelijke kader in België dat niet toelaat een zelfstandige activiteit in hoofdberoep uit te oefenen in combinatie met het behoud van sociale uitkeringen, zelfs voor een beperkte periode;
- het wettelijke kader in België dat slechts onder zeer strikte voorwaarden toelaat een zelfstandige activiteit in bijberoep uit te oefenen in combinatie met het behoud van sociale uitkeringen;
- het systeem van de dienstencheques, met als doel het creëren van banen en bestrijden van zwartwerk. In principe komt iedereen in aanmerking voor een tewerkstelling in het kader van de dienstencheques. Ingeschreven zijn als werkzoekende is niet noodzakelijk. Naargelang de situatie waarin de werknemer zich bevond vooraleer te beginnen werken in het kader van een "arbeidsovereenkomst dienstencheques", behoort hij tot een van de volgende twee categorieën: (1) Werknemers van categorie A: dit zijn de werknemers die een werkloosheidsuitkering, een leefloon of financiële sociale hulp ontvingen alvorens tewerkgesteld te worden met een arbeidsovereenkomst dienstencheques, en die tijdens hun tewerkstelling verder aanspraak blijven maken op een werkloosheidsuitkering, op het leefloon of op financiële sociale hulp, (2) Werknemers van categorie B: dit zijn alle andere werknemers die tewerkgesteld zijn met een arbeidsovereenkomst dienstencheques. De werknemer van categorie B zullen enkel het gestorte salaris ontvangen²⁰⁷. Omwille van het behoud van uitkeringen door werknemers van categorie A is het voor hen voordeliger om te werken via de dienstencheques dan een zelfstandige activiteit te starten.

Iemand die zich in een benarde financiële situatie bevindt, heeft dus weinig mogelijkheden om zich als zelfstandige te vestigen zonder dat hij zijn recht op uitkeringen op moet geven:

- men kan een bijberoep als zelfstandige uitoefenen tijdens de werkloosheid, met behoud van uitkeringen, indien men het bijberoep reeds uitoefende tijdens de tewerkstelling als werknemer gedurende ten minste 3 maanden voorafgaand aan de uitkeringsaanvraag, waarbij deze activiteit niet mag uitgeoefend worden tussen 7 en 18 uur op weekdays en waarbij sommige activiteiten verboden zijn;
- men kan zijn zelfstandige activiteit starten via een activiteitencoöperatie of couveuse, waarbij men gedurende maximaal 6 maanden zijn activiteit test en de haalbaarheid ervan nagaat, met behoud van uitkeringen. Wanneer de zelfstandige activiteit effectief wordt opgestart, verliest men het recht op sociale uitkeringen;
- Niet-werkende werkzoekenden jonger dan 30 jaar die zich voor de eerste maal als zelfstandige willen vestigen, kunnen genieten van het Plan Jonge Zelfstandigen van het Participatiefonds. Gedurende 3 à 6 maanden wordt het project voorbereid met de hulp van een gespecialiseerd steunpunt voor starters.

²⁰⁷ <http://meta.fgov.be/pc/pce/pced/nlced07.htm> (11/12/2006)

AANBEVELING BESTEMD VOOR FEDERALE, GEWESTELIJKE EN COMMUNAUTAIRE OVERHEDEN

Reeds vele inspanningen zijn ondernomen om het statuut van zelfstandige te bevorderen, zoals het verhogen van de pensioenen van zelfstandigen en het vereenvoudigen van de administratie. In het verlengde van de reeds gedane verbeteringen dient het zelfstandigenstatuut nog aantrekkelijker te worden gemaakt voor mensen die zich in een precaire situatie bevinden. De overgang tussen het statuut van werkloze en zelfstandige, zowel in hoofd- als bijberoep, dient versoepeld te worden. Een mogelijke denkpiste hierbij is bijvoorbeeld het behoud van werkloosheids- en andere uitkeringen op een degressieve manier tijdens de lanceringsfase van de zelfstandige activiteit, analoog aan het systeem ontwikkeld in Ierland.

AANBEVELING BESTEMD VOOR DE MFI'S

Op basis van bovenstaande aanbeveling voor de overheden om de wetgeving te versoepelen, dienen de gespecialiseerde instellingen eveneens hun productgamma aan te passen. Mogelijke voorbeelden hiervan zijn step-by-step leningen (waarbij de micro-ondernemer bij correcte terugbetaling en indien nodig bijkomende leningen kan verkrijgen), een spaarplan (waarbij de kandidaat eerst gedurende enkele maanden dient te sparen, om op die manier aan te tonen dat men effectief in staat is geld opzij te leggen) en een krediet specifiek voor micro-ondernemers die een zelfstandige activiteit wensen te starten in bijberoep.

4.2.2 Peterschap

Professionele begeleiding is nodig op vele vlakken. Nochtans beseffen de micro-ondernemers dit niet altijd. Bovendien hebben de begeleiders (begeleidingsinstellingen) niet steeds tijd of mogelijk zijn ze niet op alle vlakken even competent (bijvoorbeeld kennis van specifieke sectoren, kennis op het vlak van marketing). In zulke gevallen kan peterschap een oplossing bieden. De micro-ondernemer wordt dan bijgestaan door mensen gespecialiseerd in hun vak, die hen allerlei aanbevelingen kunnen doen en hen kunnen helpen met specifieke problemen waarmee ze te kampen hebben. Op die manier kan peterschap mogelijk het aantal zelfstandige activiteiten dat stopgezet wordt doen afnemen.

4.2.3 Informatie

Microfinanciering is niet of onvoldoende bekend bij verschillende partijen. Elke betrokkene heeft nood aan andere informatie: het doelpubliek dient op de hoogte te worden gebracht van microfinanciering, terwijl de steunpunten en begeleidingsinstellingen nood hebben aan informatie die hen up-to-date houdt betreffende de recente ontwikkelingen.

INFORMATIE NAAR DE DE BEGELEIDINGSINSTELLINGEN EN STEUNPUNTEN TOE

Via regelmatig georganiseerde informatiesessies moeten de begeleidingsinstellingen en steunpunten up-to-date gehouden worden over de recente wijzigingen bij de MFI's. Er kan echter verder worden gegaan dan louter communicatie over de (nieuwe) producten, procedures, formulieren, enz. Tijdens regelmatige sessies kan, naast het verschaffen van de noodzakelijke informatie, tijd vrijgemaakt worden voor vormingen. Tijdens deze vormingen kunnen gastsprekers aan bod komen over specifieke onderwerpen zoals marketing, vrouwelijk ondernemerschap, ... Dit laat eveneens toe informatie en ervaringen uit te wisselen tussen de verschillende instellingen.

INFORMATIE NAAR HET DOELPUBIEK VAN MICROFINANCIERING TOE

Het doelpubliek kent het concept "microfinanciering" onvoldoende of niet, evenals de instellingen en hun microkredietproducten. De MFI's dienen voldoende publiciteit te maken om zichzelf en hun producten kenbaar te maken bij het doelpubliek. Hierbij dient rekening gehouden te worden met dit doelpubliek van het microkrediet: de wijze van communicatie is zeer belangrijk en dient aangepast te zijn aan het doelpubliek. Sommigen hebben immers geen toegang tot de actualiteit en internet en moeten dus op een andere manier benaderd worden.

De MFI's en hun producten dienen dus kenbaar te worden gemaakt via bepaalde organen en via aangepaste promotiecampagnes, waarbij men rekening moet houden met de herkenbaarheid. Het doelpubliek moet zich kunnen identificeren met de foto's en afbeeldingen gebruikt in de campagne.

INFORMATIE NAAR ANDERE PARTIJEN TOE

Aangezien het doelpubliek van microfinanciering op alternatieve manieren dient benaderd te worden, dienen al deze betrokken partijen, zoals de VDAB, BDGA, FOREM, RVA, vakbonden, steunpunten en banken (eveneens de regionale kantoren, aangezien zij met het grote publiek in contact komen) voldoende op de hoogte gebracht te worden van het bestaan van microfinanciering, de MFI's en hun producten, bijvoorbeeld via regelmatig georganiseerde infosessies.

4.2.4 Sociale lasten

Een van de meest geciteerde moeilijkheden waarmee (micro-) ondernemers te kampen hebben, zijn de hoge sociale lasten. Bij sommigen leidt dit tot de stopzetting van de zelfstandige activiteit. De eerste drie jaren van de activiteit dient elk kwartaal immers een vast forfaitair bedrag betaald te worden. Indien de inkomsten van de activiteit niet hoog zijn, kan dit voor problemen zorgen voor het voortbestaan van de activiteit. Om het aantal stopzettingen terug te dringen, zou het interessant zijn de sociale bijdragen te baseren op de

huidige inkomsten van de micro-ondernemer. Indien later blijkt dat de werkelijke inkomsten hoger liggen, kan de bijdrage geregulariseerd worden.

4.2.5 Terugbetalingsmodaliteiten

Om de lasten in de beginfase van de zelfstandige activiteit te drukken en dus de kans op stopzetting te verminderen, kan een progressieve terugbetaling van de microlening overwogen worden in plaats van een terugbetaling in constante schijven, waarbij geleidelijk grotere bedragen worden terugbetaald. Deze methode, eerder dan een vrijstelling van terugbetaling gedurende enkele maanden, heeft als bijkomend voordeel dat men zo op een geleidelijke manier “leert” een lening terug te betalen. Men betaalt van bij het begin van de activiteit kleine bedragen terug, wat eveneens benadrukt dat het om een lening en niet om een premie gaat.

4.2.6 Behandelingstermijn van een kredietdossier

De lengte van de periode tussen de aanvraag van het microkrediet en de beslissing van de MFI over het al dan niet toekennen van het microkrediet is voor vele kandidaat-ondernemers een knelpunt. Ze mogen in tussentijd nog niet starten met hun zelfstandige activiteit. Velen zetten, omwille van de lange wachttijd, de aanvraag stop omdat ze ondertussen reeds werk gevonden hebben, omdat ze het lokaal waarin ze hun activiteit zouden uitoefenen in tussentijd kwijt geraakt zijn aan iemand anders (reeds verhuurd of verkocht), ... Om het aantal kandidaten dat om zulke redenen moet afhaken te beperken, dient de behandelingstijd van de dossiers ingekort te worden. Dit wil niet zeggen dat de aanvraag in mindere mate moet geanalyseerd worden, want dat zal het aantal stopzettingen waarschijnlijk doen stijgen. De beslissing i.v.m. het al dan niet toekennen van een microkrediet zou gewoon vlugger moeten verlopen.

4.2.7 Fiscale wetgeving

Bij onvrijwillige stopzetting van de zelfstandige activiteit binnen de eerste 5 jaar na de start kan het Participatiefonds de terugbetaling van het uitstaande bedrag kwijtschelden. Deze kwijtschelding op beroepsvlak is echter belastbaar, zowel het kwijtscholden kapitaal als de bijbehorende interesten.

Een aanpassing van de fiscale wetgeving dient overwogen te worden zodanig dat de kwijtschelding van de schuld ten gevolge van de onvrijwillige stopzetting van de zelfstandige activiteit onbelastbaar wordt. Het kan immers bezwaarlijk de bedoeling zijn dat enerzijds de wetgever voorzien heeft in een kwijtschelding van de schuld wanneer het project van een micro-ondernemer buiten zijn wil om mislukt en anderzijds deze kwijtschelding langs fiscale weg gedeeltelijk ongedaan wordt gemaakt.

Bijlagen

Bijlage 1: Lijst van afkortingen

ADIE	=	Association pour le Droit à l'Initiative Économique
AFFA	=	Affaires de femmes, femmes d'affaires
BGDA	=	Brusselse Gewestelijke Dienst voor Arbeidsbemiddeling
CDC	=	Caisse des Dépôts et Consignations
CGAP	=	Consultative Group to Assist the Poor
DKB	=	De Kempische Brug
EFRO	=	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EMP	=	European Microfinance Program
ENM	=	Europese Netwerk voor Microfinanciering
ESF	=	Europees Sociaal Fonds
EU	=	Europese Unie
FACET	=	Financial Assistance, Consultancy, Entrepreneurship and Training
FOD	=	Federale Overheidsdienst
FOREM	=	Office communautaire et régional de la formation professionnelle et de l'emploi
GELM	=	Guichet d'Economie Locale de Molenbeek
GIMB	=	Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Brussel
IGO	=	Inkomensgarantie voor ouderen
ILES	=	Initiatives Locales pour l'Emploi à Schaerbeek
IMF	=	Internationaal Monetair Fonds
KO	=	Kleine onderneming
KMO	=	Kleine - en middelgrote onderneming
MFI	=	Microfinancieringsinstelling
NEF	=	New Economics Foundation
OBM	=	Onderlinge Borgstellingsmaatschappij
PJZ	=	Plan Jonge Zelfstandigen
POD	=	Programmatorische Overheidsdienst
ROSCA	=	Rotating Savings and Credit Association - Roterende spaar- en kredietassociaties
RSVZ	=	Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen
RVA	=	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
SOCAMUT	=	La Société des Cautions Mutuelles de Wallonie
SOWALFIN	=	Société Wallonne de Financement et de Garantie des Petites et Moyennes Entreprises
UCM	=	Union des Classes Moyennes
UNIZO	=	Unie van Zelfstandige Ondernemers
VDAB	=	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

De Europese Unie:

EU15	=	Europese Unie van de 15, bestaande uit België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk en Zweden.
EU25	=	Europese Unie van de 15, inclusief de 10 nieuwe lidstaten (sinds 1 mei 2004) Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.
AT	=	Oostenrijk
BE	=	België
BG	=	Bulgarije
CY	=	Cyprus
CZ	=	Tsjechië
DE	=	Duitsland
DK	=	Denemarken
EE	=	Estland
EL ²⁰⁸	=	Griekenland
ES	=	Spanje
FI	=	Finland
FR	=	Frankrijk
HR	=	Kroatië
HU	=	Hongarije
IE	=	Ierland
IT	=	Italië
LT	=	Litouwen
LU	=	Luxemburg
LV	=	Letland
MT	=	Malta
NL	=	Nederland
NO	=	Noorwegen
PL	=	Polen
PT	=	Portugal
RO	=	Roemenië
SE	=	Zweden
SI	=	Slovenië
SK	=	Slowakije
TR	=	Turkije
UK	=	Verenigd Koninkrijk

²⁰⁸ Richtlijn 87/354/EEG van de Raad van 25 juni 1987 tot wijziging van bepaalde Richtlijnen van de Raad betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten voor industriële producten voor wat de aan de Lid-Staten toegekende kenletters betreft, <http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&type_doc=Directive&an_doc=1987&nu_doc=354&lg=nl> (13/07/2006)

Bijlage 2: Adressen

Gespecialiseerde instellingen

Brusoc (GIMB-groep)

Stassartstraat 32

B-1050 Brussel

Telefoon: +32 (0) 2 548 22 11

Fax: +32 (0) 2 511 90 74

E-mail: brusoc@srib.be

Website: www.gimb.be

Crédal

Place de l'Université 16

B-1348 Louvain-la-Neuve

Telefoon: +32 (0) 10 48 33 50

Fax: +32 (0) 10 48 33 59

E-mail: credal@credal.be

Website: www.credal.be

Hefboom

Vooruitgangstraat 333 bus 5

B-1030 Brussel

Telefoon: +32 (0) 2 205 17 20

Fax: +32 (0) 2 205 17 39

E-mail: hefboom@hefboom.be

Website: www.hefboom.be

Participatiefonds

de Lignestraat 1

B-1000 Brussel

Telefoon: +32 (0) 2 210 87 87

Fax: +32 (0) 2 210 87 79

E-mail: info@fonds.org

Website: www.fonds.org

SOWALFIN

Avenue Maurice Destenay 13

B-4000 Luik

Telefoon: +32 (0) 4 237 07 70

Fax: +32 (0) 4 237 07 57

E-mail: info@SOWALFIN.be

Website: www.SOWALFIN.be

Steunpunten voor starters

De Kempische Brug
Lange Leemstraat 372
B-2018 Antwerpen
Telefoon: +32 (0) 3 213 40 02 Fax: +32 (0) 3 213 40 19
E-mail: info@kempischebrug.be
Website: www.kempischebrug.be

Job'In Liège
Avenue Blonden 29
B-4000 Luik
Telefoon: +32 (0) 4 344 06 01 Fax: +32 (0) 4 341 01 70
E-mail: jobin@skynet.be
Website: www.acfi.be/jobin

UNIZO Gent-Meetjesland
Lange Kruisstraat 7
B-9000 Gent
Telefoon: +32 (0) 9 235 49 28 Fax: +32 (0) 9 234 21 73
E-mail: j.vertonghen@unizo-gent-deinze.be
Website: www.unizo.be

Centre d'Entreprises de Molenbeek
Place de la Minoterie 10
B-1080 Molenbeek
Telefoon: +32 (0) 2 410 01 13 Fax: +32 (0) 2 410 62 54
E-mail: info@c-entreprises.be
Website: <http://www.c-entreprises.be>

UCM PME-Service Namur Wierde
Chaussée de Marche 637
B-5100 Namen
Telefoon: +32 (0) 81 32 06 11 Fax: +32 (0) 81 30 74 09
E-mail: dominique.dethy@ucm.be
Website: www.ucm.be

Iles
Rue des Palais 153
B-1030 Schaarbeek
Telefoon: +32 (0) 2 244 92 22
E-mail: iles@skynet.be

Bijlage 3: Enquête voor de begunstigen van een microkrediet tijdens de periode 1999-2004, die hun zelfstandige activiteit niet hebben stopgezet

A. Motivatie

1. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om te beslissen om met een eigen zelfstandige activiteit te beginnen?

Financieel:

- Om mijn financiële situatie te verbeteren, voor een hoger inkomen
- Ik was verplicht zelf in te staan voor mijn inkomsten na persoonlijke problemen (bv. echtscheiding, overlijden partner).
- Ik wilde niet afhankelijk van de inkomsten van mijn partner.
- Ik wilde kunnen sparen (bv. om kinderen te laten studeren).

Professioneel:

- Van mijn hobby mijn beroep maken
- Vrijheid (bv. flexibele tijdsverdeling) / geen baas boven zich hebben / ik wil mijn eigen baas zijn.
- Ik kon geen werk als werknemer vinden.

Persoonlijk:

- Het gevoel iets zelf te kunnen verwezenlijken, grote persoonlijke voldoening
- Zelfontplooiing
- De uitdaging
- Meer zelfvertrouwen, groter zelfrespect, positiever zelfbeeld
- Onafhankelijk en autonoom zijn, hogere zelfredzaamheid en autonomie
- Ik had geen andere mogelijkheid (beschrijf)

Omgeving / context:

- Opgegroeid in een zelfstandig milieu (sociale context)
- Ontsnappen aan de werkloosheid (economische context)
- Ontevredenheid met de werksituatie als werknemer
- Mijn kinderen waren volwassen en hadden het huis verlaten. Als zelfstandige had ik iets om handen.
- Zekerheid: Op die manier kon ik niet ontslaan worden.
- Er sociaal op vooruit gaan (groot relatienetwerk uitbouwen)
- (Her)integratie in de maatschappij

Opportuniteit:

- Kans om een zaak over te nemen
- Kans om de zaak van een familielid over te nemen
- Nieuwe kans: Ik was vroeger reeds zelfstandige geweest, maar ik had die zaak stopgezet.

Andere:

- (beschrijf)

2. Heeft u financiële en / of morele steun van uw familie gekregen? Of een ander type steun?

- Geen steun
- Financiële steun
- Morele steun
- Andere (beschrijf)

3. Wat was uw professionele statuut destijds, toen u besloot om een microkrediet aan te vragen?
☐ Zelfstandige in hoofdberoep	☐ Ik ontving een werkloosheidsuitkering.
☐ Zelfstandige in bijberoep	☐ Ik was werkzoekende, maar ontving geen werkloosheidsuitkering.
☐ Voltijds werknemer	☐ Ik ontving een leefloon van het OCMW.
☐ Deeltijds werknemer	☐ Andere (beschrijf)
☐ Student	
☐ Huisman / huisvrouw	

B. De zelfstandige activiteit

1. In welk jaar bent u begonnen met het uitoefenen van deze zelfstandige activiteit?

2. Heeft ze (vandaag) de vorm van een vennootschap of niet?

☐ Ja	☐ Neen (eenmanszaak)

3. Huidige juridische vorm van de vennootschap?

☐ BVBA	☐ EBVBA
☐ NV	☐ Andere (beschrijf)

4. In welke sector bent u actief?

- Kleinhandel (boekhandel, kruidenier, videotheek, bakker, ...)
- Beroepen in de bouwsector (schilder, loodgieter, tegelzetter, ...)
- Horeca (hotel, restaurant, café, ...)
- Diensten aan particulieren (kapper, schoonheidssalon, fitness, ...)
- Diensten aan ondernemingen (informatica, boekhouding, ...)
- Industrie en ambacht (modeontwerper, meubelmaker, metaalbewerking, ...)
- Andere (beschrijf)

5. Kunt u kort omschrijven welke activiteit u uitoefent?

6. Waarom heeft u voor die sector gekozen?

- Ervaring opgedaan in de sector
- Opleiding genoten in de sector
- Gunstige markt wat betreft de rentabiliteit
- Aanbeveling van vrienden en / of familie
- Persoonlijke interesse
- Opportuniteit (bv. mogelijkheid om zaak over te nemen aan gunstige voorwaarden)
- Wist niet wat anders te doen (zeer beperkte keuze)
- Andere (beschrijf)

C. Kenmerken van het verkregen microkrediet

1. Diende het microkrediet om deze activiteit op te starten, uit te breiden of om een bestaande activiteit over te nemen?

☐ Opstarten van een nieuwe activiteit	☐ Uitbreiden van mijn bestaande activiteit	☐ Overnemen van een bestaande activiteit.

2. Eigenschappen:

Kredietinstelling / MFI	...	
Product	...	
Eigen inbreng	...	
Toegekend bedrag	...	
Terugbetalingstermijn	...	
Terugbetalingsvrijstelling	☐ Ja	☐ Neen
Waarborg	☐ Vereist	☐ Niet vereist

3. Had u reeds eerder, ergens anders, een lening aangevraagd, vóór u een microkrediet aanvraag?

- Ja. Waarom werd deze lening u geweigerd?
- Neen

D. Personeel

1. Naast uw eigen baan, hoeveel bijkomende jobs heeft uw zelfstandige activiteit opgeleverd?

- Ik heb altijd alleen gewerkt.

	Bij de start van de activiteit	Huidige situatie (2006)
Aantal voltijdse jobs
Aantal deeltijdse jobs
Meewerkende echtgeno(o)t(e)
<u>Regelmatige hulp van de familie</u>	☐	☐
<u>Uitzonderlijke hulp van de familie</u>	☐	☐

2. Hoeveel uren per week werkten de deeltijdse medewerkers tezamen, bij de start van de activiteit? We houden hier rekening met de deeltijdse medewerkers en de eventuele deeltijds meewerkende echtgeno(o)t(e). De hulp van de familie komt niet in deze berekening. En vandaag?

Bij de start van de activiteit	Huidige situatie (2006)
...	...

E. Omzet en inkomsten

1. Hoeveel bedraagt uw jaarlijkse omzet op dit ogenblik?

- Minder dan € 25.000
- Tussen € 25.000 en € 49.999
- Tussen € 50.000 en € 74.999
- Tussen € 75.000 en € 99.999
- € 100.000 of meer
- Wil het niet zeggen.
- Weet het niet (meer).

2. De inkomsten gerealiseerd sinds de start van uw eigen zelfstandige activiteit zijn:

- In stijgende lijn
- In dalende lijn
- Stabiel
- Onregelmatig
- Andere

3. Hoe zou u de financiële gezondheid (qua winst) van uw zelfstandige activiteit beschrijven?

- Zeer goed Goed Gemiddeld Kritiek Slecht

4. Met betrekking tot wat u vooropgezet had in het financieringsplan (dat u heeft verschaft aan uw MFI), is de eigenlijke omzet NU groter, ongeveer gelijk of kleiner dan wat u voorzien had?

- Groter Ongeveer gelijk Kleiner

F. Persoonlijke uitgaven

1. Laten uw inkomsten, die u nu als zelfstandige hebt, u toe om in uw dagelijkse behoeften te voorzien?

Helemaal niet			Gemiddeld			Helemaal wel

2. Laten de inkomsten van uw zelfstandige activiteit u nu over het algemeen toe om te sparen voor later?

- Ja Neen

3. Voor welke doeleinden spaart u over het algemeen (met de inkomsten van uw zelfstandige activiteit) voor later?

- Pensioensparen Toekomstige investeringen in de zaak
 Toekomstige uitgaven Andere

4. Beschikt u over extra verzekeringen, en indien ja, welke?

- V.A.P. (Vrij Aanvullend Pensioen) Andere (beschrijf)
 Hospitalisatieverzekering Geen extra verzekering
 Inkomensverzekering

G. Begeleiding door gespecialiseerde instellingen ter ondersteuning van starters

1. Ik zal nu een aantal domeinen voorlezen. Kunt u telkens zeggen of u hiervoor begeleiding nodig had, of u hiervoor begeleiding genoten hebt en of u die begeleiding nuttig vond?

	<i>Had / heeft u nood aan begeleiding?</i>	<i>Heeft u begeleiding genoten?</i>	<i>Vond u de begeleiding nuttig?</i>
Voor het indienen van de kredietaanvraag	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen
Voor het opstellen van het business plan	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen
Boekhouding / fiscale hulp	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen
Voor de marketing of product- / dienstcommercialisering	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen	☐ Ja ☐ Neen

2. Zijn er nog andere domeinen waarvoor u het nodig zou vinden om door een steunpunt begeleid te worden?

- Neen
 Ja. Beschrijf welke domeinen voor u eveneens begeleid zouden moeten worden. Wanneer?

3. Indien u niet begeleid werd, hoe komt dit dan?
- Ik vond dat ik geen begeleiding nodig had.
 - Ik ben door een andere instelling begeleid.
 - Ik wist niet dat ik daarvan gebruik kon maken.
 - Andere (beschrijf)

4. Wanneer kreeg u begeleiding?
- Voor het indienen van uw kredietaanvraag
 - Na het verkrijgen van uw microkrediet

H. Bancaire situatie

1. Ik zal nu een aantal financiële diensten voorlezen. Kunt u telkens zeggen of u al over die dienst beschikte, vóór u het microkrediet ontving, en of u er vandaag over beschikt?

	Voor:		Vandaag:	
	Ja	Neen	Ja	Neen
Persoonlijke zichtrekening				
Eigen spaarrekening				
Spaarrekening voor de kinderen (bv. om studies te kunnen betalen)				
Zichtrekening voor mijn zelfstandige activiteit				
Bancontact				
Creditcard				
Netbanking (PC-banking)				
Phonebanking				
Toelating om onder nul te gaan				
Andere (beschrijf)				

2. Heeft u sinds de aanvang van uw zelfstandige activiteit (een) bijkomende of nieuwe lening(en) verkregen?

- Ja, voor mijn zaak
- Ja, voor persoonlijke doeleinden
- Neen

3. Indien ja, waar heeft u deze bijkomende of nieuwe lening(en) verkregen?

- Brusoc
- Crédal
- Participatiefonds
- Bank
- Andere

I. Ondervonden moeilijkheden

1. Geef de voornaamste moeilijkheden – verbonden met uw zaak – die u ondervonden heeft.

Kunt u daarna aangeven welke de 3 belangrijkste moeilijkheden waren en deze dan naar mate van belangrijkheid rangschikken? (**enkel top 3, waarbij 1 betekent “het zwaarste probleem”, enz.**).

- Problemen met betrekking tot het op de markt brengen van het product / dienst (commercialisering, prospectie, te sterke concurrentie, verzadigde markt, enz.)
- Gezondheidsproblemen of persoonlijke problemen
- Belangrijke materiële voorvallen (panne, diefstal, brand, enz.)
- Problemen met het beheer van de voorraad
- Problemen met de bevoorrading
- Problemen met de terugbetaling van het ontleende krediet en de bijhorende interest
- Te hoge sociale lasten (RSZ)
- Administratieve problemen
- Problemen in verband met bedrijfsbeheer / dagelijkse leiding
- Andere (beschrijf)
- Geen moeilijkheden ondervonden

2. Heeft u momenteel moeilijkheden bij het uitoefenen van uw activiteit?

- Geen Weinig Enkele Veel

3. Heeft u problemen gehad met de terugbetaling van het ontleende krediet en de bijhorende interest?

- Ja Neen

4. Heeft u dan het verschuldigde bedrag kunnen terugbetalen?

- Ja, binnen de betalingstermijn
- Ja, buiten de betalingstermijn
- Dossier is opgeschort
- Neen

5. Ik zal nu drie zinnen voorlezen. Kunt u me zeggen welke voor u van toepassing is?

- Ik heb mijn beoogde omzet / winst behaald en heb goede perspectieven.
- Ik heb enkele problemen, maar ik (mijn begeleider) blijf(t) optimistisch over de kans op slagen.
- Ik ondervind veel problemen om de vooropgestelde omzet / winst te behalen. Mijn begeleider en/of ikzelf zijn niet optimistisch over het voortbestaan van mijn zelfstandige activiteit.

6. Is uw (persoonlijke) financiële situatie vandaag verbeterd, verslechterd of onveranderd gebleven in vergelijking met uw financiële situatie vóór de start van uw eigen zelfstandige activiteit?

- Verbeterd Verslechterd Onveranderd

J. Ervaringen

1. Wat zijn de belangrijkste **positieve** ervaringen die u acht het gevolg te zijn van het starten van uw eigen zelfstandige activiteit?

Financieel:

- Verbetering van de financiële situatie, hoger inkomen
- Ik sta in voor mijn eigen inkomsten en heb zo mijn persoonlijke problemen overwonnen.
- Ik hang niet volledig af van de inkomsten van mijn partner.
- Mogelijkheid tot sparen terwijl ik die voorheen niet had (bv. om kinderen te laten studeren)

Professioneel:

- Ik heb van mijn hobby mijn beroep kunnen maken.
- Ervaring opgedaan
- Vrijheid (bv. flexibele tijdsverdeling) / geen baas boven zich hebben / mijn eigen baas zijn
- Gedurende zoveel tijd heb ik werk gehad.

Persoonlijk:

- Het gevoel iets zelf verwezenlijkt te hebben, grote persoonlijke voldoening
- Zelfontplooiing
- De uitdaging
- Meer zelfvertrouwen, groter zelfrespect, positiever zelfbeeld
- Onafhankelijk en autonoom zijn, hogere zelfredzaamheid en autonomie

Omgeving / context:

- Ontsnappen aan de werkloosheid (economische context)
- Ontsnappen aan de werksituatie als werknemer
- Zekerheid: Ik kan niet ontslaan worden.
- Er sociaal op vooruit gaan (groot relatienetwerk uitbouwen)
- (Her)integratie in de maatschappij

Opportuniteit:

- Ik heb een nieuwe kans gekregen na stopzetting van mijn vorige zelfstandige activiteit

Andere:

- (beschrijf)
- Geen enkele positieve ervaring

2. Wat zijn de belangrijkste **negatieve** ervaringen die u acht het gevolg te zijn van het starten van uw eigen zelfstandige activiteit?

- Schulden
- Gevoel van falen, schuldgevoel
- Treurig zijn, ontmoedigd zijn
- Te veel werkuren
- Vraagt teveel competenties
- Te veel stress
- Problemen met de werknemers
- Belangrijke relationele moeilijkheden met de vennoten
- Overschatting van de inkomsten
- Onderschatting van de kosten
- Problemen met terugbetalen van de lening
- Belangrijke relationele moeilijkheden in het leven van het koppel
- Andere (beschrijf)
- Geen enkele negatieve ervaring

3. Vindt u het microkrediet (in het algemeen):

- Onmisbaar Noodzakelijk Nuttig
 Niet echt nuttig Nutteloos

4. Was het globale bedrag van het (de) verkregen microkrediet(en), volgens u, voldoende om een zelfstandige activiteit te financieren?

- Ja Neen. Waarom niet?

5. In welke mate zou u iemand in dezelfde situatie als u indertijd, aanraden om een microkrediet aan te vragen? En waarom?

6. Volgens u, wat zou er eventueel (nog) kunnen verbeterd worden aan het microkrediet in het algemeen en / of zijn specifieke eigenschappen?

K. Toekomstplannen

1. Zou u, met wat u nu weet, opnieuw dezelfde beslissing nemen om **een** zelfstandige activiteit op te starten – in het algemeen – (of uit te breiden of over te nemen)?

- Ja
 Ja, maar ...
 Neen. Waarom niet?

2. Zou u, met wat u nu weet, opnieuw dezelfde beslissing nemen om **dezelfde** zelfstandige activiteit op te starten (of uit te breiden of over te nemen)?

- Ja
 Ja, maar ...
 Neen. Waarom niet?

3. Wat uw professionele status betreft, wat zijn uw plannen voor de toekomst (volgende 5 jaren)?

- Ik zou willen dat alles blijft zoals het op dit moment is, ik zou niets willen veranderen.
 Ik zou een andere zelfstandige activiteit willen opstarten (hoofdberoep of bijberoep).
 Ik zou terug als werknemer aan de slag willen gaan.
 Ik heb geen specifieke plan voor de toekomst.
 Andere (beschrijf)

L. Persoonlijk profiel

1. Leeftijd?

2. Geslacht?

- Mannelijk Vrouwelijk

3. Wat is het hoogste diploma of getuigschrift dat u heeft behaald?

- Geen Lager onderwijs Lager secundair onderwijs
 Hoger secundair onderwijs: Beroeps (BSO) Hoger secundair onderwijs: Technisch, handel (TSO – A2) Hoger secundair onderwijs: Algemeen (ASO)
 Hoger onderwijs buiten de universiteit (A1) Universitair onderwijs Andere (beschrijf)

4. Heeft u daarna nog cursussen of beroepsopleidingen gevolgd in avond- of weekendonderwijs of per correspondentie?

- Ja. Welke?
- Neen

5. Samenstelling van het gezin:

Bent u getrouwd of heeft u een partner met wie u samenwoont?

- Ja Neen

Kinderen ten laste?

- Ja. Aantal: ... Neen

Andere personen ten laste?

- Ja. Aantal: ... Neen

6. Heeft uw partner / echtgeno(o)t(e) een eigen inkomen?

- Ja. Soort inkomen:
 - Een loon
 - Een inkomen als zelfstandige
 - Een werkloosheidsuitkering
 - Een uitkering van het OCMW
 - Een andere uitkering (beschrijf)
 - Een ander inkomen (beschrijf)
- Neen

7. Wat is uw huidig professionele statuut?

- Zelfstandige in hoofdberoep Zelfstandige in bijberoep

8. Welke andere inkomsten heeft u / uw gezin nog?

9. Nationaliteit?

10. Geboorteland?

11. Wat is (was) de nationaliteit van uw ouders bij hun geboorte?

- voor beide de Belgische nationaliteit
- andere: ouder 1: ...
ouder 2: ...

11 bis. Wat is (was) de nationaliteit van uw grootouders bij hun geboorte?

- voor iedereen de Belgische nationaliteit
- andere: grootouder 1: ...
grootouder 2: ...
grootouder 3: ...
grootouder 4: ...

Bijlage 4: Enquête voor de begunstigen van een microkrediet tijdens de periode 1999-2004, die hun zelfstandige activiteit hebben stopgezet

Deze vragenlijst is volledig analoog aan bijlage 3, behoudens enkele aanpassingen, toevoegingen en weglatingen. De bijkomende vragen worden hieronder weergegeven.

Ondervonden moeilijkheden

1. Wanneer ondervond u moeilijkheden?

- Bij het opstarten of vlak na het opstarten van de zelfstandige activiteit
- Sinds het opstarten van de zelfstandige activiteit heb ik altijd moeilijkheden gekend.
- Zo nu en dan staken er eens problemen de kop op.
- Geen probleem in het begin. De moeilijkheden zijn na een paar maanden gekomen en zijn nooit gestopt.
- Andere (beschrijf)

Redenen voor het stopzetten van de activiteit

1. Hoeveel jaren en maanden na de aanvang van uw zelfstandige activiteit is deze stopgezet?

2. Heeft u geprobeerd de stopzetting tegen te gaan?

- Ja
- Neen

3. Indien ja, op welke manieren heeft u geprobeerd om de stopzetting tegen te gaan?

- Contact opgenomen met mijn begeleider / begeleidingsinstelling
- Contact opgenomen met mijn boekhouder / financieel analist
- Zichzelf voor zijn eigen werk niet betalen
- Door prospectie te maken / het klantenbestand proberen uitbreiden
- Door op verschillende niveaus te sparen (bv. naar een goedkopere bedrijfsruimte verhuizen, besparen op materieel, etc.)
- Andere (beschrijf)

4. Wat heeft u ertoe gebracht om uw zelfstandige activiteit stop te zetten?

- Persoonlijke keuze
- Slechte financiële situatie
- Gezondheidsredenen
- Familiale situatie
- Ik wilde terug werknemer zijn i.p.v. zelfstandige
- Andere (beschrijf)

5. De financiële situatie van uw gezin is, sinds de stopzetting van uw zelfstandige activiteit:

- Verbeterd
- Verslechterd
- Onveranderd

Toekomstplannen

1. Wat denkt u dat uw troeven kunnen zijn voor de toekomst, niettegenstaande de stopzetting van uw zelfstandige activiteit?

- Gemakkelijker om terug een betrekking te vinden
- Oppedane ervaring
- Professioneel netwerk
- Bij het starten van een nieuwe zelfstandige activiteit is het mogelijk om fouten sneller te identificeren en dus om ze te vermijden.
- Andere (beschrijf)

Persoonlijk profiel

1. Wat is uw huidig professionele statuut?

☐ Zelfstandige in hoofdberoep	☐ Ik ontvang een werkloosheidsuitkering.
☐ Zelfstandige in bijberoep	☐ Ik ben werkzoekende, maar ontvang geen werkloosheidsuitkering.
☐ Voltijds werknemer	☐ Ik ontvang een leefloon van het OCMW.
☐ Deeltijds werknemer	☐ Andere (beschrijf)
☐ Student	
☐ Huisman / huisvrouw	

Lijst van Figuren

Figuur 1: Gemiddeld toegekend bedrag in enkele Europese landen (2005).....	16
Figuur 2: Gemiddelde interestvoet in West-Europa	17
Figuur 3: Armoederisico – percentage (cijfers: 2003 – bron: Eurostat).....	19
Figuur 4: Aantal niet-werkende werkzoekenden in België	24
Figuur 5: Aantal uitkeringsgerechtigde volledige werklozen in België, per gewest.....	25
Figuur 6: Aantal ontvangers van een leefloon in België, per gewest.....	25
Figuur 7: Overzicht van de microfinancieringsinstellingen en enkele andere structuren in België.....	28
Figuur 8: Zone Doelstelling II van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	31
Figuur 9: Aanvraag van een microkrediet bij Brusoc	35
Figuur 10: Aanvraag van een microkrediet bij Crédal	42
Figuur 11: Aanvraag van een microkrediet (Startlening) bij het Participatiefonds.....	49
Figuur 12: Marktaandeel per instelling op basis van het aantal goedkeuringen (2005).....	54
Figuur 13: Marktaandeel per instelling op basis van het toegekende bedrag (in €) (2005) ..55	55
Figuur 14: Gemiddeld versus maximum toegekend bedrag per instelling (in €) (2005)	56
Figuur 15: Verdeling per geslacht op basis van het aantal goedkeuringen (2005).....	57
Figuur 16: Verdeling per gewest op basis van het aantal aanvragen (2005).....	58
Figuur 17: Evolutie van het aantal verzekeringsplichtigen (zelfstandigen en helpers) volgens leeftijdsklasse (toestand op 31 december).....	59
Figuur 18: Relatie tussen de verschillende partners van de groep SOWALFIN in het kader van de tegenwaarborg door SOCAMUT – microkredietregeling	62
Figuur 19: Gemiddeld percentage per steekproef (2005).....	66
Figuur 20: Redenen voor het niet aanvragen van een microkrediet door de oorspronkelijk geïnteresseerde.....	68
Figuur 21: Redenen voor het niet aanvragen van een microkrediet op aanraden van de MFI of het steunpunt	70
Figuur 22: Aantal contacten vooraleer een microkredietaanvraag ingediend wordt.....	71
Figuur 23: Correlatie tussen het aantal contacten voor de microkredietaanvraag en het aantal akkoorden en weigeringen door de MFI's (2005)	72
Figuur 24: Leeftijd van de respondenten.....	82
Figuur 25: Opleidingsniveau van de respondenten	83
Figuur 26: Het wel / niet gestopt zijn in relatie tot het opleidingsniveau.....	83
Figuur 27: Aard van het tweede inkomen	84
Figuur 28: Aard van de zelfstandige activiteit, volgens leeftijd.....	92
Figuur 29: Aard van de zelfstandige activiteit, volgens geslacht.....	93
Figuur 30: Aard van de zelfstandige activiteit, volgens diploma	93
Figuur 31: Redenen waarom de zelfstandige de respectievelijke sector gekozen heeft.....	94
Figuur 32: Ervaring en / of opleiding in de sector waarin de zelfstandigen actief zijn.....	95
Figuur 33: Gemiddelde jaarlijkse omzet (stoppers) en huidige jaarlijkse omzet (niet-stoppers)	97

Figuur 34: Gemiddelde jaarlijkse omzet (stoppers) en huidige jaarlijkse omzet (niet-stoppers), volgens geslacht	97
Figuur 35: Mate waarin de inkomsten als zelfstandige voldoende zijn om in de dagelijkse behoeften te voorzien, volgens geslacht	100
Figuur 36: Nood aan begeleiding versus begeleiding die de begunstigde effectief genoten heeft	102
Figuur 37: Nieuwe of bijkomende leningen (niet-stoppers).....	104
Figuur 38: Ondervonden moeilijkheden – belangrijkheid.....	106
Figuur 39: Vooruitzichten bij de niet-stoppers, volgens leeftijd	107
Figuur 40: Termijn van terugbetaling.....	108
Figuur 41: Huidige financiële toestand in vergelijking met de toestand voor de start van de zelfstandige activiteit	108
Figuur 42: Manier waarop de stopper gepoogd heeft de stopzetting tegen te gaan	109
Figuur 43: Redenen tot stopzetting van de zelfstandige activiteit, volgens geslacht	110
Figuur 44: Vergelijking tussen de motivatie om met een zelfstandige activiteit te starten en de positieve ervaringen ten gevolge van die zelfstandige activiteit	112
Figuur 45: Negatieve ervaringen ten gevolge van het starten van de zelfstandige activiteit	113
Figuur 46: Belang van het microkrediet.....	114
Figuur 47: Opnieuw starten met een zelfstandige activiteit, volgens leeftijd	116
Figuur 48: Professionele status, naar de toekomst toe (stoppers versus niet-stoppers).....	117

Lijst van Tabellen

Tabel 1: Steunpunten van het Participatiefonds	48
Tabel 2: De drie microfinancieringsinstellingen in België.....	50
Tabel 3: Microkredietproducten per instelling.....	51
Tabel 4: Voorbereidende programma's.....	53
Tabel 5: Aantal goedkeuringen per instelling.....	54
Tabel 6: Toegekende bedragen per instelling (in €).....	55
Tabel 7: Gemiddeld toegekend bedrag per instelling (in €) (2005)	56
Tabel 8: Verdeling per leeftijdscategorie op basis van het aantal toegekende leningen (2005) (in %)	58
Tabel 9: Persoonlijke hinderpalen tot het indienen van een microkredietaanvraag en het starten van een activiteit als zelfstandige	67
Tabel 10: Weigeringsredenen – Kwantitatieve analyse (Participatiefonds, 2005) (in %)....	77
Tabel 11: Redenen voor “onontvankelijk” verklaring – Kwantitatieve analyse (Participatiefonds, 2005) (in %)	79
Tabel 12: Weigeringsredenen (Crédal).....	80
Tabel 13: Weigeringsredenen (Brusoc).....	80
Tabel 14: Steekproefverdeling in functie van taalrol en type respondent.....	81
Tabel 15: Ratio stoppers/niet-stoppers in functie van de start van de zelfstandige activiteit (in %).....	82
Tabel 16: Professioneel statuut op het moment dat het microkrediet aangevraagd werd (in %)	86
Tabel 17: Professioneel statuut van de personen die met hun zelfstandige activiteit gestopt zijn (in %)	87
Tabel 18: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten (in %).....	88
Tabel 19: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, over de jaren heen (in %)	89
Tabel 20: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, volgens leeftijd (in %).....	89
Tabel 21: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, volgens opleidingsniveau (in %).....	90
Tabel 22: De motivatie om met een eigen zelfstandige activiteit te starten, volgens toenmalige activiteit (in %)	90
Tabel 23: Aard van de zelfstandige activiteit (in %).....	92
Tabel 24: Impact op de tewerkstelling (niet-stoppers).....	96
Tabel 25: Mate waarin de inkomsten als zelfstandige voldoende zijn om in de dagelijkse behoeften te voorzien (in %)	99
Tabel 26: Spaardoeleinden (in %)	101
Tabel 27: Extra verzekeringen (in %)	101
Tabel 28: Evolutie van de bancaire situatie bij de stoppers en niet-stoppers (in %).....	103
Tabel 29: Ondervonden moeilijkheden - frequentie (in %).....	105
Tabel 30: Vooruitzichten bij de niet-stoppers (in %)	107

Bibliografie

Boeken, rapporten, artikels, brochures en jaarverslagen

Activiteitencoöperaties in Vlaanderen (Sine dato). *Presentatietekst. Werkzoekende vindt werk ... als ondernemer!* pp. 9. <http://www.coopac.be/IMG/pdf/Presentatietekst_-_Vlaamse_activiteitencooperaties-3.pdf>, geraadpleegd op 07/12/2006.

Agence Alter (2004). *Afstand tussen maatschappelijk werk en begeleiding van starters: vaststellingen.* Alter Echos, extra editie, juni 2004, pp. 3-4. <http://www.alter.be/extranet/data/article/7750_Eigen_wekr_creeren.pdf>, geraadpleegd op 25/10/2006.

Agence Alter (2006). *Du microcrédit à l'africaine avec La Payote à Namur.* Alter Echos, nr. 216, 22 september – 5 oktober 2006, pp. 15-16. <<http://www.alterechos.be/dumicrocredit-a-l-africaine-avec-la-payote-a-namur-va14853.html>>, geraadpleegd op 30/10/2006.

Agence Alter (2006). *Le crédit social accompagné, aussi pour les Bruxellois.* Alter Echos, nr. 216, 22 september – 5 oktober 2006, pp. 16-17. <<http://www.alterechos.be/le-credit-social-accompagne-aussi-pour-les-bruxellois-va15184.html>>, geraadpleegd op 08/11/2006.

AlteR&I i.s.m. Hefboom en Crédal (2003). *Praktische gids voor microkrediet: de ervaring van de Solidaire Lening.* In opdracht van de Koning Boudewijnstichting <http://www.kbs-frb.be/files/db/NL/PUB_1372_Solidaire_lening.pdf>, geraadpleegd op 02/06/2006.

AlteR&I (2004). *Etude sur le micro-crédit et les obstacles bancaires en Wallonie. Rapport réalisé à la demande de la SOWALFIN.* pp. 61.

Beaud Stéphane, Weber Florence (2003). *Guide de l'enquête de terrain. Produire et analyser des données ethnographiques.* Éditions La Découverte, Paris. pp 360.

Billiet J. & Waeye H. (2006). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.* Uitgeverij De Boeck NV, Antwerpen. pp. 390.

Brusoc. *Jaarverslag 2001*, pp. 47.

Brusoc. *Jaarverslag 2002*, pp. 71.

Brusoc. *Jaarverslag 2003*, pp. 60.

Brusoc (2006). *Uw economische activiteit opstarten of ontwikkelen. Een project in sociale economie opstarten. Uw project financieren, daar zorgen wij voor!*

Christen R. P., Lyman T. R. & Rosenberg R. (2003). *Microfinance Consensus Guidelines: Guiding Principles on Regulation and Supervision of Microfinance*. CGAP / The World Bank Group, Washington. pp. 35. <http://www.cgap.org/docs/Guideline_RegSup.pdf>, geraadpleegd op 04/05/2006.

Christian L. & Dillman D. (August 2003). *The influence of symbolic and graphical language manipulations on answers to self-administered questionnaires: results from 14 experimental comparisons*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Commissie van de Europese Gemeenschappen (2004). *Verslag van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement inzake de uitvoering van het Europees Handvest voor kleine bedrijven (COM (2004) 64 definitief)*. pp 82. <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/nl/com/2004/com2004_0064nl01.doc>, geraadpleegd op 03/05/2006.

Crédal. *Rapport annuel 2003*, pp. 44.

Crédal. *Rapport annuel 2004*, pp. 52.

Crédal. *Rapport annuel 2005*, pp. 44.

Daley-Harris S. (2006). *State of the microcredit summit campaign report 2006*. pp. 66. <<http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/2006/SOCR06.pdf>>, geraadpleegd op 03/11/2006.

den Hartog D. (Woord & Daad) (2006). *Sectoranalyse Microfinance*. pp. 16. <<http://www.woordendaad.nl/Media/download/7173/2006%20Sectoranalyse%20MED%20-%20Micro%20finance.pdf>>, geraadpleegd op 09/06/2006.

De Standaard (23/02/2002). *Ondernemingsloket vóór jaareinde uit de steigers*.

De Standaard (13/10/2006). *Nobelprijs Vrede voor Muhammad Yunus*. <http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF13102006_031> (geraadpleegd op 13/10/2006)

De Tijd (14/09/2006). *IMF ziet Belgische werkloosheid amper dalen*. <http://www.tijd.be/mijn_nieuws/artikel.asp?Id=2434828&sR=true> (geraadpleegd op 04/10/2006)

De Tijd (13/10/2006). *Nobelprijs voor Vrede naar Muhammad Yunus*. <<http://www.tijd.be/print/?Id=2482207&AgencyId=23>> (geraadpleegd op 13/10/2006)

De Tijd (01/12/2006). *Belgische werkloosheid daalt veel minder dan Europese*. <http://www.tijd.be/mijn_nieuws/artikel.asp?Id=2562574&sR=true> (geraadpleegd op 04/12/2006)

Dillman D. (1999). *Mail and other self-administered surveys in the 21st century: the beginning of a new era*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D. (2000). *Procedures for conducting government-sponsored establishment surveys: Comparisons of the Total Design Method (TDM), a traditional cost-compensation model, and tailored design*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D. & Carley-Baxter L. (2000). *Structural determinants of mail survey response rates over a 12 year period, 1988 – 1999*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D., Carley-Baxter L., Jackson A. (1999). *Skip-pattern compliance in three test forms: a theoretical and empirical evaluation*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D. & Christian L. (oktober 2002). *The influence of words, symbols, numbers, and graphics on answers to self-administered questionnaires: results from 18 experimental comparisons*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D., Parsons N., Mahon-Haft T. (2004). *Cognitive interview comparisons of the Census 2000 Form and new alternatives*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D., Phelps G., Tortora R., Swift K., Kohrell J., Berck J. (2001). *Response Rate and Measurement Differences in Mixed Mode Surveys: Using Mail, Telephone, Interactive Voice Response and the Internet*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D., Redline C., Carley-Baxter L. (1999). *Influence of type of question on skip pattern compliance in self-administered questionnaires*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Dillman D., Smyth J., Christian L., Stern M. (August 2002). *Multiple answer questions in self-administered surveys: the use of check-all-that-apply and forced-choice question formats*. <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

European Commission (2003). *Microcredit for small businesses and business creation: bridging a market gap*. pp. 52. <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/financing/docs/microcredit_report_en.pdf>, geraadpleegd op 03/05/2006.

European Microfinance Network (2005). *Overview of the Microfinance Sector in Western Europe*. pp 28. <<http://www.european-microfinance.org/data/File/232.pdf>>, geraadpleegd op 13/06/2006.

European Microfinance Network (2006). *European dialogue, n° 36. Role of research in microfinance.* pp. 104. <http://www.european-microfinance.org/data/File/Dialogue_36_AN_Role_of_research.pdf>, geraadpleegd op 09/10/2006.

European Microfinance Network (June 2006). *Preliminary Results of the Microfinance Sector Survey 2004-2005.*

FACET bv (2006). *Microkredieten in Nederland. Een nog onontgonnen gebied. Kansen en uitdagingen. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken.* <http://www.european-microfinance.org/documents_en.php?piId=3244>, geraadpleegd op 01/09/2006.

Federale overheidsdienst buitenlandse zaken, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking (2002). *Strategienota sociale economie.* pp 61. <http://www.dgcd.be/documents/nl/strategienotas/sociaal/soc_eco_nl.doc>, geraadpleegd op 14/03/2006.

Federale overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2006). *Persbericht EU-SILC 2004: De Statistiek naar Inkomens en Levensomstandigheden: Resultaten van de SILC-enquête 2004.* pp. 13. <http://statbel.fgov.be/press/pr085_nl.pdf>, geraadpleegd op 06/12/2006.

FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie. *Bevolking per geslacht en per leeftijdsgroep - België (2000-2006).* <http://statbel.fgov.be/figures/d21_nl.asp#3>, geraadpleegd op 06/12/2006.

FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie. *Vreemde bevolking per gewest en per geslacht (2000-2005).* <http://statbel.fgov.be/figures/d21_nl.asp#5>, geraadpleegd op 06/12/2006.

GIMB (2006). *De Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Brussel. Meer dan financiering alleen!*

GIMB-groep. *Jaarverslag 2004*, pp. 210.

GIMB-groep. *Jaarverslag 2005*, pp. 244.

Guichandut P. (2006). *Europe occidentale et reste du monde: parle-t-on des mêmes pratiques?* Finance & the common good/bien commun, Europe: la microfinance se fait une place, n° 25, autumn 2006, pp. 54-60. <http://www.european-microfinance.org/data/File/obsfin_Europe_Occidentale_et_reste_du_monde_PG.pdf>, geraadpleegd op 31/10/2006.

Hefboom. *Jaarverslag 2005*, pp. 51.

ING België NV (2006). *Zet de renaissance van zelfstandig ondernemen door?* Financiële berichten, Nr. 2411, 79ste jaargang, november-december 2006, pp. 1-10. <http://www.ing.be/xpedio/groups/ingbe/@public/@bbl/@publications/documents/finbulletin/183927_nl.pdf>, geraadpleegd op 03/11/2006.

Job'In. *Rapport d'activités 2005*, pp. 22.

Koning Boudewijnstichting. *Jaarverslag 2001*, pp. 150.

Lyman T. (2006). *How to regulate microfinance*. The Financial Regulator, Volume 10, Number 4, March 2006, pp. 47-52. <http://www.cgap.org/press/press_coverage38.pdf>, geraadpleegd op 27/03/2006.

Martiniello M., Perrin N., Van Robaeys B., Vranken J. (2006). *Armoede bij personen van vreemde herkomst becijferd. Deelverslag van 'Armoede bij personen van vreemde herkomst'. Een onderzoek in opdracht van de Koning Boudewijnstichting*. pp. 23. <<http://www.kbs-frb.be/files/db/NL/PUB%5F1635%5FArmoede%5Fvreemde%5Forigine%5Fbecijferd.pdf>>, geraadpleegd op 06/12/2006.

Maystadt J-F (2004). *La micro-finance peut-elle fonctionner au Nord? Apprentissage Sud-Nord*. Editions Luc Pire, Bruxelles. pp. 175.

Maystadt J-F (2004). *Microfinance au Nord: un effet de mode importé du Sud?* Mondes en Développement, Volume 32, n°126, 2004/2, pp. 69-82.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (November 2001). *Handleiding: Kwaliteitsrichtlijnen bij het uitvoeren van surveyonderzoek*. <<http://aps.vlaanderen.be>>, geraadpleegd op 24/04/2006.

Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2003*, pp. 29.

Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2004*, pp. 41.

Participatiefonds. *Activiteitenverslag 2005*, pp. 41.

Participatiefonds (2004). *Vademecum van de Solidaire Lening*. pp. 20. <<http://www.fonds.org>>, geraadpleegd op 04/05/2006.

Participatiefonds (2004). *Vademecum van de Startlening*. pp. 17. <<http://www.fonds.org>>, geraadpleegd op 04/05/2006.

Participatiefonds, departement studies (2006). *Immigrantenondernemerschap in België. Stand van zaken en toekomstperspectieven. Studie uitgevoerd in het kader van het INTI-programma "integratie van onderdanen uit derde landen" 2005-2006 van het Directoraat*

Generaal Justitie, Vrijheid en Veiligheid van de Europese Commissie. Participatiefonds, Brussel. pp. 92.

Redline C. & Dillman D. (1999). *The influence of auxiliary, symbolic, numeric, and verbal languages on navigational compliance in self-administered questionnaires.* <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Redline C., Dillman D., Carley-Baxter L., Creecy R. (2003). *Factors that influence reading and comprehension of branching instructions in self-administered questionnaires.* <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Redline C., Dillman D., Carley-Baxter L., Jackson A. (1999). *Making visible the invisible: an experiment with skip instructions on paper questionnaires.* <<http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman>>, geraadpleegd op 25/04/2006.

Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, *Infoblad – Werknemers: Mag u een bijberoep uitoefenen tijdens uw volledige werkloosheid?* <http://www.rva.fgov.be/D_opdracht_W/Werknemers/T048vw/InfoNL.pdf>, geraadpleegd op 05/12/2006 (datum laatste wijziging: 01/04/2006).

Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, *Infoblad – Werknemers: Wat is de invloed van een zelfstandige activiteit op het recht op werkloosheidsuitkeringen?* <http://www.rva.fgov.be/D_opdracht_W/Werknemers/TIND/InfoNL.pdf>, geraadpleegd op 05/12/2006 (datum laatste wijziging: 01/10/2006).

Servet J-M (2006). *Banquiers aux pieds nus: La microfinance.* Odile Jacob, Paris. pp. 511.

SOWALFIN. *Rapport annuel 2004*, pp. 96.

UNIZO Startersservice (2006). *StartersAtlas. 10 jaar starten met een onderneming in België. Update 2006.* pp. 33. <http://www.startersservice.be/images/res63282_4.pdf>, geraadpleegd op 04/01/2007.

van Maanen G. (2004). *Microcredit – Sound business or development instrument.* SGO Uitgeverij, Hoevelaken. pp. 96.

Wauters B. & Lambrecht J. (2006). *Zelfstandig ondernemerschap bij asielzoekers en vluchtelingen.* Studiecentrum voor Ondernemerschap, EHSAL-K.U. Brussel. pp. 214.

Wettelijke referenties

Aanbeveling van de Commissie van 6 mei 2003 betreffende de definitie van kleine, middelgrote en micro-ondernemingen (2003/361/EG), <http://europa.eu.int/eur-lex/pri/nl/oj/dat/2003/l_124/l_12420030520nl00360041.pdf>, geraadpleegd op 02/05/2006.

Beschikking van de Raad van 20 december 2000 betreffende een meerjarenprogramma voor ondernemingen en ondernemerschap, met name voor het midden- en kleinbedrijf (2000/819/EG), <http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_333/l_33320001229en00840091.pdf>, geraadpleegd op 13/06/2006.

De Belgische Grondwet - Gecoördineerde tekst van 17 februari 1994 <http://www.senate.be/doc/const_nl.html#t1>, geraadpleegd op 04/09/2006.

Decreet betreffende de voorwaarden waaronder de inschakelingsbedrijven worden erkend en gesubsidieerd van 16 juli 1997 (Belgisch Staatsblad van 11/08/1998), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm>, geraadpleegd op 25/10/2006.

De Grondwet van het federale België - Tekst van de op 17 februari 1994 gecoördineerde Grondwet (Belgisch Staatsblad van 17/02/1994, tweede uitgave), <http://www.arbitrage.be/nl/basisteksten/basisteksten_grondwet.html>, geraadpleegd op 11/07/2006.

Federale Overheidsdienst Financiën - Administratie van Fiscale Zaken (2004). *Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992 Deel I*.

Koninklijk Besluit tot regeling van de organisatie en de werking van het Participatiefonds van 22 december 1992 (Belgisch Staatsblad van 13/01/1993, err. 03/02/1993).

Koninklijk Besluit van 10 juni 2006 – Koninklijk Besluit tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 29 december 1997 houdende de voorwaarden waaronder de toepassing van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gecoördineerd op 14 juli 1994, tot de zelfstandigen en de leden van de kloostergemeenschappen wordt verruimd (Belgisch Staatsblad van 16/06/2006), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm>, geraadpleegd op 05/12/2006.

Programmawet van 10 februari 1998 – Programmawet tot bevordering van zelfstandig ondernemerschap (Belgisch Staatsblad van 21/02/1998), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm>, geraadpleegd op 04/12/2006.

Richtlijn 87/354/EEG van de Raad van 25 juni 1987 tot wijziging van bepaalde Richtlijnen van de Raad betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten voor industriële producten voor wat de aan de Lid-Staten toegekende kenletters betreft, <http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&type_doc=Directive&an_doc=1987&nu_doc=354&lg=nl>, geraadpleegd op 13/07/2006.

Verordening (EEG) nr. 1783/1999 van het Europees Parlement en de Raad van 21 juni 1999 met betrekking tot het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, <<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l60015.htm>>, geraadpleegd op 07/08/2006.

Verordening nr. 69/2001 van de Europese Commissie van 12/01/01 betreffende de toepassing van artikelen 87 en 88 van het EG-verdrag op de minimis-steun, <<http://www.fonds.org>>, geraadpleegd op 31/08/2006.

Wet van 16 januari 2003 – Wet tot oprichting van een Kruispuntbank van Ondernemingen, tot modernisering van het handelsregister, tot oprichting van erkende ondernemingsloketten en houdende diverse bepalingen (Belgisch Staatsblad van 05/02/2003), <http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm>, geraadpleegd op 04/12/2006.

Internet

http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/napincl2001be_nl.pdf (geraadpleegd op 11/07/2006)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-013/EN/KS-NK-05-013-EN.PDF (geraadpleegd op 13/07/2006)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=fr&product=STRIND_EMPLOI&root=STRIND_EMPLOI/emploi/em071 (geraadpleegd op 09/08/2006)

<http://meta.fgov.be/pc/pce/pced/nlced07.htm> (geraadpleegd op 11/12/2006)

<http://microfinancement.cirad.fr/fr/bao/pdf/v2chapitre1.pdf> (geraadpleegd op 30/08/2006)

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Afbeelding:BrusselLocatie.png> (geraadpleegd op 29/06/2006)

<http://nobelprize.org> (geraadpleegd op 16/10/2006)

<http://presscenter.org/archive/other/103584> (geraadpleegd op 05/12/2006)

http://welfare.ie/foi/btw_eall.html (geraadpleegd op 05/12/2006)

<http://www.armoede.be/> (geraadpleegd op 11/07/2006)

http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm (geraadpleegd op 04/09/2006)

<http://www.bop.vgc.be/tijdschriften/wablieft/wab181/81werijk.txt> (geraadpleegd op 11/07/2006)

http://www.bruxelles.irisnet.be/cmsmedia/nl/doelstelling_2_in_het_brussels_hoofdstedelijk_gewest_de_europese_structuurfondsen_in_het_teken_van_de_stad.pdf?uri=43742a9604077e55010408aaf23c1f36 (geraadpleegd op 07/08/2006)

http://www.bruxelles.irisnet.be/nl/region/region_de_bruelles-capitale/ministere_de_la_region_de_bruelles_capitale/competences_et_organisation/secretariat_general/cellule_de_coordination_des_fonds_structurels_europeens/objectif_2.shtml (geraadpleegd op 05/05/2006)

<http://www.cefip.be> (geraadpleegd op 29/08/2006)

<http://www.cgap.org> (geraadpleegd op 24/03/2006)

<http://www.cgap.org/portal/site/CGAP/menuitem.5cb3955e9924016067808010591010a0/> (geraadpleegd op 04/08/2006)

<http://www.creawal.org/uploadfiles/presentation/AtelierFinancementIII.pdf> (geraadpleegd op 09/08/2006)

<http://www.credal.be> (geraadpleegd op 20/04/2006)

http://www.credal.be/credal/p41_micro-credits.html (geraadpleegd op 01/08/2006)

<http://www.credal.be/pdf/mc2/me-clients.doc> (geraadpleegd op 05/09/2006)

<http://www.credal.be/pdf/mc2/me-partenaires.doc> (geraadpleegd op 05/09/2006)

http://www.dexia.com/docs/2006/20060510_AG/VoletC_NL/20060510_VoletC_NL_29_50.pdf (geraadpleegd op 29/08/2006):

<http://www.ecosubsibru.be/documents/Kaart%20zone%20Objectief%202.pdf> (geraadpleegd op 19/10/2006)

http://www.ecosubsibru.be/index.cfm?fuseaction=aides.aides_one&aide_id=96&language=NL (geraadpleegd op 19/10/2006)

http://www.ecosubsibru.be/index.cfm?fuseaction=aides.institutions_one&institution_id=38&language=FR (geraadpleegd op 04/09/2006)

<http://www.enquete.nl> (geraadpleegd op 18/04/2006)

http://www.ethibel.org/pdf/annualreport2004_NL.pdf (geraadpleegd op 29/08/2006)

<http://www.euractiv.com/en/socialeurope/72m-eu-citizens-threatened-poverty/article-145627> (geraadpleegd op 13/07/2006)

<http://www.european-microfinance.org> (geraadpleegd op 04/05/2006)

http://www.european-microfinance.org/europe_microfinance_en.php (geraadpleegd op 13/06/2006)

http://www.european-microfinance.org/membres_en.php?piId=111 (geraadpleegd op 04/10/2006)

<http://www.fonds.org> (geraadpleegd op 20/04/2006)

<http://www.fortisbank.be/page/Krekelsparen.asp?Type=Beleggen&TopItem=EthischBeleggen> (geraadpleegd op 29/08/2006)

<http://www.grameen-info.org> (geraadpleegd op 02/05/2006)

http://www.groupeone.be/new_fr/sections.php?op=viewarticle&artid=64 (geraadpleegd op 30/10/2006)

<http://www.hefboom.be> (geraadpleegd op 07/09/2006)

http://www.hefboom.be/user_docs/HefboomalsAdviesverlener.pdf (geraadpleegd op 06/07/2006)

<http://www.ichec-entreprises.be> (geraadpleegd op 30/10/2006)

http://www.iiav.nl/epublications/2005/Beleid_inzake_tewerkstelling_en_beroepsopleiding.pdf (geraadpleegd op 04/09/2006)

<http://www.incofin.be/nl/presentation/microfinance.html> (geraadpleegd op 04/05/2006)

http://www.independentsector.org/media/20050607_gardner.html (geraadpleegd op 11/07/2006)

<http://www.kauri.be/Debatmicrofinanciering.doc> (geraadpleegd op 21/03/2006)

<http://www.kauri.be/Inleidingmicrofinanciering.ppt> (geraadpleegd op 04/05/2006)

<http://www.kbs-frb.be> (geraadpleegd op 19/04/2006)

http://www.kbs-frb.be/code/page.cfm?id_page=65 (geraadpleegd op 01/08/2006)

<http://www.kbs-frb.be/files/db/FR/mathilde-laureat2005-AFFA-folder.pdf> (geraadpleegd op 06/07/2006)

<http://www.kerneconomie.nl/asp/kregiste.asp> (geraadpleegd op 04/08/2006)

<http://www.kuleuven.ac.be/patroonsfeest/1998/eredoctoroes/yunus.htm> (geraadpleegd op 13/06/2006)

http://www.mdseminars.be/admin/article_pdf/FIS-W-271.pdf (geraadpleegd op 05/12/2006)

<http://www.migrant-entrepreneurship.be> (geraadpleegd op 30/10/2006)

<http://www.mi-is.be> (geraadpleegd op 14/09/2006)

<http://www.mi-is.be/Nl/Themes/AB/ervaringsdeskundigenindearmoede1.htm> (geraadpleegd op 11/07/2006)

<http://www.mi-is.be/Nl/Themes/AB/index.html> (geraadpleegd op 11/07/2006)

http://www.mineco.fgov.be/enterprises/best/best_report_feira_2002_nl.pdf (geraadpleegd op 04/09/2006)

http://www.mineco.fgov.be/enterprises/best/best_report_feira_2003_nl.pdf (geraadpleegd op 04/09/2006)

<http://www.mirec.net> (geraadpleegd op 05/09/2006)

<http://www.ncdo.nl/index.php?page=53> (geraadpleegd op 06/07/2006)

<http://www.oikocredit.org/site/nl/doc.phtml?p=NIEUWS3&article=206> (geraadpleegd op 03/05/2006)

<http://www.online-enquete.net> (geraadpleegd op 18/04/2006)

<http://www.planetfinance.org> (geraadpleegd op 07/12/2006)

http://www.planetfinance.org/documents/FR/CP_EMP,%20vf.pdf (geraadpleegd op 07/12/2006)

<http://www.planetfinance.org/microfinance-entreprise/microfinance-liens-utiles.php?liens=institutions-microfinance> (geraadpleegd op 30/08/2006)

<http://www.pmv-kmo.be/pmv-1.0//download/nl/1704/document> (geraadpleegd op 14/09/2006)

<http://www.policy.hu/rosic/Interim%20Research%20Paper.pdf> (geraadpleegd op 07/08/2006)

<http://www.rsvz-inasti.fgov.be/nl/helpagency/registration/registerinfo/index.htm> (geraadpleegd op 12/12/2006)

http://www.rsvz-inasti.fgov.be/nl/tools/statistics/age_group_05.htm (geraadpleegd op 07/11/2006)

<http://www.runic-europe.org/nederlands/ecosoc/microcredit/index.html> (geraadpleegd op 15/03/2006)

<http://www.ruralfinance.org/servlet/CDSServlet?status=ND0xMTQzMC4xNDIwMSY2PWZyJjMzPW9yZ2FuaXNhdklvbiYzNz1pbmZv> (geraadpleegd op 30/08/2006)

<http://www.SOWALFIN.be> (geraadpleegd op 08/09/2006)

<http://www.srib.be> (geraadpleegd op 05/05/2006)

http://www.svmb.be/svmb/svmb_info/nl/sociale_zekerheid/svmb_voorlopig_minimum.cfm (geraadpleegd op 12/12/2006)

http://www.svz.partena.be/PDF/Newsletter/NL/newsletter_2003_1_n.pdf (geraadpleegd op 05/12/2006)

http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=21964&ct=016212&e=85473 (geraadpleegd op 19/07/2006)

http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=21964&ct=016212&e=85474 (geraadpleegd op 11/07/2006)

http://www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=22055&ct=016293&e=85760 (geraadpleegd op 12/07/2006)

http://www.unric.org/index.php?option=com_content&task=view&id=310&Itemid=201 (geraadpleegd op 13/06/2006)

<http://www.vanin.be/denieuwewereld/html/Ruimte.pdf> (geraadpleegd op 29/06/2006)

<http://www.vbo-feb.be/index.html?file=1702> (geraadpleegd op 05/12/2006)

<http://www.vlaanderen.be> (geraadpleegd op 15/09/2006)

<http://www.vosec.be> (geraadpleegd op 04/09/2006)

<http://www.weblex.irisnet.be/data/Crb/Biq/2004-05/00057/F/images.pdf> (geraadpleegd op 04/09/2006)

<http://www.yearofmicrocredit.org/> (geraadpleegd op 13/06/2006)

http://www.yearofmicrocredit.org/docs/mdgdoc_MN.pdf (geraadpleegd op 14/06/2006)